

บทที่ ๒

พัฒนาการแนวคิดเรื่องปฐมธาตุของโลกและชีวิต

การศึกษาเรื่องพัฒนาการแนวคิดเรื่องปฐมธาตุของโลกและชีวิต เป็นประเด็นศึกษาที่มีความน่าสนใจอยู่มาก หากเริ่มต้นศึกษาแนวคิดดังกล่าวด้วยการวิเคราะห์แนวคิดเฉพาะในยุคสมัยพระพุทธเจ้าเพียงเท่านั้น อาจไม่สามารถวิเคราะห์ให้เห็นภาพรวมแห่งพัฒนาการแนวคิดทั้งหมดได้ ดังที่ทราบกันดีอยู่แล้วว่า พระพุทธศาสนามีรากฐานทางความคิดมาจากศาสนาพราหมณ์ในยุคอินเดียโบราณ ด้วยเหตุนี้เอง การย้อนเวลากลับไปหาอดีตในยุคสมัยก่อนพระพุทธเจ้าเพื่อศึกษาแนวคิดเรื่องปฐมธาตุของโลกและชีวิต จะทำให้เราสามารถเข้าใจเนื้อหาสาระของที่มาของแนวคิดดังกล่าวได้เป็นอย่างดี ดังนั้นในบทที่ ๒ นี้ผู้วิจัยมีประเด็นศึกษาที่จะนำเสนออยู่ ๔ หมวดด้วยกันได้แก่ (๑) ปฐมธาตุคืออะไร ? (๒) ปฐมธาตุในคัมภีร์พระเวท (๓) ปฐมธาตุในคัมภีร์อุปนิษัท (๔) ปฐมธาตุของโลกและชีวิตของปรัชญากรีก และ (๕) สรุปพัฒนาการแนวคิดเรื่องปฐมธาตุของโลกและชีวิต ดังมีรายละเอียดต่อไปนี้

๒.๑ ปฐมธาตุคืออะไร ?

ประเด็นแรกเริ่มนี้อาจมีความคลุมเครืออยู่ว่า อะไรคือปฐมธาตุ และปฐมธาตุคืออะไร เพื่อทำความเข้าใจดังกล่าวให้ชัดเจน สมควรอย่างยิ่งที่จะทำความเข้าใจศัพท์คำแรกเสียก่อน อันได้แก่คำว่า “ธาตุ” (element)^๑ ในทัศนะของพระพุทธศาสนา หมายถึง สภาวะที่ว่างจากอัตตา (อัตตสญญสภาวะ)^๒ หรือสภาวะที่ปราศจากชีวะ^๓ เป็นคำเรียกสภาวะที่ไม่มีชีวิต^๔ เป็นสิ่งที่ทรงสภาพของตนไว้ สิ่งที่ยั่งยืนซึ่งสังสารทุกข์เป็นอเนกประการ สิ่งที่ยั่งยืนคือภาวะอันคนผู้นำภาระไปทรงไว้ สิ่งที่เป็นเพียงทรงทุกข์ไว้เท่านั้น เพราะไม่เป็นไปในอำนาจของใคร สิ่งที่เป็นเหตุให้สัตว์เสวยสังสารทุกข์ สิ่งที่เป็นที่ตั้ง คือเป็นที่ดำรงอยู่แห่งทุกข์ และสิ่งที่เป็นส่วนย่อยของสรีระและ

^๑ ราชบัณฑิตยสถาน, พจนานุกรมศัพท์ปรัชญา อังกฤษ-ไทย ฉบับราชบัณฑิตยสถาน, (กรุงเทพฯ : บริษัทอมรินทร์ พริ้นติ้ง กรุ๊ป จำกัด, ๒๕๓๒), หน้า ๑๔๑.

^๒ อจ.ปญจก.อ. (บาลี) ๓/๒๐๐/๘๒.

^๓ อจ.ปญจก.ฎีกา. (บาลี) ๓/๒๐๐/๕๑.

^๔ วิสุทธิ. (ไทย) ๕๑๘/๗๕๐.

วัตถุ^๕ พระพรหมคุณาภรณ์ (ป.อ. ปยุตฺโต) แสดงความหมายว่าเป็น “สิ่งที่ทรงสภาวะของมันอยู่เอง ตามธรรมชาติของเหตุปัจจัย”^๖ พระมหาสมจินต์ สมมาปญโญ กล่าวว่าหมายถึง “สิ่งที่มีอยู่เป็นอยู่คู่โลก ทั้งที่เป็นรูปธรรมและนามธรรม ไม่สูญสลายไปไหน แต่อาจจะเปลี่ยนรูปร่างขนาดสีกันไปเมื่อเวลาเปลี่ยนไป หรือเมื่อเปลี่ยนสถานที่ ธาตุเป็นสิ่งที่อยู่จริงโดยไม่ต้องมีการพิสูจน์”^๗ ในขณะที่นักวิชาการต่างประเทศเช่น เมห์ม ทิน มอน (Mehm Tin Mon) ให้ทัศนะว่า “ธาตุ” (dhātu) หมายถึง “สิ่งที่เป็เครื่องหมายที่แสดงถึงลักษณะพิเศษของตัวเอง” เมื่อประกอบกับศัพท์ต้นคำว่า “ปฐม” อันหมายถึง ลำดับแรก, ลำดับเบื้องต้น, ชั้นที่ ๑ แล้ว “ปฐมธาตุ” หมายถึง ธาตุแรก หรือสภาวะแรก ที่ว่างจากอัตตา ปราศจากชีวะ และชีวิต ดำรงอยู่แห่งทุกซ์ตามเหตุปัจจัย มีอยู่จริงเคียงคู่โลกทั้งรูปธรรมและนามธรรม ไม่สูญสลายและเปลี่ยนรูปได้ เป็นเครื่องหมายแสดงลักษณะพิเศษของตัวเอง

จากความหมายของพระพุทธศาสนาในเรื่อง ปฐมธาตุ ที่ประมวลมาข้างต้น อาจมีปัญหายุ่งว่า ปฐมธาตุในความหมายของพระพุทธศาสนากับปฐมธาตุในความหมายที่จะศึกษาต่อไปนี้เป็นอย่างเดียวกันหรือไม่ ? การจะไขปัญหาข้อนี้จะต้องพิจารณาให้ครอบคลุมแนวคิดของปฐมธาตุทั้งหมดทั้งในแง่มุมของพระพุทธศาสนาและปรัชญา ดังที่ได้กล่าวไว้แล้วว่าแนวคิดเรื่องปฐมธาตุนี้มีได้มีจุดเริ่มต้นในยุคสมัยพระพุทธเจ้า ทว่ามีมาก่อนหน้านั้นแล้วเป็นระยะเวลาที่ค่อนข้างยาวนาน ดังนั้น เพื่อให้คำจำกัดความของปฐมธาตุมีความครอบคลุมและชัดเจนที่สุด จึง

^๕ วิกาวินิ. (บาลี) ๓๐๑, พระสุมังคลมิตระ, “อภิธัมมัตถวินิฎฐิกา”, ใน อภิธัมมัตถสังคหบาลีและอภิธัมมัตถวินิฎฐิกา, แปลและเรียบเรียงโดย คณะกรรมการแผนกตำรามหาวิทยาลัย, (ฉบับแปลเป็นไทย), พิมพ์ครั้งที่ ๖, (กรุงเทพมหานคร : มหาวิทยาลัยราชภัฏวชิราวุฒวิทยาลัย, ๒๕๓๕), หน้า ๓๓๕., พระญาณธชะ (แลศีลยาตอ), “ปรมัตถทีปนี”, ใน อภิธัมมัตถสังคหะและปรมัตถทีปนี, แปลและเรียบเรียงโดย พระคันธสารากิจวงศ์, (กรุงเทพมหานคร : ไทยรายวัน กราฟฟิค เพลท, ๒๕๔๖), หน้า ๖๘๐-๖๘๑.

^๖ พระพรหมคุณาภรณ์ (ป.อ. ปยุตฺโต), **พจนานุกรมพุทธศาสน์ ฉบับประมวลศัพท์**, พิมพ์ครั้งที่ ๑๔, (กรุงเทพมหานคร : ธรรมสภา, ๒๕๕๓), หน้า ๑๕๓.

^๗ พระมหาสมจินต์ สมมาปญโญ (๒๕๔๗). **พระธาตุและพระบรมสารีริกธาตุกับคนไทย**. [ออนไลน์]. แหล่งที่มา : http://www.mcu.ac.th/site/articlecontent_desc.php?article_id=374&articlegroup_id=97 [๕ เมษายน ๒๕๕๖].

^๘ “Dhātu means ‘element’ or that which carries its own characteristic mark.” - Mehm Tin Mon, Dr., **Buddha Abhidhamma Ultimate Science**, (Penang : Ven Hui Xin, 2002), p. 134.

^๙ ราชบัณฑิตยสถาน, **พจนานุกรม ฉบับราชบัณฑิตยสถาน พ.ศ. ๒๕๔๒**, (กรุงเทพมหานคร : นานมีบุ๊คส์พับลิเคชั่นส์, ๒๕๔๖), หน้า ๑๐๐.

ควรทำความเข้าใจในบริบทที่กว้างที่สุดโดยเฉพาะบริบทของปรัชญาดังนี้ “ปฐมธาตุ” (first principle)^{๑๐} หมายถึง ต้นกำเนิดหรือรากฐานของสิ่งทั้งปวง^{๑๑} พระเมธีธรรมาภรณ์ (ประยูร ธรรมจิตโต) ให้ความหมายว่าเป็น สาร หรือส่วนประกอบดั้งเดิมที่สุดของจักรวาล เป็นวัตถุดิบสำหรับปั้นจักรวาล^{๑๒} หรือสำหรับสร้างโลก^{๑๓} ซึ่งมีนัยเดียวกันกับคำว่า “ปฐมเหตุ”^{๑๔} และนอกจาก “ปฐมธาตุ” จะตรงกับคำศัพท์ภาษาอังกฤษว่า first principle ดังกล่าวแล้ว ในวรรณกรรมภาษาอังกฤษหลายแห่ง ยังพบคำศัพท์ที่มีความหมายเหมือนกันหรือใกล้เคียงกันมี “เฟิร์สเอลิเมนต์” (first element)^{๑๕}, “ไพรม์ แมทเทอร์” (prime matter)^{๑๖}, รวมถึง “เดอะ ไพรม์ มูฟเวอร์” (the prime mover)^{๑๗} คือองค์ปฐมกรรม, “พรีมอร์เดียล เอลิเมนต์” (primordial element)^{๑๘} คือธาตุในยุคกำเนิดโลก นอกเหนือจากนี้ ยังมีศัพท์ภาษาอังกฤษบางคำที่ทำหน้าที่เป็นคำคุณศัพท์ (adjective) ที่มี

^{๑๐} ดูรายละเอียดใน Sarvepalli Radhakrishnan, **Indian Philosophy**, Vol. II., 2 Vols., (London : George Allen & Unwin Ltd., 1948), pp. 185, 554, 636.

^{๑๑} ราชบัณฑิตยสถาน, **พจนานุกรมศัพท์ปรัชญา อังกฤษ-ไทย ฉบับราชบัณฑิตยสถาน**, (กรุงเทพฯ ๑ : บริษัทอมรินทร์ พริ้นติ้ง กรุ๊ป จำกัด, ๒๕๓๒), หน้า ๕๓.

^{๑๒} พระเมธีธรรมาภรณ์ (ประยูร ธรรมจิตโต), **ชุดปรัชญาตะวันตก : ปรัชญากรีกโบราณ ตอนที่ ๑-๒**, (กรุงเทพฯ ๑ : บริษัท อมรินทร์ พริ้นติ้ง กรุ๊ป จำกัด, ๒๕๓๒), หน้า ๒๑.

^{๑๓} เรื่องเดียวกัน, หน้า ๖๔.

^{๑๔} คำว่า “ปฐมเหตุ” (first cause) เป็นคำที่นักปรัชญากลุ่มเทวนิยมใช้ ซึ่งมีความหมายเดียวกันกับ “ปฐมธาตุ” แตกต่างกันเพียงรูปศัพท์เท่านั้น., สัมภาษณ์ พระศรีคัมภีร์ญาณ, รศ.ดร. รองอธิการบดีฝ่ายวิชาการ มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๑๖ เมษายน ๒๕๕๖.

^{๑๕} Michel Crubellier, Andre Laks, **Aristotle: Metaphysics Beta Symposium Aristotelicum**, (New York : Oxford University Press Inc., 2009), p. 49.

^{๑๖} Paramahansa Yogananda, **Autobiography Of A Yogi**, (Los Angeles : Self Realization Fellowship, 1973), p.22.

^{๑๗} “the Prime Mover” - John E. Sisko, “Nous”, **Encyclopedia of Philosophy**, Vol. 6, ed. by Donald M. Borchert, Second Edition, 10 Vols., (Farmington Hills : Thomson Gale, 2006) : 666., Rüdiger Arnzen (ed.), **Averroes On Aristotle’s “Metaphysics”**, (Göttingen : Hubert & Co. GmbH & Co. KG, 2010), pp. 267, 315.

^{๑๘} Bertrand Russell, **History of Western Philosophy**, (London : George Allen and Unwin, 1947), p. 61.

ความหมายว่า ยุคแรก ๆ หรือยุคดึกดำบรรพ์ เช่น “ไพร้มเวิล” (primeval)^{๑๙} และ พรีมิตีฟ (primitive)^{๒๐} เป็นต้น อย่างไรก็ตาม ประมวลศัพท์ภาษาอังกฤษข้างต้นทั้งหมดนี้ล้วนสามารถแปลความได้ว่า ปฐมธาตุ เฉกเช่นเดียวกับ เฟิร์ส พรินซิเพิล (first principle) ที่ผู้วิจัยจะนำเสนอเป็นคำศัพท์หลักพื้นฐานในการดำเนินการวิจัยตลอดทั้งเล่มนี้ โดยยังคงความหมายและสาระสำคัญเดิมไว้ได้ทั้งหมด ถึงกระนั้นก็ตาม มีข้อสังเกตศัพท์คำว่า เฟิร์ส พรินซิเพิล (first principle) บ่อยครั้งที่ไม่ได้มีความหมายว่าปฐมธาตุ แต่หมายถึง “หลักการขั้นต้น” หรือ “หลักการปฐมมูล”^{๒๑} ซึ่งอาจไม่ตรงกับบริบทของ “ปฐมธาตุ” ที่จะนำเสนอในงานวิจัยชิ้นนี้เสียทีเดียว

จากหลักฐานที่ประมวลมาไว้ทั้งหมดนี้ก็เพื่อที่จะทำความเข้าใจให้ตรงกันในความหมายของ “ปฐมธาตุของโลกและชีวิต” ที่จะปรากฏในงานวิจัยนี้ย่อมหมายถึง ส่วนประกอบดั้งเดิมที่สุดของจักรวาลที่ใช้สำหรับสร้างโลกและจักรวาล ซึ่งปรากฏเป็นคำศัพท์ภาษาอังกฤษหลากหลายคำแตกต่างกันไปตามรูปศัพท์ ทว่ายังคงความหมายดั้งเดิมเอาไว้ว่าเป็น “ปฐมธาตุ” เช่น เฟิร์ส พรินซิเพิล (first principle) เฟิร์สเอลิเมนต์ (first element) ไพร้ม แมทเทอร์ (prime matter) เดอะ ไพร้ม มูฟเวอร์ (the prime mover) พรีมอร์เชียล เอลิเมนต์ (primordial element) หรือ คำคุณศัพท์เช่น ไพร้มเวิล (primeval) และ พรีมิตีฟ (primitive) ดังที่ได้กล่าวมาแล้วนั้น และถึงแม้ว่าพระพุทธศาสนาจะให้นิยามศัพท์คำว่า “ธาตุ” ไว้อย่างชัดเจนว่า หมายถึงสภาวะที่ว่างจากอิตตา ปราศจากชีวะ และชีวิต ดำรงอยู่แห่งทุกซ์ตามเหตุปัจจัย มีอยู่จริงเคียงคู่โลกทั้งรูปธรรมและนามธรรม ไม่สูญสลายและเปลี่ยนรูปได้ เป็นเครื่องหมายแสดงลักษณะพิเศษของตัวเอง ถึงกระนั้นก็มีได้ให้คำจำกัดความแก่ “ปฐมธาตุ” ไว้โดยตรง ด้วยเหตุที่ว่า “ปฐมธาตุของโลกและชีวิต” ถูกจัด

^{๑๙} “primeval moisture”, “primeval chaos” - Donald M. Borchert (ed.), **Encyclopedia of Philosophy**, Vol. 1, Second Edition, 10 Vols., (Farmington Hills : Thomson Gale, 2006), pp. 181, 184.

^{๒๐} “primitive nature”, “primitive substance” - Andrea Poma, **The Impossibility and Necessity of Theodicy The ‘Essaia’ of Leibnitz**, trans. from Italian volume by Alice Spencer, (Dordrecht : Springer, 2013), pp. 52, 223.

^{๒๑} คำว่า First principle ในความหมายที่แปลว่า “หลักการขั้นต้น” เป็นการแสดงความสัมพันธ์ระหว่างหลักการที่สำคัญรองลงมากับหลักการขั้นต้น เช่นหลักการขั้นต้นของ พลาโต (Plato) อริสโตเติล (Aristotle) และทอมัส อไควนัส (Thomas Aquinas) สำหรับผู้สนใจกรณาดูรายละเอียดใน Alasdair Macintyre, **First Principles, Final Ends and Contemporary Philosophical Issues**, (Milwaukee : Marquette University Press, 1995), pp. VI, 6., Tuomas E. Tahko, **Contemporary Aristotelian Metaphysics**, (New York : Cambridge University Press, 2012), pp. 197, 200., Steffen Ducheyne, **The Main Business of Natural Philosophy : Isaac Newton’s Natural-Philosophical Methodology**, (New York : Springer, 2012), pp. 141, 182, 265.

เข้าอยู่ในประเด็นเรื่องอภิปรัชญา (Metaphysics) อันเป็นสาขาหนึ่งของปรัชญาที่เกี่ยวข้องกับการตอบคำถามในเรื่องธรรมชาติของความเป็นจริง^{๒๒} โดยอาศัยข้อถกเถียง ๒ ข้อหลัก ๆ คือ (๑) อะไรคือหลักการที่จะประยุกต์ใช้ได้กับสรรพสิ่งที่จริงแท้ ? และ (๒) อะไรคือความจริงแท้อันดิมะ (ultimately real) ? นอกจากนี้ อภิปรัชญายังมีความเกี่ยวข้องอย่างใกล้ชิดกับภวศาสตร์ (ontology) ซึ่งมักจะเกี่ยวพันกับคำถามที่ว่า อะไรที่มีอยู่ (being) จริง ? และสิ่งที่มีอยู่มีลักษณะขั้นพื้นฐาน (fundamentally distinct) นั้นมีความแตกต่างกันอย่างไร ?^{๒๓} ดังนั้น นักคิดที่มีชื่อเสียงที่อยู่ในสายของอภิปรัชญาแบบดั้งเดิมจึงพยายามที่จะตอบคำถามเรื่อง “ปฐมธาตุ” และ “ปฐมเหตุ” ของสรรพสิ่งและการมีอยู่ (being) โดยสมบูรณ์^{๒๔}

จากการศึกษา “ปฐมธาตุคืออะไร ?” พบว่า ทางพระพุทธศาสนา มิได้ให้คำจำกัดความแก่ “ปฐมธาตุ” ไว้โดยตรง ด้วยเหตุที่ว่า “ปฐมธาตุของโลกและชีวิต” ถูกจัดเข้าอยู่ในประเด็นเรื่องอภิปรัชญา (Metaphysics) อย่างไรก็ตาม ในเชิงปรัชญาแล้ว ปฐมธาตุ หมายถึง ส่วนประกอบดั้งเดิมที่สุดของจักรวาลที่ใช้สำหรับสร้างโลกและจักรวาล ซึ่งปรากฏเป็นคำศัพท์ภาษาอังกฤษหลากหลายคำแตกต่างกันไปตามรูปศัพท์ ทว่ายังคงความหมายดั้งเดิมเอาไว้ว่าเป็น “ปฐมธาตุ” มีคำว่า เฟิร์สพริ้นซิเพิล (first principle) และ เฟิร์สเอลิเมนต์ (first element) เป็นต้น จะอย่างไรก็ตามที่ ความพยายามของงานวิจัยนี้ในการหาคำตอบโดยเริ่มต้นที่อภิปรัชญาในอินเดียซึ่งมีจุดเริ่มต้นตั้งแต่ยุคของคัมภีร์พระเวท อันปรากฏให้เห็นผ่านศิลปปะการโต้เถียงในเรื่องของจักรวาลวิทยา^{๒๕} ดังจะกล่าวถึงเป็นลำดับต่อไป

๒.๒ ปฐมธาตุของโลกและชีวิตในคัมภีร์พระเวท

หากย้อนเวลากลับไปถึงช่วงเวลาที่ยาวที่สุดอันเป็นต้นสายทางความคิดในเรื่องปฐมธาตุของโลกและชีวิตแล้ว เรามีโอกาสปฏิเสธได้ว่า ต้นสายทางความคิดดังกล่าวนี้สิ้นสุดอยู่ที่ยุคสมัยที่

^{๒๒} “metaphysics is the branch of philosophy concerned with fundamental questions about the nature of reality.” - John W. Carroll, Ned Markosian, **An Introduction to Metaphysics**, (New York : Cambridge University Press, 2010), p. 2.

^{๒๓} Edward Craig (ed.), “Metaphysics”, **The Shorter Routledge Encyclopedia of Philosophy**, (Abingdon : Routledge, 2005) : 656.

^{๒๔} Mark Pestana (ed.), **Metaphysics**, (Croatia : In Tech, 2012), p.11.

^{๒๕} Arindam Chakrabarti, “ Metaphysics in India”, **A Companion to Metaphysics**, eds. by Jaegwon Kim, Ernest Sosa, Gary S. Rosenkrantz, Second Edition, (Singapore : Utopia Press Pte Ltd., 2009) : 421.

คัมภีร์พระเวทเจริญรุ่งเรืองอยู่ในช่วงระยะเวลาหนึ่งของประวัติศาสตร์ที่นอกจากคัมภีร์พระเวทแล้ว คัมภีร์อุปนิษัตก็เป็นที่อีกหนึ่งของแหล่งข้อมูลที่บรรจุเอาแนวคิดต่าง ๆ ในเรื่องปฐมธาตุของโลกและชีวิตไว้อย่างมากมาย รวมถึงยังมีความเกี่ยวเนื่องกับคัมภีร์พระเวทอย่างมีนัยสำคัญ ผู้วิจัยนำเสนอ โดยเริ่มต้นจากประเด็นเรื่อง กำเนิดคัมภีร์พระเวท ในฐานะที่เป็นจุดเริ่มต้นของแนวคิดเรื่อง ปฐมธาตุของโลกและชีวิตดังต่อไปนี้

๒.๒.๑ กำเนิดคัมภีร์พระเวท

เมื่อย้อนเวลากลับไปที่ช่วงอารยธรรมชมพูทวีปก่อนพุทธกาล โดยเริ่มตั้งแต่ยุค อารยธรรมลุ่มแม่น้ำสินธุ (Indus civilization) ซึ่งมีอายุถึง ๒,๖๐๐ ถึง ๑,๕๐๐ ปี ก่อน คริสตศักราช (C. 2600-1500 BC) หรืออยู่ในช่วง ๒,๐๐๐-๕๐๐ ปี ก่อนพุทธศักราช บางทีเรียก อารยธรรม ฮารัปปัน (Harappan civilization) มีจุดศูนย์กลางสำคัญอยู่ที่ โมเฮนโจ-ดาโร (Mohenjo-daro) ทาง ตะวันออกเฉียงเหนือของเมืองการาจีในปากีสถาน และที่ ฮารัปปัน ห่างจากจุดแรก ๓๐๐ ไมล์ เป็น อารยธรรมเก่าแก่ที่สุดเท่าที่รู้จักของเอเชียใต้ อยู่ในยุคสัมฤทธิ์ (Bronze Age) สมัยเดียวกับอารยธรรม อียิปต์โบราณ อารยธรรมเมโสโปเตเมีย และอารยธรรมมิโนอันที่เกาะครีต^{๒๖} ภายหลังจากนั้น ช่วง ระยะเวลาประมาณ ๑,๕๐๐ ถึง ๑,๒๐๐ ปี ก่อนคริสตกาล (1500-1200 BC) หรืออยู่ในช่วง ๕๐๐ ถึง ๖๐๐ ปี ก่อนพุทธศักราช ชนเผ่าอารยัน ขกจากที่ราบสูงอิหร่านหรือเปอร์เซีย เข้ามารุกรานและ ครอบครองตลอดลงไปถึงลุ่มแม่น้ำคงคา พร้อมทั้งนำ ศาสนาพราหมณ์ ภาษาสันสกฤต และระบบ วรรณะเข้ามาด้วย^{๒๗} เบอร์จอร์ อวาริ (Burjor Avari) กล่าวว่า “ความเชื่อที่ว่าอารยธรรมอินเดีย เริ่มต้นจากชนเผ่าอารยันดังกล่าวนี้ อาจไม่ถูกต้องนัก” นักวิชาการต่างลงความเห็นว่าจะต้องถอย กลับไปอย่างน้อย ๓,๐๐๐ ปี ก่อนคริสตศักราช (3000 BC.)^{๒๘}

ในระหว่างนั้น คัมภีร์พระเวท (Vedas) ได้ถูกแต่งขึ้นระหว่างช่วงที่ชาวอารยัน (Aryan) อพยพเข้าสู่อินเดียทางเหนือ (northern India) ดังกล่าว พร้อมกับได้นำความเชื่อเดิมที่ติดตัวชาว

^{๒๖} พระพรหมคุณาภรณ์ (ป. อ. ปยุตฺโต), กาลานุกรม พระพุทธศาสนาในอารยธรรมโลก, พิมพ์ครั้งที่ ๖, (กรุงเทพฯ ฯ : พลธิมม์, ๒๕๕๕), หน้า ๓.

^{๒๗} เรื่องเดียวกัน, ดูรายละเอียดใน Burjor Avari, **India : The Ancient Past A history of the Indian sub-continent from C. 7000 BC to AD 1200**, (Abingdon : Routledge, 2007), p. 52.

^{๒๘} Burjor Avari, **India : The Ancient Past A history of the Indian sub-continent from C. 7000 BC to AD 1200**, p. 39.

อารยันมาด้วย^{๒๕} เมื่อราว ๑,๕๕๐-๑,๑๐๐ ปี ก่อนคริสตกาล^{๒๖} (1990-1100 B.C.) ถึงกระนั้น ช่วงเวลาในการแต่งคัมภีร์พระเวทที่แน่นอนยังคงเป็นปัญหาอยู่ โดยที่นักวิชาการหลายท่านต่างให้ทัศนะที่ต่างกันถึงอายุที่แท้จริงของพระเวท ศาสตราจารย์ แมกซ์ มุลเลอร์ (Max Muller) กล่าวว่าพระเวทเกิดขึ้นเมื่อประมาณ ๑,๒๐๐ ปี ก่อนคริสตศักราช ฮาร์ก (Haug) กล่าวว่าประมาณ ๒,๔๐๐ ปี ก่อนคริสตศักราชและ บาล กานกาธาร์ ติลัค (Bal Gangadhar Tilak) กล่าวว่าเกิดขึ้นเมื่อประมาณ ๔,๐๐๐ ปี ก่อนคริสตศักราช^{๒๗} จึงกล่าวโดยสรุปได้ว่า คัมภีร์พระเวทมีกำเนิดที่ยังไม่ชัดเจนโดยที่นักวิชาการต่างก็ได้สันนิษฐานช่วงอายุที่ค่อนข้างกว้างมากคือตั้งแต่ ๔,๐๐๐ ปี ไปจนถึง ๑,๒๐๐ ปี ก่อนคริสตศักราช อย่างไรก็ดี หากกล่าวถึงคัมภีร์พระเวท ในแง่ของรายละเอียดแล้วมีอยู่ ๔ เล่ม ได้แก่ ฤคเวท (Rig-Veda) สามเวท (Sāma-Veda) ยजુรเวท (Yajur-Veda) และอาถรรพเวท (Atharva-Veda) เป็นแหล่งที่มาแห่งความรู้ที่เกี่ยวกับศาสนาและหน้าที่ทางสังคมที่ผสมผสานกับระเบียบแห่งเอกภพตามธรรมชาติ (natural universal order) คือธรรมะ (dharma) ของชาวฮินดูดั้งเดิมกระแสหลัก (mainstream orthodox Hindus) อันไร้ซึ่งผู้แต่ง (authorless) ไร้ซึ่งกาลเวลา (timeless) และไร้ซึ่งข้อผิดพลาด (infallible)^{๒๘} ใด ๆ

ในการที่จะแสวงหาคำตอบเรื่องปฐมธาตุของโลกและชีวิตนั้น จุดแรกที่ควรคำนึงถึงอยู่ที่คัมภีร์ฤคเวท (Rig-Veda) ซึ่งเป็นแหล่งรวบรวมของคำถามทางอภิปรัชญาที่ถูกบรรจุไว้ในกลอนสวด (hymns) โดยส่วนใหญ่จะเป็นการสรรเสริญพระเจ้า (gods) และความเกี่ยวเนื่องของพลังธรรมชาติ (natural forces) รวมถึงเรื่องกำเนิดแห่งจักรวาล (cosmogonic) ด้วยแนวคิดที่ว่า สัต (Being, sat) เกิดจาก อสัต (non-Being, asat) ซึ่งมีลักษณะที่ไร้ซึ่งสิ่งของ (things) รูปแบบ (forms) เอกลักษณ์ (entities) ชนิด (kinds) โครงสร้าง (structures) หรือหลักการในการจัดระเบียบ (organizing principles) ใด ๆ ดังนั้น สัต ก็คือจักรวาล (cosmos) ซึ่งมีภาวะความแตกต่างออกไป (differentiated state) แสดงตัวได้ (identifiable) และยังเป็นความจริงที่มีการจัดระเบียบแบบแผน (organized realities)^{๒๙} แนวคิดเหล่านี้มีอยู่มากมายในคัมภีร์พระเวท

^{๒๕} Sarvepalli Radhakrishnan, **Indian Philosophy**, Vol. I., 2 Vols., (London : George Allen & Unwin Ltd., 1948), p. 66.

^{๒๖} ตรงกับ ๑,๔๔๗-๕๕๗ ปี ก่อนพุทธศักราช.

^{๒๗} Surendranath Dasgupta, **A History of Indian Philosophy : Volume 1**, (Delhi : Motilal Banarsidass Publishers private limited, 1992), p. 10.

^{๒๘} Ibid., p. 7.

^{๒๙} ดูรายละเอียดใน Christopher Bartley, **An Introduction to Indian Philosophy**, (Chennai : Replika Press Pvt Ltd., 2011), p. 8.

อย่างไรก็ตาม ในแต่ละพระเวทยังสามารถแบ่งออกได้เป็น ๔ ส่วนคือ

๑) **สังหิตา** (saṃhitā) หรือ **มนตร์** (mantra) เป็นบทสวดร้อยกรองใช้สำหรับสวดสรรเสริญเทพเจ้า

๒) **พราหมณะ** (Brāhmaṇas) เป็นบทร้อยแก้วที่อธิบายชี้แจงจุดมุ่งหมาย รวมถึงความหมายของการประกอบพิธีกรรม ตลอดจนอธิบายความสอดคล้องกันระหว่างมุมมองของพิธีกรรมและลักษณะของจักรวาล (cosmos) โครงสร้างทางสังคม (social structure) รวมไปถึงร่างกายมนุษย์ (human body) ตามความเชื่อที่ว่า ระเบียบพิธีกรรมจะรักษาและคงไว้ซึ่งการดำรงอยู่ของเอกภพ (universe) อย่างถาวร

๓) **อาร์ณยกะ** (Āraṇyakas) เป็นคัมภีร์ทางศาสนาที่มีเนื้อหาเกี่ยวกับความหมายที่มีอยู่ “ภายใน” (inner meaning) ของพิธีกรรมต่าง ๆ สำหรับผู้ครองชีวิตอยู่ในป่าโดยตรงซึ่งมีความเกี่ยวเนื่องกับคัมภีร์สุดท้ายที่ชื่อ “อุปนิษัต”

๔) **อุปนิษัต** (Upaniṣads) เป็นคัมภีร์ที่ถูกแต่งขึ้นโดยกลุ่มบุคคลผู้ซึ่งปฏิเสธการประกอบพิธีกรรมทางศาสนา ซึ่งเป็นประมวลแนวความคิดทางปรัชญา รวมถึงคำถามต่าง ๆ ที่เป็นรากฐานทางอภิปรัชญา (fundamental metaphysical questions) ในเรื่องแก่นแท้หรือตัวตนของมนุษย์ คืออาตมัน (ātman) และความจริงแท้สูงสุดคือ พรหมัน (Brahman) เป็นต้น^{๓๔} ซึ่งมีลักษณะที่เป็นได้ทั้งปรัชญาแบบเอกภพ (monistic or singularistic) พหุภพ (pluralistic) รวมถึงทวิภาพ (dualistic) ด้วย คัมภีร์อุปนิษัตส่วนที่เก่าแก่ที่สุดมีอายุประมาณ ๘๐๐ ถึง ๕๐๐ ปี ก่อนคริสตกาล^{๓๕} (700 B.C. to 500 B.C.)^{๓๖}

อาจกล่าวได้ว่า คัมภีร์พระเวท เป็นแหล่งรวมแห่งความเชื่อที่มีอิทธิพลต่อโลกทัศน์ (worldview) และชีวิตทัศน์ของมนุษย์ในยุคสมัยนั้นเป็นอย่างมาก ซึ่งเราจะได้ศึกษาจากหลักฐานในเรื่องปฐมธาตุของโลกและชีวิตที่ปรากฏในคัมภีร์พระเวทในลำดับต่อไป

๒.๒.๒ ปฐมธาตุของโลกและชีวิตที่ปรากฏในคัมภีร์พระเวท

องค์ประกอบต่าง ๆ ที่ประกอบกันขึ้นเป็นคัมภีร์พระเวท เป็นภาพรวมแห่งตัวตนที่แสดงให้เห็นถึงแหล่งที่มาของความเชื่ออันมโหฬาร ก่อรูปกับความเชื่อพื้นฐานดั้งเดิมทางด้านศาสนาที่มีอยู่ก่อนแล้วจึงก่อให้เกิดอารยธรรมใหม่ขึ้นตามลำดับ นักคิดในสมัยนั้นต่างขบคิดหาคำตอบ

^{๓๔} ดูรายละเอียดใน Christopher Bartley, **An Introduction to Indian Philosophy**, pp. 7-8.

^{๓๕} ตรงกับ พ.ศ. ๑๖๗ ถึง ๔๓ ปี ก่อนพุทธศักราช.

^{๓๖} Surendranath Dasgupta, **A History of Indian Philosophy : Volume 1**, p. 7.

ในเรื่องชีวิต โลก และจักรวาลกันอย่างแพร่หลาย “สำนักปรัชญาต่าง ๆ (philosophical schools) จึงมีความเกี่ยวเนื่องกับศาสนาฮินดู (Hinduism) รวมถึงยังมีความเคารพร่วมกันในอำนาจแห่งคัมภีร์พระเวท (Veda)”^{๓๗} ซึ่งเสนอสารัตถะที่แท้จริงว่ามีเพียงสิ่งหนึ่งเท่านั้นคือยอดมนุษย์ (Supreme man) หรือ สัต (Being) นั่นเอง ดังใน ฤคเวท ที่ว่า

[สัต] เป็นสิ่งที่มีมาแล้ว กำลังมี และจักมีในอนาคต เป็นหัวใจของเอกภพ เป็นอิสระโดยตัวเอง เป็นอมตะนิรันดร์ เป็นวิญญูณแห่งโลก ครอบงำสิ่งทั้งปวงอยู่เหนือเอกภพ เป็นเนื้อสารของทุกสิ่ง เป็นเอกภาพของทุกสิ่ง และทุก ๆ สิ่งถือกำเนิดจากพรหมัน จากสะดือของพรหมัน บรรยากาศก็เกิดขึ้น จากศีรษะของพรหมันท้องฟ้าก็เกิดขึ้น จากเท้าของพรหมันพื้นดินก็เกิดขึ้น จากหูของพรหมัน ทิศทั้ง ๔ ก็เกิดขึ้น^{๓๘}

สัต ตามที่ปรากฏใน ฤคเวท ดังกล่าวแสดงให้เห็นถึงความเชื่อที่ว่า ก่อนการเกิดขึ้นแห่งสรรพสิ่ง มีสิ่งหนึ่งที่ดำรงอยู่ (สัต) อย่างนิรันดร์ซึ่งเป็นสิ่งเดียวกับพรหมันอันเป็นผู้สร้างสรรพสิ่งขึ้นมา นอกจากนี้ยังมีหลักฐานที่อธิบายปฐมธาตุที่เป็นสาเหตุอันก่อให้เกิดสรรพสิ่งตามมาภายหลัง ดังมีปรากฏในบทสวดของฤคเวท ว่า

- (๑) ครั้งนั้น ไร้ซึ่งสัต และอสัต ปราศจากบรรยากาศและท้องฟ้า สิ่งใดครอบคลุมสรรพสิ่ง ณ. สถานที่แห่งใด และใครเป็นผู้ปกครอง มีหรือห้วงมรรณพอันสุดหยั่งถึง
- (๒) ครั้งนั้น ไร้ซึ่งมตะและอมตะ กลางวันและกลางคืนมีอาจแบ่งแยก มีเพียงสิ่งหนึ่งซึ่งหาใจอย่างสงบ อยู่ด้วยตัวเอง ไร้ซึ่งสิ่งอื่น ๆ แม้สิ่งที่อยู่เหนือกว่า
- (๓) แรกเริ่ม ความมืดซ่อนอยู่ในความมืด จักรวาลคือพื้นน้ำมีอาจแบ่งแยก อันช่องว่างและความว่างเปล่าซ่อนตัวอยู่ อำนาจอันแรงกล้าเท่านั้นที่อุบัติขึ้น
- (๔) ครั้งแรกที่ แสงปรากฏาณูกปลุกขึ้น ซึ่งเป็นเมล็ดพันธุ์แห่งจิตภายใน ความปราดเปรื่องเสาะแสวงหาเข้าไปในหัวใจ กลับค้นพบว่าไม่มีสิ่งใดที่สัตจะเชื่อมผูกได้
- (๕) ใครเล่าจะรู้อะไร ? ใครจะบอกเราได้แน่ ว่าจักรวาลนี้เกิดขึ้นจากอะไร ? และอย่างไร ? เทพเจ้าทั้งหลายอุบัติภายหลังหรือเช่นไร ? ใครจะรู้ว่าจักรวาลเกิดมาจากอะไร ?

^{๓๗} Richard P. Hayes, “Indian and Tibetan Philosophy”, **The Shorter Routledge Encyclopedia of Philosophy**, ed. by Edward Craig, (Abingdon : Routledge, 2005) : 440.

^{๓๘} “... whatever has been and shall be; he is the lord of immortality who has become diffused everywhere among things animate and inanimate, and all beings came out of him; from his navel came the atmosphere; from his head arose the sky; from his feet came the earth; from his ear the four quarters.” - R.V. 1.115.

(๖) จักรวาลกำเนิดจากอะไร ถูกสร้างขึ้น หรือไม่มีการสร้างขึ้น

เขาผู้เดียวเท่านั้นที่รู้ คือผู้มาจากสวรรค์ชั้นสูงสุด ทรงควบคุม และทรงเห็นแจ้งแทงตลอด^{๓๕}

หลักฐานที่ได้จากบทสวดของ อุคเวท สังหิตา ๕.๑๒๕. นี้แสดงให้เห็นอย่างชัดเจนว่า ตามทัศนะของพระเวทแล้ว ครั้งแรกจักรวาลนี้ว่างเปล่า แต่ในความว่างเปล่านี้มีสัต์คือพรหมันหรือ อาตมันที่อาศัยอำนาจแห่งความปรารถนาเพื่อแสวงหาเนื้อสารให้กับตนเองอันเป็นเหตุให้จักรวาล ก่อกำเนิดขึ้น มิใช่แค่นั้น หลักฐานใน อาถรรพเวท สังหิตา ๑๑.๔. ยังได้กล่าวถึง “ปราณ” ว่าเป็นทั้ง ลมหายใจแห่งแต่ละชีวิต และเป็นลมที่ทำให้เอกภพมีชีวิต (wind animating the universe)^{๔๐} และ จากจุดนี้เอง ทำให้ประเด็นเรื่อง การกำเนิดแห่งจักรวาลตามแนวของพระเวทมีความชัดเจนมากยิ่งขึ้น ซึ่งกระทำโดยการพิจารณาตีความเอาจากบทกลอนสวด (Hymns) ต่าง ๆ รวมถึงจากคัมภีร์ พราหมณะ (Brahmanas) ในเรื่องนี้ ศาสตราจารย์ พอล ดิวส์เซน (Paul Deussen) ให้ข้อสรุป สาระสำคัญของทฤษฎีที่อยู่ในคัมภีร์พระเวทดังกล่าว ว่ามี ๓ ประการด้วยกันคือ “(๑) เป็นทฤษฎี กำเนิดจักรวาลแบบดั้งเดิม (๒) เป็นทฤษฎีการสร้างสสารภายนอก และ (๓) เป็นทฤษฎีปฐมธาตุของ สรรพสิ่ง”^{๔๑}

จากคำกล่าวของศาสตราจารย์ พอล ดิวส์เซน นี้เองทำให้ได้ข้อสนับสนุนบทสรุปที่ว่า “ปฐมธาตุของโลกคือ สัต์ หรือพรหมัน” ซึ่งเป็นปฐมธาตุฝ่ายนามที่เรียกว่า “ปุรุષะ” (premundane purusha)^{๔๒} ซึ่งสอดคล้องกับที่ จอห์น บร็อกคิงตัน (John Brockington) ให้เหตุผลไว้ว่าเพราะ

^{๓๕} - 1. Then there was neither being nor not-being. - The atmosphere was not, nor sky above it. - What covered all ? and where? by what protected ? - Was there the fathomless abyss of waters ? - 2. Then neither death nor deathless existed ; - Of day and night there was yet no distinction. - Alone that one breathed calmly, self-supported, - Other than It was none, nor aught above It. - 3. Darkness there was at first in darkness hidden ; - The universe was undistinguished water. - That which in void and emptiness lay hidden - Alone by power of fervor was developed. - 4. Then for the first time there arose desire, - Which was the primal germ of mind, within it. - And sages, searching in their heart, discovered - In Nothing the connecting bond of Being. - 5. Who is it knows? Who here can tell us surely - From what and how this universe has risen ? - And whether not till after it the gods lived ? - Who then can know from what it has arisen ? - 6. The source from which this universe has risen, - And whether it was made, or uncreated, - He only knows, who from the highest heaven - Rules, the all-seeing lord-or does not He know” - 129th hymn, R.V. 5.129.

^{๔๐} “Prana, ‘breath’, as both the breath of life in the individual and the wind animating the universe.” - คูรายละเอียดใน AV. 11.4.

^{๔๑} Paul Deussen, **The Philosophy of the Upanishads**, p. 182.

^{๔๒} คูรายละเอียดใน RV. 5.90.

“พรหมันเป็นต้นกำเนิดของทั้ง สัต (sat) และ อสัต (asat)”^{๔๓} ไม่เพียงเท่านั้น ตำนานพระเวทยังกล่าวถึงปฐมธาตุฝ่ายรูปด้วยเช่นกัน โดยอธิบายผ่านหลักการเรื่อง “ไข่ของจักรวาล” ว่าในตอนต้นกำเนิดแรกที่สุดที่เป็น “พลังแห่งชีวิตที่อยู่ในเปลือก” (vital force that was enclosed in the shell)^{๔๔} และ “เมล็ดพันธุ์ชีวิตสีทองคำ” (golden germ-hiranyagarbha)^{๔๕} ซึ่งเป็นต้นเหตุที่ก่อให้เกิดผลคือชีวิตในฝ่ายที่เป็นร่างกายรูปธรรมตามมาในที่สุด และในขั้นนี้เองที่แนวคิดเรื่องปฐมธาตุของโลกและชีวิตเกิดความสมบูรณ์ขึ้นในที่สุด กล่าวคือมีปฐมธาตุแห่งโลกและปฐมธาตุแห่งชีวิต ทั้งฝ่ายนามและฝ่ายรูปครบถ้วนตลอดทั้งกระบวนการ

มีหลักฐานสำคัญที่แสดงให้เห็นถึงแนวคิดในเรื่องเทวนิยมของปรัชญาพระเวท ดังปรากฏในคัมภีร์ฤคเวทตอนหนึ่งซึ่งกล่าวว่า “เอกภพถือกำเนิดจาก vāc ทั้งยังดำรงอยู่อย่าง vāc ดังนั้นจึงกล่าวได้ว่า vāc คือความจริงแท้ในทุกระดับ”^{๔๖} นอกจากนี้ ในอาถรรพเวท ยังกล่าวไว้ด้วยว่า “Vāc นี้เชื่อมโยงกับพรหมัน”^{๔๗} คำว่า vāc นี้ ตามความหมายในเชิง นิรุกติศาสตร์ (etymology) หมายถึง คำพูด (speech) แต่ในคัมภีร์พระเวทหมายความว่าเทพธิดาแห่งวาตะและการสื่อสารที่มีนามว่า ภรติ หรือ สุรัสวดี (Bharati or Sarasvati, the goddess of speech) โดยเชื่อกันว่าเทพธิดาพระองค์นี้สามารถนำมนุษย์ไปสู่พรหมันได้^{๔๘} ดังที่ อีริค โรเบิร์ต ดอร์แมน (Eric Robert Dorman) กล่าวไว้ในงานวิจัยของเขา “คำว่า ‘vāc’ ถือว่าเป็นคำที่มีความหมายสำคัญเกี่ยวกับความจริงทั้งในระดับของมนุษย์และพระเจ้า”^{๔๙} ในมุมมองเช่นนี้ ทำให้ผู้วิจัยเห็นว่า คัมภีร์พระเวทมีความเชื่อ

^{๔๓} “Brahman is the origin of both sat and asat.” - John Brockington, “The origins of Indian philosophy”, **Companion Encyclopedia of Asian Philosophy**, eds. by Brian Carr, Indira Mahalingam, (New York : Routledge, 1997) : 92.

^{๔๔} RV. 5.129.3.

^{๔๕} RV. 5.121.1.

^{๔๖} “The universe is derived from vāc and also exists as vāc, therefore all reality must, too, be vāc” - คูราลละเอียดใน RV. 10.125.

^{๔๗} “Brahman. . . is connected with Vāc” - AV. 4.1.1-2.

^{๔๘} John Bowker, **The Oxford Dictionary of World Religions**, (New York : Oxford University Press, 1997), p. 1011.

^{๔๙} “the Word (vāc) held significant meaning on both the corporeal and divine levels of reality. The universe is derived from vac and also exists as vāc, therefore all reality must, too, be vāc.” – Eric Robert Dorman, “Pieces of Vāc : A Study of The Letters of the Sanskrit Alphabet and their Metaphysical Role in the Emanation of Manifest Reality as described in select Hindu Tantras”, **A Thesis for a Master of Arts Degree in**

ในอาตมฉันว่าเป็นความจริงสูงสุด และยังมีเทพเจ้าที่ทำหน้าที่เป็นเสมือนสื่อกลางอันจะนำพามนุษย์ให้เข้าถึงความจริงขั้นสุดท้ายคืออาตมฉันนั้นได้ ถึงแม้ว่า “สุรัสวดีเทพธิดา” จะไม่ใช่ปฐมธาตุก็ตาม แต่ก็ก็เป็นส่วนที่เกี่ยวข้องด้วยปฐมธาตุในฐานะที่เป็นกระบวนการเกิดขึ้นในลำดับถัดไปต่อจากปฐมธาตุ และยังสะท้อนให้เห็นความเป็นจิตนิยมเชิงเอกเทวภาพของปรัชญาพระเวทได้อย่างชัดเจน

จากการศึกษา “ปฐมธาตุของโลกและชีวิตในคัมภีร์พระเวท” พบว่า

กำเนิดคัมภีร์พระเวท ถือว่าคัมภีร์พระเวท (Vedas) เป็นแหล่งรวบรวมความเชื่อที่มีอิทธิพลต่อโลกทัศน์ (worldview) และ ชีวิตทัศน์ของมนุษย์ในยุคสมัยนั้นเป็นอย่างมาก ถือกำเนิดขึ้นในระหว่างช่วงที่ชาวอารยัน (Aryan) อพยพเข้าสู่อินเดียทางเหนือ (northern India) โดยมีช่วงอายุที่นักวิชาการต่างก็ได้สันนิษฐานไว้ค่อนข้างกว้างมากคือตั้งแต่ ๔,๐๐๐ ปี ไปจนถึง ๑,๒๐๐ ปี ก่อนคริสตกาล มีอยู่ ๔ เล่ม ได้แก่ ฤคเวท (Rig-Veda) สามเวท (Sāma-Veda) ยजुรเวท (Yajur-Veda) และอาถรรพเวท (Atharva-Veda) รวมถึงยังแบ่งออกได้ ๔ ส่วนคือ (๑) สंहिता (๒) พรหมณะ (๓) อารันยกะ และ (๔) อุปนิষद्

ปฐมธาตุของโลกและชีวิตที่ปรากฏในคัมภีร์พระเวท ตามทัศนะของพระเวทแล้ว มีทั้งปฐมธาตุแห่งโลกและปฐมธาตุแห่งชีวิต ที่เป็นทั้งฝ่ายนามและฝ่ายรูป “ปฐมธาตุของโลกคือ สัตหรือพรหมัน” ซึ่งเป็นปฐมธาตุฝ่ายนาม เรียกว่า “ปุรุชะ” (premundane purusha) ส่วนปฐมธาตุฝ่ายรูปปรัชญาพระเวทอธิบายผ่านหลักการเรื่อง “ไขของจักรวาล” ว่าในตอนต้นกำเนิดแรกที่สุดที่เป็น “พลังแห่งชีวิตที่อยู่ในเปลือก” (vital force that was enclosed in the shell) และ “เมล็ดพันธุ์ชีวิตสีทองคำ” (golden germ-hiranyagarbha)

อย่างไรก็ดี ยังมีหลักฐานอีกมากมายที่สามารถนำมาตีความเพื่อหาคำตอบอันพบได้ในคัมภีร์อุปนิษัตเช่นเดียวกัน ดังจะได้กล่าวถึงเป็นลำดับต่อไป

๒.๓ ปฐมธาตุของโลกและชีวิตในคัมภีร์อุปนิษัต

แนวคิดเรื่องปฐมธาตุของโลกและชีวิตที่ปรากฏในคัมภีร์พระเวทดังที่ได้วิเคราะห์กันมาแล้วนี้ช่วยทำให้เราได้เห็นภาพของทฤษฎีกำเนิดจักรวาล (cosmogony) รวมถึงชีวิตและสรรพสิ่งที่อาศัยอยู่ในโลกทั้งมวลทั้งฝ่ายนามและฝ่ายรูป เช่นเดียวกันกับที่ในคัมภีร์อุปนิษัตก็มีหลักฐานจำนวนไม่น้อยที่แสดงให้เห็นถึงแนวคิดเหล่านี้ ด้วยเหตุนี้เอง การทำความเข้าใจเบื้องต้นกับคัมภีร์อุปนิษัตจึงเป็นสิ่งที่มิอาจมองข้ามไปได้ หลังจากได้ทำความเข้าใจเบื้องต้นแล้วจากนั้นจึงศึกษาถึง

ฐานข้อมูลที่เกี่ยวข้องกับแนวคิดที่ปรากฏอยู่กระจัดกระจายในคัมภีร์เพื่อที่จะวิเคราะห์และตีความแนวคิดกันไป ผู้วิจัยกำหนดประเด็นศึกษาไว้ ๒ ประเด็นด้วยกันได้แก่ ๑) คัมภีร์อุปนิษัทในฐานะที่เป็นส่วนหนึ่งของคัมภีร์พระเวท และ ๒) ปฐมธาตุของโลกและชีวิตที่ปรากฏในคัมภีร์อุปนิษัทดังต่อไปนี้

๒.๓.๑ คัมภีร์อุปนิษัทในฐานะที่เป็นส่วนหนึ่งของคัมภีร์พระเวท

ดังที่ได้กล่าวไว้ตั้งแต่ตอนต้นแล้วว่า คัมภีร์อุปนิษัท (Upanisads) มีลักษณะทางความคิดที่หลากหลายคือเป็นทั้งปรัชญาแบบเอกภาพ (monistic or singularistic) พหุภาพ (pluralistic) รวมถึงทวิภาพ (dualistic) ด้วย คัมภีร์อุปนิษัทส่วนที่เก่าแก่ที่สุดมีอายุประมาณ ๘๐๐ ถึง ๕๐๐ ปี ก่อนคริสตกาล^{๕๐} (700 B.C. to 500 B.C.)^{๕๑} ซึ่งใกล้เคียงกับที่ ไบรอัน คาร์ และ อินทรา มหาลินแกม (Brian Carr and Indira Mahalingam) ระบุไว้ว่าประมาณ ๘๐๐ ถึง ๕๐๐ ปี ก่อนคริสตกาล^{๕๒} (800-500 BC)^{๕๓} คือมีช่วงระยะเวลาในการแต่งที่ยาวนานถึง ๓๐๐ ปีทีเดียว คัมภีร์อุปนิษัท เป็นเนื้อหาส่วนที่ ๔ ในคัมภีร์พระเวท โดยมีเนื้อหาส่วนที่เป็นปรัชญา และด้วยความที่มีเนื้อหาเป็นปรัชญาเนื้อทำให้เป็นแหล่งข้อมูลแห่งใหญ่ที่สามารถนำมาตีความเพื่อตอบคำถามเรื่องปฐมธาตุได้อย่างหลากหลาย อุปนิษัทมีเนื้อหารวมกันมีจำนวนมากถึง ๑๐๔ คัมภีร์ สรุปลงเป็นอุปนิษัทสำคัญได้ ๑๐ คัมภีร์ ถึงกระนั้น ศังกราจารย์ก็พูดถึงอุปนิษัท ๑๑ คือ อีสะ, เกนะ, กฐะ, ปริศนะ, มุณฑกะ, มานฑุกะ, ไตตติรียะ, ไอตเรยะ, ฉานโทกะ, พุททาร์ณกะ และศเวตาสวตระ ราชกฤษณ์กล่าวถึงอุปนิษัท ๑๘ คือ พุททาร์ณกะ, ฉานโทกะ, ไอตเรยะ, ไตตติรียะ, อีสะ, เกนะ, กฐะ, ปริศนะ, มุณฑกะ, มานฑุกะ, ศเวตาสวตระ, เกายิตกิพราหมณะ, ไมตรี, สุพาละ, ซาพาละ, ปิงคละ (เปงคละ), ไกวัลยะ และวัชรสูจิคา^{๕๔} นักปราชญ์ลงความเห็นว่าอุปนิษัทดั้งเดิมที่มีอายุประมาณ ๘๐๐-๗๐๐ ปี ก่อนคริสตกาลหรือก่อนพุทธกาลประมาณ ๒๕๐-๑๕๐ ปีนั้นมี ๘

^{๕๐} ตรงกับ ๑๕๗ ปี ก่อนพุทธศักราช ถึง พุทธศักราช ๔๗.

^{๕๑} Surendranath Dasgupta, **A History of Indian Philosophy : Volume 1**, p. 7.

^{๕๒} ตรงกับ ๒๕๗ ปี ก่อนพุทธศักราช ถึง พุทธศักราช ๔๗.

^{๕๓} Brian Carr, Indira Mahalingam (eds.), "Indian Philosophy : Introduction", **Companion Encyclopedia of Asian Philosophy**, (New York : Routledge, 1997) : 86.

^{๕๔} Sarvepalli Radhakrishnan, **The Principal Upanisads**, (Delhi : Oxford University Press, 1989), pp. 19-22.

อุปนิษัท ได้แก่ (๑) อีสาवासูย (๒) เกน (๓) กฐ (๔) ไตตติรีย (๕) ไอตเรย (๖) ฉานโทคย (๗) พุททาทรรณยก และ (๘) เกาษีตคิปราหฺมณะ^{๕๕}

จะเห็นได้ว่า อุปนิษัท เป็นคัมภีร์ที่มีจำนวนมากมายหลายเล่ม เนื่องจากใช้ช่วงระยะเวลาในการรจนาเป็นเวลายาวนาน รุ่นต่อรุ่น มีทั้งอุปนิษัทที่เป็นคัมภีร์ดั้งเดิมและอุปนิษัทที่เป็นคัมภีร์ที่รจนาขึ้นในภายหลัง ซึ่งแน่นอนว่าทำให้เกิดความหลากหลายทั้งในเรื่องเนื้อหาและในเรื่องของแนวคิด จนบางครั้งอาจพบข้อความที่ขัดแย้งกันอยู่อันเนื่องมาจากผู้รจนาคัมภีร์ที่หลากหลายและต่างช่วงเวลากัน ถึงกระนั้นก็มีความน่าสนใจอยู่ไม่น้อยในเนื้อหาหลัก ๆ ดังที่จะนำเสนอในลำดับต่อไปคือ “ปฐมธาตุของโลกและชีวิตที่ปรากฏในคัมภีร์อุปนิษัท” ซึ่งจะทำให้เราเข้าใจแนวคิดเรื่องปฐมธาตุของโลกและชีวิตของปรัชญาอุปนิษัทได้เป็นอย่างดี

๒.๓.๒ ปฐมธาตุของโลกและชีวิตที่ปรากฏในคัมภีร์อุปนิษัท

การเดินทางของปรัชญาอุปนิษัท ดำเนินไปผ่านกาลเวลาที่ยาวนานโดยมีความเชื่อที่เป็นพื้นฐานดั้งเดิมมาจากคัมภีร์พระเวท ทำให้แนวความคิดในเรื่องปฐมธาตุของโลกและชีวิตถูกแบ่งออกเป็น ๒ ฝ่ายตามแนวคิดของพระเวทด้วยเช่นเดียวกันตามที่งานวิจัยมุ่งนำเสนอในที่นี้คือ ๑) ปฐมธาตุของโลกและชีวิตฝ่ายนาม หรือปุรุषะ (puruṣa) และ ๒) ปฐมธาตุของโลกและชีวิตฝ่ายรูป หรือประภคติ (prakṛti) ดังต่อไปนี้

ก. ปฐมธาตุของโลกและชีวิตฝ่ายนาม หรือปุรุषะ (puruṣa)

ปรัชญาอุปนิษัทให้ความสำคัญกับเรื่องปฐมธาตุของโลกและชีวิตฝ่ายนามในฐานะที่เป็นต้นเหตุ (first cause) ของสิ่งทั้งปวงในโลกและจักรวาล โดยกล่าวถึงตัวการสำคัญคือ อสัต (non-being) ดังมีข้อความปรากฏใน ฉานโทคยอุปนิษัท (Chāṅgogya Upaniṣad) ๓.๑๕.๑. ว่า “ในตอนต้น โลกนี้มีแค่ อสัต (non-Being) ซึ่งทำให้เกิดการดำรงอยู่ (exist) ของสิ่งต่าง ๆ ทุกวันนี้”^{๕๖} ซึ่งสอดคล้องกับข้อความใน พุททาทรรณยกอุปนิษัท ที่ว่า “ในตอนแรก จะมีก็แต่เพียงพรหมัน (Brahman) และการรับรู้เฉพาะตัวเอง ด้วยความคิดว่า ฉันคือพรหมัน หลังจากนั้น ทุกสิ่งทุกอย่างจึงมาสู่สัต (being) ซึ่งเป็นหลักการเรื่องความเที่ยงแท้ถาวร (akṣara) คือเส้นด้ายของความเป็นจริงที่ถูก

^{๕๕} Sarvepalli Radhakrishnan, *The Principal Upanisads : Edited with Introduction, Text, Translation and Notes*, (London : George Allen & Unwin Ltd., 1953), p. 22.

^{๕๖} “In the beginning this world was just non-being. What now exists came from that.” - ChU. 3.19.1.

ถักทอเข้าด้วยกัน”^{๕๓} หลักฐานในชั้นนี้ทำให้ได้ข้อสรุป ๒ ประการที่ว่า (๑) อัสตเป็นเหตุของสัต และ (๒) พรหมัน เป็นเหตุของสัต ดังนั้นทั้งอัสตและพรหมันต่างก็เป็นเหตุของสัต ประเด็นนี้ผู้วิจัย มีความเห็นว่า อัสตและพรหมันไม่ใช่สิ่งเดียวกันและเกิดขึ้นคนละเวลากัน ถึงแม้ว่าจะเป็นช่วง ระยะเวลาที่ใกล้เคียงกันมากจนอาจทำให้เข้าใจไปได้ว่า ๒ สิ่งนี้เป็นสิ่งเดียวกัน

อย่างไรก็ตามในบทที่ ๖ (sixth chapter) ของฉานโทคยอุปนิษัตมีข้อความที่ปฏิเสธ แนวคิดเรื่องอัสตในฉานโทคยอุปนิษัตก่อนหน้านี้ โดยกล่าวว่า

ในตอนต้น โลกนี้มีแค่ สัต (Being) หนึ่งเดียวเท่านั้น ไม่มีสอง บางคนกล่าวว่าในตอนแรก โลกนี้มีเพียง อัสต (non-Being) หนึ่งเดียวเท่านั้น ไม่มีสอง และ สัต ถูกสร้างมาจากอัสต คำกล่าวนี้จะเป็นไปได้เช่นไร ดังนั้นจึงควรกล่าวดังนี้ว่า ในตอนแรก โลกนี้มีเพียง สัต (Being) หนึ่งเดียวเท่านั้น ไม่มีสอง^{๕๔}

จากข้อความที่ยกมา ฉานโทคยอุปนิษัต ๖.๒.๑. ไม่เชื่อว่า สัต จะมาจาก อัสต ดังนั้น ปฐมธาตุจะต้องมาจากสัตเท่านั้น นอกจากนั้นยังกล่าวถึงบางพวกที่คิดต่างกับตน “บางคนกล่าวว่า . . .” ในขณะที่ฉานโทคยอุปนิษัต ๓.๑๕.๑. ที่ยกมาก่อนหน้านี้เชื่อว่า “ในตอนต้น โลกนี้มีแค่ อัสต (non-Being)” ซึ่งทำให้เห็นได้อย่างชัดเจนว่า แม้ในคัมภีร์ฉานโทคยอุปนิษัตด้วยกันเองก็มีความเห็น ที่ขัดแย้งไม่ลงรอยกันในแง่ของคำสอน ซึ่งผู้วิจัยสันนิษฐานว่าฉานโทคยอุปนิษัต ๒ คัมภีร์นี้น่าจะ รจนาต่างวาระกันมาก

ในกรูอุปนิษัต ยังได้กล่าวถึงพรหมันหรือพระเจ้าผู้สร้างที่เป็นนามธรรม ว่า
เขาซึ่งเป็นนิรันดร์ เป็นผู้สร้างสิ่งที่มีอยู่ชั่วคราว
ตัวเขาเองเป็นนิรามิสสุข เป็นจิตซึ่งสร้างจิตแต่ละดวง
เป็นหนึ่งในปรากฏเป็นสิ่งมากมาย
เขาเป็นผู้ที่บัณฑิตมองเห็นว่าเป็นสิ่งที่อาศัยอยู่ในตัวเอง

^{๕๓} “In the beginning there was only the Brahman, and it knew only itself (ātmānam), thinking, I am the Brahman”. From that, everything came into being.” It is the imperishable principle (akṣara), the thread upon which all realities are woven.” – B.rhU. 1.4.10.

^{๕๔} “In the beginning, my dear, this world was just being (sat), one only without a second. Some people say, In the beginning, this world was just non-being, one only, without a second. From that non-being, being was produced. But how could this be ? How could Being be produced from non-Being ? On the contrary, in the beginning this world was just Being, one only, without a second.” – ChU. 6.2.1.

เขาเพียงผู้เดียว ไม่มีใครอื่นที่จะมีความสงบนิรันดร์^{๕๕}

ถึงขั้นตอนนี้ ปรัชญาอุปนิษัทเริ่มนำเสนอแล้วว่า พรหมันเป็นนามธรรม เป็นจิตที่มีความเป็นเอกภาพ เป็นหนึ่งเดียว ทว่าเป็นสิ่งที่สร้างจิตที่มีความหลากหลายได้ เป็นปฐมธาตุฝ่าย “ปุรุษา” (premundane purusha)^{๖๐} ถึงกระนั้น สุนทร ฌ รังยี กล่าวถึงพรหมันว่า “พรหมันตามความเชื่อของปรัชญาอุปนิษัทมี ๒ ระดับคือ พรหมันระดับต่ำ (Apara Brahman) เป็นรูปธรรม มีรูปร่างแต่เป็นทิพย์ และพรหมันระดับระดับสูง ประเสริฐสุด (Para Brahman) เป็นนามธรรม”^{๖๑} พรหมันของอุปนิษัทจึงมีลักษณะทั้งเป็นหนึ่งเดียวในเชิงคุณภาพและเป็นหลายสิ่งในเชิงปริมาณได้ในเวลาเดียวกัน

พรหมันและอาตมันเป็นสิ่งที่เที่ยงแท้ไม่เปลี่ยนแปลง เป็นความจริงอันดิมะอย่างเดียวกัน สัมบูรณ์ในตัวเอง มีความเป็นตัวตนสากลหรือปรมาตมัน พรหมันเป็นมูลการณของสรรพสิ่งที่เกิดโดยปัจจัยเกี่ยวเนื่องให้เกิดอากาศ (ether) เป็นลม ไฟ น้ำ ดิน และพืชพันธุ์ต่าง ๆ ตามลำดับโดยมีวิวัฒนาการ ๕ ขั้นตามทฤษฎีเปลือกหรือโกสะ คือ ขั้นร่างกาย (อโนมยโกสะ) ขั้นชีวิตหรือลมปราณ (ปราณมยโกสะ) ขั้นจิต (มโนมยโกสะ) ขั้นสัมปชัญญะ (วิชญานมยโกสะ) และขั้นสูงสุดคือนิรามิสสสุข (อานันทมยโกสะ) ซึ่งดับความเป็นทวิภาพ (duality) ของจิตและวัตถุ รวมถึงการดับความเป็นพหุภาพ (plurality) ของสรรพสิ่ง และเข้าสู่ภาวะหนึ่งเดียวกับพรหมันในที่สุด^{๖๒} พรหมันกับเอกภพจึงมีความสัมพันธ์กันอย่างแยกไม่ออก ดังที่สังกกราจารย์กล่าวไว้ในฉานโทลยอุปนิษัทว่า “เอกภพนี้คือพรหมันเป็นแน่แท้ ซึ่งควรได้รับการเคารพสักการะเช่นเดียวกับตัจจลัน (Tajjalan)”^{๖๓} คำว่า “ตัจจลัน” เป็นชื่อที่ลึกลับที่ใช้เรียกเอกภพที่เป็นหนึ่งเดียวกับ

^{๕๕} “He who as the eternal creates the temporal, Himself pure bliss, as spirit creates the spirits, as one the many, He who, the wise, sees them dwell in himself, He alone and no other has eternal peace.” – KU. 5.13.

^{๖๐} ดูรายละเอียดใน RV. 5.90.

^{๖๑} สุนทร ฌ รังยี, ปรัชญาอินเดีย : ประวัติและลัทธิ, (พระนคร : จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, ๒๕๓๐), หน้า ๔๕.

^{๖๒} ดูรายละเอียดใน สุนทร ฌ รังยี, ปรัชญาอินเดีย ประวัติและลัทธิ, (กรุงเทพ ฯ : สำนักพิมพ์ปัทม, ๒๕๒๑), หน้า ๑๓-๒๕.

^{๖๓} “Assuredly this universe is Brahman ; it should be worshipped in silence as Tajjalan.” - ChU. 3.14.1.

พรหมัน^{๖๔} ศาสตราจารย์ พอล ดิวเซน (Paul Deussen) แสดงความเห็นไว้ว่า “เป็นไปได้ที่ผู้รจนาคัมภีร์อุปนิษัที่มีฐานความคิดอยู่บนพระชะทางจิตนิยมที่จะรักษาการปรับปรุงและพัฒนาความคิดต่อจากฤคเวท (Rigveda) ที่ว่า “ปฐมธาตุคือพรหมัน” เป็นผู้สร้างเอกภพเชิงวัตถุ ทั้งยังเป็นปฐมกำเนิดด้วยเช่นเดียวกัน”^{๖๕} ซึ่งสอดคล้องทัศนะของ ราชกฤษณ์ ที่กล่าวว่า “พรหมันเป็นปฐมธาตุของสรรพสิ่งและเป็นพื้นฐานอันเดิมของโลก”^{๖๖}

ผู้วิจัยมีความเห็นที่คล้ายตามศาสตราจารย์ พอล ดิวเซน โดยมีความเห็นว่า ปรัชญาอุปนิษัเป็นจิตนิยมเชิงเอกเทวภาพ (Theomonistic Idealism) ที่มี พรหมันเป็นปฐมธาตุและเป็นปฐมเหตุของสรรพสิ่ง

มีหลักฐานที่น่าสนใจอีกชิ้นหนึ่งเรื่องปุรุษะในฐานะที่เป็นพระเจ้าผู้สร้างสรรพสิ่งปรากฏในศตปฐมพราหมณะ ๖.๑.๑. ว่า “ปุรุษะประชาบดี ผู้สร้างน้ำ และแฝงเข้าไปภายในน้ำเหล่านั้น โดยเป็นไข่ เพื่อที่จะถือกำเนิดขึ้นจากสิ่งเหล่านั้น และพรหมันก็สืบต่อจากสิ่งเหล่านั้น”^{๖๗} หากมองจากมุมนี้ ปุรุษะคือพรหมันไม่ว่าจะเป็นพรหมันในระดับใด ในขณะนี้ได้กลายเป็น “ปุรุษะประชาบดีพระเจ้าผู้สร้าง” ไปแล้ว ในเรื่องนี้ สวามิ พาร์เมชวรานันท์ (Swami Parmeshwaranand) มีทัศนะที่ว่า

พระประชาบดี (Prajapati) เป็นแนวโน้มทางความคิดที่สรรเสริญให้พระเจ้าเป็นพระเจ้าผู้เป็นเจ้ายิ่งใหญ่ (supreme Lord) และสูงส่งที่สุดของสรรพสิ่งทั้งปวง ซึ่งเป็นกระบวนการขั้นตอน

^{๖๔} Paul Deussen, **The Philosophy of the Upanishads**, (New York : Cosimo classics, 2009), p. 180., ดูรายละเอียดใน Ramchandra Dattatraya Ranade, “The Problem of Ultimate Reality in the Upanishads”, **Indian Philosophy in English : From Renaissance to Independence**, Eds. by Nalini Bhushan, Jay L. Garfield, (New York : Oxford University Press, Inc., 2011) : 251.

^{๖๕} “It was then possible for the authors of the Upanishads side by side with their fundamental idealistic view to maintain in a modified and more developed form the traditional doctrine of the Rigveda, according to which the first principle creates the material universe and then as first-born enters into it.” - Paul Deussen, **The Philosophy of the Upanishads**, p. 184.

^{๖๖} “Brahman is the first principle of things and the ultimate basis of the world.” - Sarvepalli Radhakrishnan, **Indian Philosophy**, Vol. I., 2 Vols., p. 250.

^{๖๗} “Purusha Prajapati creates the waters, enters into them as an, egg in order to be born from them, and issues forth from them as Brahman.” - SB. 6.1.1.

หนึ่งของจิตใจ (necessary stage of development of the mind) เพื่อจินตนาการพระเจ้าว่าเป็น
ตัวแทนของศีลธรรม และพลังด้านกายภาพ (moral and physical power)^{๖๔}

ผู้วิจัยมีความเห็นว่า คุณลักษณะของพรหมันในปรัชญาอุปนิษัทถูกกำหนดให้มีความ
หลากหลายอยู่ในตัวเอง เป็นทั้งจิต เป็นทั้งนามธรรม มีความเป็นเอกภาพ เป็นหนึ่งเดียว เป็นนิรันดร์
และยังเป็นทั้งพระผู้สร้าง รวมถึงยังเป็นตัวแทนของศีลธรรม และพลังทางกายภาพได้อีกด้วย

หลักฐานชั้นสุดท้ายที่ผู้วิจัยยกมานี้จะทำหน้าที่เชื่อมโยงปฐมธาตุฝ่ายนามหรือปุรุษะ
ไปยังปฐมธาตุฝ่ายรูปหรือประภคิตี ดังที่ในกฎอุปนิษัท กล่าวไว้ว่า

ประสาทสูงกว่าวัตถุ ประสาทรับสัมผัสเป็นสิ่งที่สูงกว่าสิ่งที่มันรับรู้ จิตสูงกว่าประสาท
ปัญญา สูงกว่าจิต เหตุผล (มัต) อันประณีตสูงกว่าปัญญา ปฐมธาตุ (อวะมัตตะ) สูงกว่า
เหตุผล อันประณีตทั้งหมด และปุรุษะ (อาตมัน) สูงกว่าปฐมธาตุ และไม่มีอะไรสูงกว่าปุรุษะ
ซึ่งเป็นที่สิ้นสุดและเป็นความจริง อันติมะ (Ultimate Reality)^{๖๕}

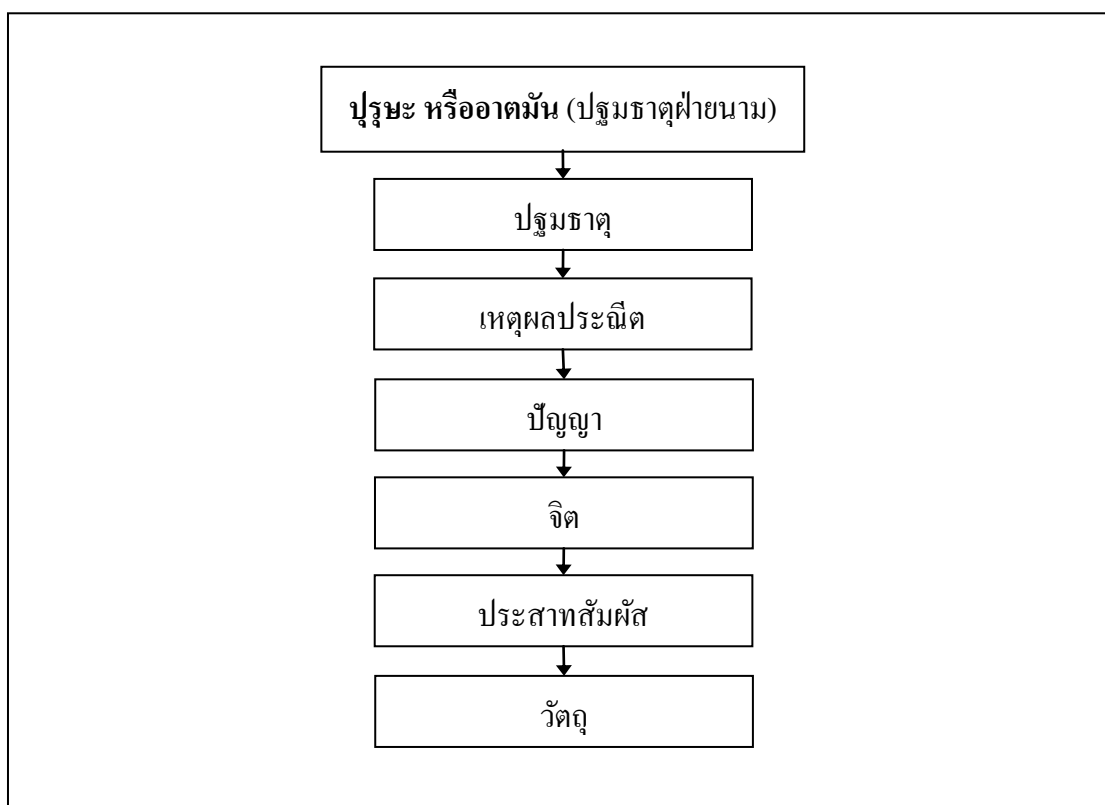
จากหลักฐานดังกล่าวนี้ ทำให้ทราบว่ปรัชญาอุปนิษัทจัดลำดับปฐมธาตุ (ฝ่ายรูป) ไว้
ดังนี้คือ

ปุรุษะ → ปฐมธาตุ → เหตุผลอันประณีต → ปัญญา → จิต → ประสาท → วัตถุ

จากการเรียงลำดับสิ่งเหล่านี้ทำให้ทราบถึงแนวคิดเรื่องการให้ความสำคัญของ
สรรพสิ่งตามนัยแห่งกฎอุปนิษัท ที่จัดให้ปุรุษะมีระดับสูงที่สุดเทียบเท่าหรือคือความจริงอันติมะ
และเป็นสิ่งที่อยู่เหนือปฐมธาตุอีกทีหนึ่ง เมื่อนำมาแสดงเป็นแผนภูมิรูปภาพจะได้ดังนี้

^{๖๔} Swami Parmeshwaranand, **Encyclopaedic Dictionary of Vedic Terms**, Vol. 1, 2 Vols., (New
Delhi : Sarup & Sons, 2006), p. 481.

^{๖๕} ดูรายละเอียดใน KU. (กฎอุปนิษัท), อ้างใน ทองหล่อ วงษ์ธรรมมา , **ปรัชญาอินเดีย** , (กรุงเทพฯ:
สำนักพิมพ์โอเดียนสโตร์, ๒๕๓๕) , หน้า ๔๔-๔๕.

แผนภูมิรูปภาพ ๒. ๑ แสดงลำดับความสัมพันธ์ของปฐมธาตุกับสิ่งต่าง ๆ ของภฏฐอุปนิษัฏ

จากเหตุผลที่ภฏฐอุปนิษัฏกล่าวไว้ ทำให้ผู้วิจัยมีความเห็นว่า ปรัชญาอุปนิษัฏมีความเชื่อและแบ่งปฐมธาตุออกเป็น ๒ ฝ่ายคือ (๑) ปฐมธาตุฝ่ายนามและ (๒) ปฐมธาตุฝ่ายรูป โดยมีข้อสังเกตที่น่าสนใจในเรื่องการจัดลำดับให้ “ปฐมธาตุฝ่ายนาม” หรือปुरुษะ (puruṣa) อยู่เหนือ “ปฐมธาตุฝ่ายรูป” หรือประกฤติ (prakṛti) จากนั้น “สิ่งทั้งปวง” อันมีเหตุผลอันประณีตและปัญญาเป็นต้น จึงเกิดตามมาทีหลัง ทำให้ตีความไปได้ว่าปฐมธาตุฝ่ายนามหรือ ปुरुษะ เองมิได้มีใครสร้างขึ้น หากแต่เป็นสัฏที่มีอยู่ก่อนแล้ว นอกจากนั้น ประเด็นที่สำคัญที่สุดจึงอยู่ที่ปฐมธาตุฝ่ายนามทำหน้าที่เป็นปฐมเหตุ (พระผู้สร้าง) ให้ปฐมธาตุฝ่ายรูปหรือ ประกฤติ (prakṛti) เกิดขึ้น แนวคิดเช่นนี้ทำให้ปรัชญาอุปนิษัฏมีความเด่นชัดในความเป็นจิตนิยมอย่างชัดเจน ส่วนเรื่องปฐมธาตุของโลกและชีวิตฝ่ายรูป หรือประกฤตินั้นมีรายละเอียดดังต่อไปนี้

ข. ปฐมธาตุของโลกและชีวิตฝ่ายรูป หรือประกฤติ (prakṛti)

ปฐมธาตุของโลกและชีวิตฝ่ายรูปตามความเชื่อของปรัชญาอุปนิษัฏ มีเนื้อหา รวมถึงรายละเอียดที่ค่อนข้างพิสดาร ด้วยเหตุนี้จึงเป็นที่มาของทฤษฎีหลักที่น่าสนใจ ๓ ทฤษฎีด้วยกัน คือ

๑) ทฤษฎีกำเนิดโลกของปรัชญาอุปนิษัท ๒) ทฤษฎีกำเนิดชีวิตของปรัชญาอุปนิษัท และ ๓) ทฤษฎีองค์ประกอบพื้นฐานของโลกและชีวิตของปรัชญาอุปนิษัท ดังต่อไปนี้

๑. ทฤษฎีกำเนิดโลกของปรัชญาอุปนิษัท

ดังที่ทราบแล้วว่าปฐมธาตุฝ่ายรูป ได้แก่ ประกฤติ ซึ่งเป็นจุดเริ่มต้นของทฤษฎีกำเนิดโลกตามแนวคิดของปรัชญาอุปนิษัท เริ่มต้นจากข้อความที่ปรากฏอยู่ในไอตเรยอุปนิษัท ว่า “. . . ในปฐมกาลมีแต่อาดมันเท่านั้น ไม่มีสิ่งอื่นใดให้เห็น เขาจึงครุ่นคิดว่า ฉันจะสร้างโลกทั้งหลายขึ้นจากนั้น เขาจึงสร้างโลกเหล่านี้ มหาสมุทร บรรยากาศ ความตาย และน้ำทั้งหลายขึ้นตามมา”^{๓๐} จากนั้น ในพทหทาร์ณยอุปนิษัท และไตตติรียอุปนิษัท ก็มีอธิบายร่วมกันถึงลำดับขั้นตอนในการสร้างเอกภพของอาดมันว่า “เอกภพก่อนหน้านี้ยังไม่ปรากฏ แต่แล้วก็ค่อยปรากฏออกมาเป็นรูปร่าง . . . โดยที่อาดมันแบ่งตัวเองเข้าไปแฝงอยู่ด้วย เหมือนกับมิดที่แฝงอยู่ในฝัก หรือเหมือนไฟที่แฝงอยู่ในไม้”^{๓๑} ลำดับต่อจากนั้น “เขา (อาดมัน) ตั้งความปรารถนาว่า ฉันจะกลายเป็นสิ่งมากมาย จะเพิ่มทวีตัวเรา แล้วเขาจึงบำเพ็ญตบะ หลังจากบำเพ็ญตบะเสร็จสิ้นแล้ว เขาจึงสร้างเอกภพทั้งหมดขึ้นมา ให้ดำรงอยู่อย่างนั้น เมื่อได้สร้างเอกภพขึ้นมาแล้ว เขาก็แฝงตัวเข้าไปอยู่ในเอกภพนั่นเอง”^{๓๒} จากหลักฐานในขั้นนี้พอจะสรุปขั้นตอนในการสร้างโลกของอุปนิษัทได้ ๕ ขั้นตอนได้แก่ (๑) มีอาดมัน (๒) ตั้งความปรารถนา (๓) บำเพ็ญตบะ (๔) สร้างโลก แล้วจึง (๕) แฝงตัวเข้าไป เป็นลำดับสุดท้าย ดังนี้

อาดมัน → ตั้งความปรารถนา → บำเพ็ญตบะ → สร้างเอกภพทั้งหมด → แฝงตัวเข้าไป

จะเห็นได้อย่างชัดเจนถึงความสัมพันธ์ที่แนบแน่นระหว่างปฐมธาตุฝ่ายนาม หรือปุรุชะ (purusa) กับปฐมธาตุฝ่ายรูป หรือประกฤติ (prakṛti) คืออาดมันกับเอกภพทั้งหมดโดยความเป็นเหตุและเป็นปัจจัยแก่กันและกัน อันก่อให้เกิดเป็นทฤษฎีกำเนิดโลกของปรัชญาอุปนิษัทขึ้นมา

^{๓๐} “In the beginning this universe was the atman alone ; there was nothing else there to strike the eye. He deliberated : - I will create worlds; accordingly he created these worlds, the ocean, atmosphere, death, the waters.” - AU. 1.1.

^{๓๑} “The universe before us was once not unfolded ; it was then unfolded in name and form ; . . . that atman has entered into it up to the finger-tips, as a knife is hidden in a sheath, the all-sustaining (fire) in the firepreserving (wood).” - B.rhU. 1.4.7.

^{๓๒} “He (the atman) desired : - I will become many, will propagate myself. Accordingly he practised self-mortification. After having practiced self-mortification he created the entire universe, whatever exists. After having created it, he entered into it.” - TU. 2.6.

และเมื่อทฤษฎีดังกล่าวได้อธิบายมาถึงขั้นตอนที่โลกและเอกภพได้ก่อตัวขึ้นมาได้ระยะหนึ่งแล้ว หลังจากนั้นสรวงสวรรค์ก็ถือกำเนิดขึ้นตามคำอธิบายใน จานโทคยอุปนิษัต ที่ว่า

เอกภพนี้เมื่อครั้งแรกเริ่มมีแต่ความว่างเปล่า จากความว่างเปล่ามีสัต์เกิดขึ้น แล้ว “ไข่” ก็ปรากฏ มันคงอยู่เช่นนั้นอยู่นานนม หลังจากนั้นก็ค่อยปริแตกเปิดออก เปลือกแยกออกเป็นสองส่วน ครึ่งหนึ่งเป็นเงิน อีกครึ่งหนึ่งเป็นทอง ครึ่งที่เป็นเงินก็คือโลกมนุษย์ อีกครึ่งที่เป็นทองก็คือสรวงสวรรค์^{๓๓}

อย่างไรก็ตามที่ คำอธิบายเรื่องทฤษฎีกำเนิดโลกของอุปนิษัตเมื่อดำเนินมาถึงการสรรค์สร้างแห่งสรวงสวรรค์ ทว่า กำเนิดแห่งปฐมชีวินแม้เพียงหนึ่งนั้นก็ยังมิได้ถือกำเนิดเกิดขึ้นมาแต่ประการใด โลกมนุษย์และโลกสวรรค์รวมถึงเอกภพทั้งมวลในขณะนี้คงยังเว้งว่างเปล่า ขาดซึ่งคำอธิบายใด ๆ ซึ่งเราจะพบคำตอบได้ใน “ทฤษฎีกำเนิดชีวิตของปรัชญาอุปนิษัต” ดังจะอภิปรายเป็นลำดับต่อไป

๒. ทฤษฎีกำเนิดชีวิตของปรัชญาอุปนิษัต

ปรัชญาอุปนิษัตกล่าวถึงปฐมชีวินโดยเริ่มจากการที่อาดมันสร้างอนินทรีย์ให้ดำรงอยู่ก่อน คือธาตุต่าง ๆ แล้วให้ชีวมันเข้าไปอยู่ในอนินทรีย์เหล่านั้นประดุจหนึ่งว่าเป็นวิญญาณของมัน จากนั้นอินทรีย์จึงเกิดขึ้น ในพหุพหุวรรณกอุปนิษัตกล่าวถึงกำเนิดสรรพสัตว์เริ่มจากสัตว์ ๒ เท้าไว้ว่า “เขาสร้างสัตว์สองเท้าขึ้นมาเพื่อเป็นดั่งป้อมปราการ และสัตว์สี่เท้าเพื่อเป็นดั่งป้อมปราการด้วย เขาแฝงเข้าไปอยู่ภายในป้อมปราการนั้น ดังว่าเป็นนก เขาแฝงเข้าไปอยู่ภายในป้อมปราการนั้น ดังว่าเป็นพลเมือง”^{๓๔} สรรพสัตว์ถือกำเนิดขึ้นมาในตอนนี้อย่างนี้นอกจากนั้น สัตว์ยังถูกแบ่งออกเป็น ๓ ประเภท ตามลักษณะของการเคลื่อนไหวของมัน คือ (๑) สัตว์ที่เดิน (๒) สัตว์ที่บิน และ (๓) สัตว์ที่ไม่เคลื่อนไหว ดังที่ในโอตเรยอุปนิษัตได้กล่าวไว้ว่า

นี่คือพรมัน นี่คือพระอินทร์ นี่คือพระประชาบดี นี่คือเหล่าเทพเจ้าทั้งปวง คือธาตุทั้ง ๔ คือดิน ลม อวกาศ น้ำและแสงสว่าง คือสิ่งมีชีวิตเล็ก ๆ และสิ่งอื่น ๆ และสิ่งอะไรก็ตามที่เหมือนกับสิ่งมีชีวิตเหล่านี้ คือเมล็ดของชนิดนี้และชนิดอื่น ๆ คือสิ่งซึ่งถือกำเนิดมาจากไข่ จาก

^{๓๓} “This universe was in the beginning not-being ; this (not-being) was being. It arose. Then an egg was evolved. It lay there a whole year long. Thereafter it split open ; the two halves of the shell were, the one of silver, the other of gold ; the silver half is this earth, the golden is yonder heaven” - ChU. 3.19.

^{๓๔} “As citadels he created the bipeds, As citadels the quadrupeds also ; Into the citadels he entered as a bird, Into the citadels as citizen.” - B.rhU. 2.5.18.

กรรมมารดา จากความชื้น หรือจากหน่อ คือม้ วัว ควาย มนุษย์ ช้าง สรรพสัตว์ที่มีชีวิต สรรพสัตว์ที่เดินได้ หรือบินได้ และสรรพสัตว์ที่ไม่เคลื่อนไหว^{๓๕}

จากข้อมูลดังกล่าวข้างต้น ทำให้เราทราบประเภทของกำเนิดของสิ่งมีชีวิต ๓ ประเภท ดังที่ในฉานโทคยอุปนิษัท กล่าวถึงกำเนิดชีวิต ๓ ประเภทว่า “สิ่งมีชีวิตกำเนิดจากไข่ กำเนิดเป็นตัว และกำเนิดจากจุลินทรีย์”^{๓๖} กำเนิดประเภทสุดท้ายตามที่ ไอตเรยอุปนิษัท ๓.๓. อธิบายว่าคือเกิดจากความชื้น หรือจากหน่อ (of sweat or from a shoot) แต่ที่ในฉานโทคยอุปนิษัท ๖.๓.๑. กล่าวว่าเกิดจากจุลินทรีย์ (germ) ผู้วิจัยมีความเห็นว่ามีความเป็นไปได้ที่จะเป็นประเภทเดียวกันคือเกิดจากจุลินทรีย์ หรือจุลชีวภาพ กล่าวคือสิ่งมีชีวิต (อินทรีย์) ที่มีขนาดเล็กมาก ๆ ในสภาวะที่มีปริมาณความชื้นที่เหมาะสมและเอื้อต่อการกำเนิดของชีวิตในระดับจุลภาค ซึ่งสอดคล้องกับคำสอนเรื่อง “กำเนิด ๔” ของพระพุทธศาสนา ประเภทที่ “เกิดจากเหงื่อไคลหรือที่ขึ้นและ”^{๓๗} หรือสังเสทชะ กำเนิดนั่นเอง

มีตอนหนึ่งในไอตเรยอุปนิษัท อธิบายถึงกระบวนการ “แฝงตัว” เข้าไปในร่างกายมนุษย์โดยใช้ช่องทางที่กระหม่อมตรงกลางศีรษะว่า “. . . เขาคงคิดว่า ร่างกายมนุษย์จะอยู่แยกออกไปจากตัวฉันได้อย่างไร ครั้นแล้วเขาก็ครุ่นคิดต่อไปว่า ฉันจะเข้าไปอยู่ภายในสิ่งนี้ได้โดยทางใด . . . จากนั้น เขาก็เปิดแยกกระหม่อมที่ตรงกลางศีรษะ แล้วใช้ช่องทางนี้เข้าสู่ภายใน”^{๓๘}

นอกจากนั้น คำอธิบายเรื่องลำดับของต้นกำเนิดของมนุษย์รวมถึงสัตว์ประเภทต่าง ๆ ปรากฏในพฤทธารณยอุปนิษัทดังนี้

โดยแรกเริ่ม อาตมัน ไม่ใช่ทั้งเพศชายและเพศหญิง แต่เป็นการรวมตัวกันของสองสิ่งโดยมิได้แบ่งแยกกัน ซึ่งเป็นขั้นที่มีรอยแยก และเพื่อก่อให้เกิดการบรรลู่ถึงเอกภาพอันสกลใส

^{๓๕} This (consciousness, i.e. the atman) is Brahman, this is Indra, this is Prajapati, this is all the gods ; it is the five elements, earth, wind, ether, water, lights ; it is the tiny living creatures, and whatever is similar to them ; it is the seed of one and another kind; it is that which is born of an egg or the mother’s womb, of sweat or from a shoot ; it is horses, cattle, men, elephants, all that lives, all that walks or flies, all that is motionless.” - AU. 3.3.

^{๓๖} “born from the egg, born alive, and born from the germ,” - ChU. 6.3.1.

^{๓๗} กำเนิดสังเสทชะ (การเกิดในเหงื่อไคลหรือที่ขึ้นและ) หมายถึง เหล่าสัตว์ผู้เกิดในปลาเน่า ซากศพ เน่า ขนมนวด น้ำครำ หรือเหงื่อไคล, ดูรายละเอียดใน ม.ม. (ไทย) ๑๒/๑๕๒/๑๕๑-๑๕๒.

^{๓๘} He deliberated : - How can this (human frame) exist apart from me ? And he deliberated : - In what way shall I enter into it ? . . . accordingly he split open the crown of the head, and entered by this door.” - AU. 1.3.11.

ดังนั้น ฝ่ายหญิงจึงหลบหนี และซ่อนตัวเองอย่างต่อเนื่องอยู่ในสัตว์สายพันธุ์ต่าง ๆ วัว ม้า ลา แพะ แกะ ลงไปจนถึงมด อย่างไรก็ตาม อาตมังก์ไถ่ล้าเธอโดยตลอดทุกรูปแบบ ดังนั้นจึงก่อให้เกิดสิ่งมีชีวิตเฉพาะของแต่ละประเภท^{๗๕}

จะเห็นได้ว่า ปรัชญาอุปนิษัทนำเสนอไม่เพียงแต่โลกทัศน์แต่เพียงอย่างเดียวเท่านั้น แต่ได้นำเสนอชีวิตทัศน์ที่มีรายละเอียดพิสดารไม่น้อยด้วยเช่นเดียวกัน นอกจากนั้นยังมีรายละเอียดบางส่วนที่มีความใกล้เคียงกับทางพระพุทธศาสนาด้วย เช่น เรื่องกำเนิดที่ว่า เกิดจากไข่ เกิดจากกรรมมารดา เกิดจากความชื้น เกิดจากหน่อ หรือเกิดจากจุลินทรีย์ ข้อแตกต่างที่ทางอุปนิษัทไม่ได้นำเสนอไว้ก็คือการเกิดแบบผุดขึ้นทันที (โอปปาติกะกำเนิด) นั่นเอง

ปรัชญาอุปนิษัทเสนอทฤษฎีกำเนิดชีวิตต่อไปภายหลังจากการก่อเกิดชีวิต โดยกำหนดให้ พรหมันมีความสำคัญในการทำหน้าที่ ๓ ประการ ดังที่ศาสตราจารย์ พอล ดีวส์เซน (Paul Deussen) กล่าวไว้ว่า “จักรวาลวิทยาตามลักษณะที่สังกฤษฎาจารย์อธิบายนี้มีคุณลักษณะ ๓ ประการของพรหมันคือ เป็นผู้สร้าง (creator) ผู้พิทักษ์ (preserver) และผู้ทำลายล้าง (destroyer) แห่งจักรวาล”^{๗๖} ซึ่งสอดคล้องกับในโอตเรยอุปนิษัท ที่กล่าวถึงหน้าที่ดังกล่าวของพรหมันดังนี้

ในปฐมกาล มีเพียงอาตมอันอยู่แต่เพียงลำพัง ไร้ซึ่งสิ่งอื่นใดปรากฏให้เห็น... เขาจึงครุ่นคิดว่า ฉันจะสร้างโลกเหล่านี้ สร้างมหาสมุทร สร้างอาณาจักรแห่งแสงสว่างทั้งหลาย สร้างความตาย สร้างน้ำ มหาสมุทรอยู่ห่างจากสรวงสวรรค์ สรวงสวรรค์เป็นพื้นรองรับสิ่งเหล่านี้ บรรยากาศคืออาณาจักรแห่งแสงสว่าง ความตายคือดิน ซึ่งมีน้ำทั้งหลายอยู่ภายใต้... เขากล่าวว่า ในเมื่อฉันได้สร้างโลกเหล่านี้ขึ้นมาแล้ว ก็ต้องสร้างผู้คุ้มครองโลกเหล่านี้ไว้ด้วย แล้วเขาก็สร้างรูปแบบขึ้นเป็นรูปธรรม^{๗๗}

^{๗๕} “The atman is originally neither male nor female, but an undistinguished union of the two, which is cleft asunder, and in the act of begetting attains to a fresh unity. Thereupon the female flees, and hides herself successively in the different species of animals, the cow, horse, ass, goat, sheep, down to the ant; the atman however pursues her through all the forms, and thus begets individual creatures of each kind.” - B.rhU. 1.4.3-4.

^{๗๖} Paul Deussen, **The Philosophy of the Upanishads**, p. 181., Swami Parmeshwaranand, **Encyclopaedic Dictionary of Upanisads**, Vol. 3, 3 Vols., (New Delhi : Sarup & Sons, 2000), p. 746.

^{๗๗} ดูรายละเอียดใน AAitareya Upanisad.

นอกจากนั้น หลักฐานใน พุทธทศวรรษกอุปนิษั และเกายิตกัพรหมณะอุปนิษั ที่ว่า “เขาเป็นผู้ปกป้องเอกภพ เป็นผู้ปกครองเอกภพ”^{๘๒} และในมาณชุกยอุปนิษั ที่ว่า “พระองค์เป็นแหล่งกำเนิดแห่งเอกภพ เพราะพระองค์ทรงเป็นพระผู้สร้าง และเป็นจุดจบของสรรพสิ่ง”^{๘๓} ก็เป็นเครื่องช่วยยืนยันถึงหน้าที่ที่สำคัญของพรหมันได้เป็นอย่างดี อย่างไรก็ตาม คำอธิบายเรื่องโลก ชีวิต และสรรพสิ่งที่อาศัยในโลกเหล่านี้ล้วนเชื่อมโยงไปถึง “ธาตุ” ที่เป็นองค์ประกอบพื้นฐานและมีความสำคัญในฐานะที่เป็นองค์ประกอบพื้นฐานของโลก ชีวิต และสรรพสิ่ง ซึ่งปรัชญาอุปนิษัมีคำอธิบายเอาไว้อย่างชัดเจน ดังที่ผู้วิจัยจะนำเสนอเป็นลำดับต่อไป

๓. ทฤษฎีองค์ประกอบพื้นฐานของโลกและชีวิตของปรัชญาอุปนิษั

ทฤษฎีเรื่ององค์ประกอบพื้นฐานของโลก ชีวิต และสรรพสิ่ง มีจุดเริ่มต้นที่มาจากแนวความคิดในเรื่อง “น้ำทั้งหลายในบรรพกาล” (primeval waters) ซึ่งมีปรากฏชัดในอุปนิษัหลายคัมภีร์ดังจะอภิปรายต่อไปนี้

ปรัชญาอุปนิษัมีความเชื่อว่าน้ำมีความสำคัญอย่างยิ่งยวด เมื่อมองไปที่ชีวิตจะพบว่า น้ำเป็นส่วนประกอบให้กับปราณ (ลมหายใจ) ดังในพุทธทศวรรษกอุปนิษั ๑.๕.๑๓. กล่าวไว้ว่า “น้ำทั้งหลายคือส่วนประกอบของ ปราณ”^{๘๔} กล่าวคือเป็นส่วนประกอบหนึ่งของลมหายใจแห่งสรรพชีวิตที่อยู่ในเอกภพอันกว้างใหญ่ไพศาลนี้ และน้ำก็ยังเป็นปัจจัยให้ชีวิตได้ก่อเกิดขึ้นมา ดังที่ในมหานารายณอุปนิษั ๑.๔. กล่าวไว้ว่า “เขาคือเมล็ดพันธุ์แห่งชีวิตบนโลกที่ถูกเพาะด้วยน้ำ”^{๘๕} ยิ่งไปกว่านั้น เมื่อปรัชญาอุปนิษัมองกว้างออกไปยิ่งกว่านั้นอีกจะพบว่า “น้ำ” ยังเป็นสรรพสิ่งที่อยู่ในเอกภพอีกด้วย โดยเป็นได้ทั้งสิ่งที่ไม่มีชีวิต (อนินทรีย์) และ สิ่งที่มีชีวิต (อินทรีย์) ดังที่ในฉานโทคยอุปนิษั ๗.๑๐.๑. กล่าวไว้ว่า “ดิน อากาศ สรรพสัตว์ ภูเข เทพเจ้า และมนุษย์ สัตว์เลี้ยงและนก พืชผักและต้นไม้ สรรพสัตว์ตั้งแต่สัตว์ป่าลงมาถึงพวกหนอน แมลงวันและมด มิใช่

^{๘๒} “He is the protector of the universe, he is the ruler of the universe”, - B.rhU. 4.4.22., KBU.

3.8.

^{๘๓} “He is the cradle of the universe, for he is the creation and the end of liver beings.” - MandU.

1.6.

^{๘๔} “The waters are the body of that prana !” – B.rhU. 1.5.13.

^{๘๕} “he has sown by water the germ of life on the earth.” - MahaanU. 1.4.

สิ่งอื่นใด หากแต่คือน้ำที่อยู่ในสถานะของแข็ง สิ่งเหล่านี้มิใช่สิ่งอื่นใด หากแต่คือน้ำที่อยู่ในสถานะของแข็ง^{๘๖}

ประเด็นสุดท้ายที่ถือว่าการมองโลกของปรัชญาอุปนิษัทอย่างขยายกว้างที่สุดออกไปในระดับเอกภพทั้งมวล จะพบว่า “น้ำ” เป็นเอกภพทั้งมวลด้วย ดังในเกายิตทีอุปนิษัท ๑.๓. มีบทสนทนาระหว่างพรหมันและวิญญูณ โดยพรหมันกล่าวกับวิญญูณที่รู้ตัวเอง ให้รู้ว่าคนเหมือนกันกับพรหมัน ว่า “น้ำทั้งหลายในบรรพกาลแท้จริงคือเอกภพของฉัน และมันเป็นของท่านด้วย”^{๘๗} จากหลักฐานดังกล่าวทั้งหมดที่ประมวลมานี้ย่อมแสดงให้เห็นอย่างชัดเจนถึงแนวความคิดสำคัญที่ว่าน้ำเป็นองค์ประกอบพื้นฐานของเอกภพอย่างแยกกันไม่ออกโดยสิ้นเชิง และถือเป็นทฤษฎีสำคัญที่ว่าด้วยเรื่องขององค์ประกอบพื้นฐานของโลกและชีวิตของปรัชญาอุปนิษัท

กล่าวโดยสรุป โลกทัศน์และชีวิตทัศน์ของปรัชญาอุปนิษัท ได้แก่การให้ความสำคัญกับน้ำโดยเฉพาะ “น้ำทั้งหลายในบรรพกาล” อยู่ใน ๔ ลักษณะด้วยกันคือ

- (๑) น้ำเป็นสื่อลมหายใจให้กับสรรพชีวิต
- (๒) น้ำเป็นปัจจัยให้ชีวิตถือกำเนิดขึ้นมาได้
- (๓) น้ำคือสรรพสิ่งทั้งที่เป็นอนินทรีย์และอินทรีย์
- (๔) น้ำเป็นองค์ประกอบพื้นฐานของเอกภพ

อย่างไรก็ดี แนวความคิดเรื่อง องค์ประกอบพื้นฐานของโลกและชีวิต ในภายหลังได้วิวัฒนาการจากเดิมที่มีความเป็นเอกภาพ (monistic) ไปสู่ความเป็นพหุภาพ (pluristic) กล่าวคือเปลี่ยนจากเอกธาตุคือ “ธาตุน้ำ” ไปสู่พหุธาตุคือ “ธาตุทั้ง ๓” ที่เป็นองค์ประกอบพื้นฐานร่วมกันให้กับโลกและชีวิต ดังที่ปรากฏอยู่ในพฤทธารณยคอุปนิษัท ๑.๒.๒. และในฉานโทคยอุปนิษัท ๖.๒. ที่ว่า “องค์ประกอบพื้นฐานของโลกและชีวิตคือธาตุทั้ง ๓” แสดงให้เห็นว่าธาตุน้ำมิได้เป็นองค์ประกอบพื้นฐานของโลกและชีวิตเพียงธาตุเดียวอีกต่อไป ทว่ากลายเป็นน้ำ ธาตุไฟที่ละเอียดและธาตุดินที่กว้างใหญ่แทนที่^{๘๘}

หลักฐานที่ปรากฏอยู่ใน ฉานโทคยอุปนิษัท จะแสดงให้เห็นถึงรายละเอียดของธาตุ ๓ ดังกล่าวเอาไว้ได้เป็นอย่างดี ดังที่ว่า “ด้วยการดำรงอยู่อย่างนั้นในตอนเริ่มต้น สิ่งนั้นตั้งเจตจำนงว่า

^{๘๖} “This earth, the air, the heavens, the mountains, gods and men, domestic animals and birds, vegetables and trees, wild creatures down to worms, flies and ants, are nothing but this water under solid conditions, they are all nothing but this water under solid conditions.” - ChU. 7.10.1.

^{๘๗} “The primeval waters in truth are my universe (as hiranyagarbha), and it is thine.” - KBU. 1.7.

^{๘๘} ดูรายละเอียดใน B.rhU. 1.2.2. และ ChU. 6.2.

เราจะปรากฏเป็นสิ่งมากมาย จะเพิ่มทวีตัวเรา แล้วจึงสร้างความร้อนขึ้น จนกลายเป็นน้ำ และอาหาร (ดิน) ในที่สุด”^{๘๘} จากข้อความนี้ ชาติทั้ง ๓ ได้แก่ (๑) ชาติไฟ คือความร้อน (๒) ชาติน้ำ และ (๓) ชาติดิน คืออาหาร ได้ถืออุบัติขึ้น ในฉานโทลยอุปนิษัต ๖.๒.๓. แสดงต่อไปอีกว่า “พระองค์ยืนยันว่า เราจะเข้าไปสู่สิ่งทั้งสาม (ความร้อน น้ำ และอาหาร) และด้วยตัวคนนี้นามรูปจึงปรากฏ”^{๘๙} แสดงให้เห็นว่าชีวิตมันเกิดขึ้นจากส่วนผสมของ ชาติไฟ ชาติน้ำ และชาติดิน (อาหาร) และ อาตมัน ยังมีข้อความสรุปชาติ ๓ ที่เป็นเป็นวิวัฒนาการและเป็นองค์ประกอบพื้นฐานแห่งเอกภพว่า

จากพรหมันนี้ ก็วิวัฒน์เป็นไฟ เป็นน้ำ และเป็นดิน แล้วเอกภพก็เกิดขึ้น เรียกว่า ตัจชะ (taj-ja) ในทางกลับกัน เมื่อเกิดขึ้นก็ย่อมดับหายไปสู่พรหมัน ชิมชาบเข้าไปสู่สาร์ตตะของพรหมัน และในที่สุดก็เป็นพรหมัน โดยเริ่มแรกจากที่เอกภพหายใจ มีชีวิตอยู่และเคลื่อนที่ไปสำหรับอดีต ปัจจุบัน และอนาคตก็มีได้มีความแตกต่างโดยสาร์ตตะแห่งพรหมัน ไม่มีสิ่งใดอยู่ข้างนอกหรืออยู่ข้างหลังเวลานี้^{๙๐}

จากหลักการเรื่องชาติทั้ง ๓ นี้ ปรัชญาอุปนิษัตในยุคหลังได้พัฒนาต่อไปอีกเป็นชาติ ๕^{๙๑} ดังที่ใน ไตตติรียอุปนิษัต ๒.๑. พุททธารณยอุปนิษัต ๔.๔.๕. และฉานโทลยอุปนิษัต ๖.๒. อธิบายลำดับการเกิดก่อนหลังขององค์ประกอบพื้นฐานในเอกภพไว้ว่า “จากอาตมัน อากาศหรืออวกาศก็เกิดขึ้น จากอากาศลมก็เกิดขึ้น จากลมไฟก็เกิดขึ้น จากไฟน้ำก็เกิดขึ้น และจากน้ำดินก็เกิดขึ้น”^{๙๒} จากหลักฐานดังกล่าว ทำให้สามารถสรุปแนวคิดเรื่องลำดับของการเกิดของแต่ละ

^{๘๘} “Alone existing, my dear sir, was this in the beginning, one only without a second.... It proposed : - I will become many, will propagate myself ; thereupon it created the heat. From heat water proceeds, from water food (i.e. the earth).” - ChU. 6.2.3.

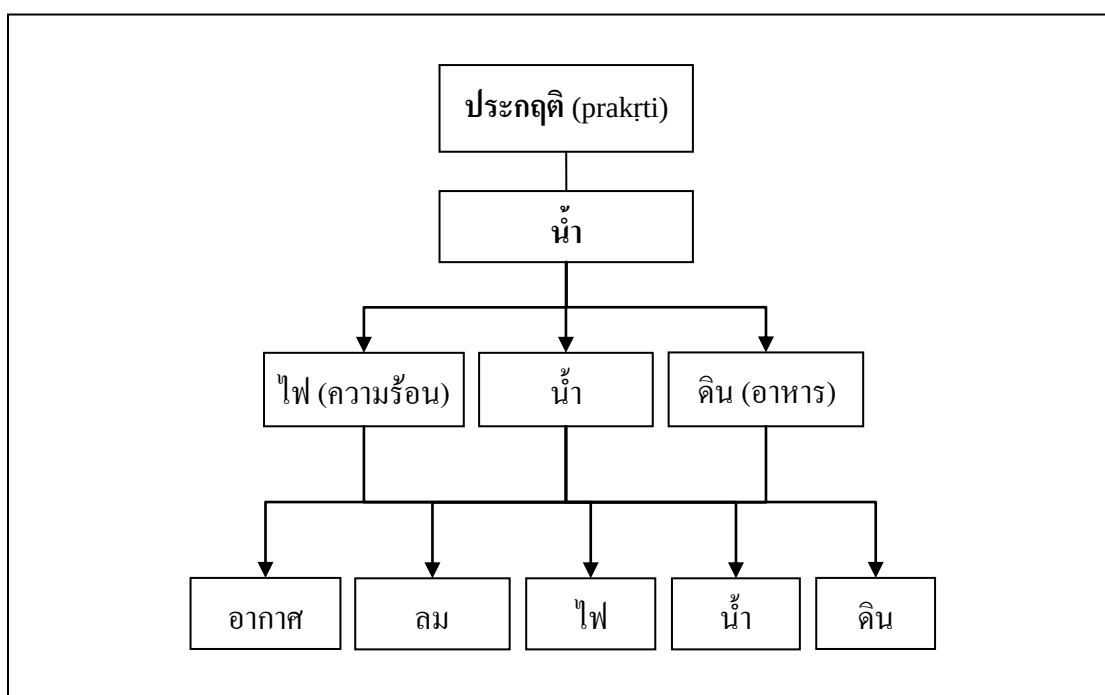
^{๘๙} “That divinity proposed : - I will now enter into these three divinities (heat water and food) with this living self (the individual soul), and unfold thence name and form.” - ChU. 6.2.3.

^{๙๐} “From this (tad) Brahman by development into fire, water, earth, etc. the universe has arisen (jan) ; therefore it is called taj-ja. So on the reverse path to that by which it has arisen it disappears (li) into the very same Brahman, i.e. it is absorbed into his essence ; therefore is it called tal-la And in the same way finally it is Brahman in whom the universe at the time of its origin breathes (an), lives and moves; therefore is it called tadanam. Therefore in the three periods (past, present and future) it is not distinct from the essential Brahman, since there is nothing which lies outside of and beyond these.” - ChU. 3.14.1.

^{๙๑} ดูรายละเอียดใน AU. 3.3., SvetU. 2.12., 6.2., KU. 3.15., PrasU. 6.4., MU. 3.2., 6.4., AAtmapraU. 2., PraanaagU. 4.

^{๙๒} “From this atman, in truth, has the ether (space) arisen, from the ether the wind, from the wind the fire, from the fire the water, from the water the earth.” - TU. 2.1., B.rhU. 4.4.5., ChU. 6.2.

องค์ประกอบพื้นฐานในเอกภพได้ดังนี้ คือ อาตมัน → อวกาศ → ลม → ไฟ → น้ำ → ดิน ตามลำดับ และเมื่อกล่าวโดยสรุปเอาความคิดทั้งหมดของปรัชญาอุปนิษัทในเรื่องพัฒนาการของความคิดจนเกิดเป็นทฤษฎีเรื่ององค์ประกอบพื้นฐานในฐานะที่เป็นผลผลิตของประกฤติแล้ว โดยแสดงเป็นแผนภูมิรูปภาพแสดงพัฒนาการแนวคิดเรื่ององค์ประกอบพื้นฐานของโลกและชีวิตของปรัชญาอุปนิษัทดังต่อไปนี้

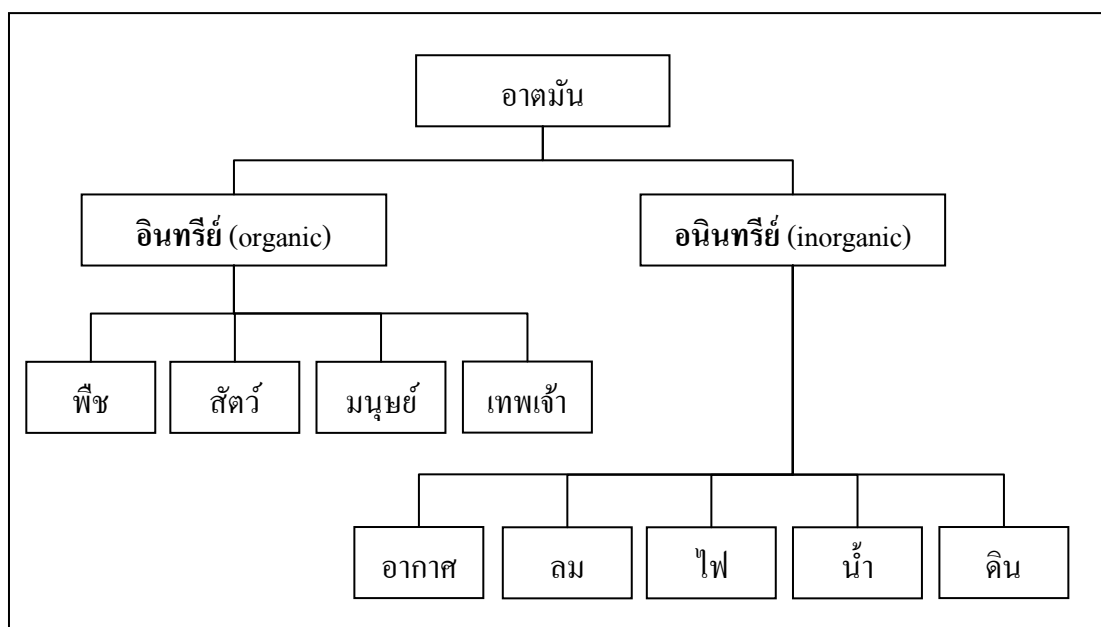
แผนภูมิรูปภาพ ๒. ๒ แสดงพัฒนาการแนวคิดเรื่ององค์ประกอบพื้นฐานของโลกและชีวิตของปรัชญาอุปนิษัท

ในกระบวนการสร้างสรรค์ตามธรรมชาติโดยสมบูรณ์นี้ อนินทรีย์ (Inorganic) และอินทรีย์ (organic) มิได้มีภาพที่แตกต่างกันอย่างชัดเจน ธรรมชาติทั้งสองล้วนออกมาจากอาตมันทั้งสิ้น กลุ่มของอินทรีย์ธรรมชาติคือพวกพืช สัตว์ มนุษย์ เทพเจ้า ล้วนเป็นวิญญาณที่มีสาร์ตตะคืออาตมัน ส่วนกลุ่มของอนินทรีย์ธรรมชาติ คือธาตุทั้ง ๕ (อากาศ ลม ไฟ น้ำ และดิน) แม้จะอยู่ภายใต้การควบคุมของ พรหมัน^{๕๔} และอยู่ภายใต้อำนาจของเทพเจ้าแต่ละองค์^{๕๕} แต่ก็ไม่มีวิญญาณเหมือน

^{๕๔} ดูรายละเอียดใน B.rhU. 3.7.3-14.

^{๕๕} B.rhU. 2.1.5-8, 2.5.1-10.

อินทรีย์ธรรมชาติ เป็นแต่เพียงสิ่งที่พรหมสร้างขึ้นเพื่อเป็นกระบวนการของวิญญานทั้งหลายเท่านั้น^{๕๖} ดังแผนภูมิรูปภาพต่อไปนี้

แผนภูมิรูปภาพ ๒. ๓ แสดงลำดับของกำเนิดจักรวาลตามแบบของปรัชญาอุปนิษัท

สวามี พาร์เมชวรานันท์ (Swami Parmeshwaranand) ยังให้ทัศนะไว้ด้วยว่า “คัมภีร์พระเวทและอุปนิษattoธิบายถึงการสร้างโลกในลักษณะของการมีอยู่จริงของ อนินทรีย์ (The Creation of Inorganic existence)”^{๕๗}

จะอย่างไรก็ตามที่ พัฒนาการแนวคิดเรื่องปฐมธาตุฝ่ายรูปจากเอกภาพสู่พหุภาพ ลึกลงอยู่ที่ความเป็นพหุภาพแห่งธาตุทั้ง ๕ ในฐานะที่เป็นองค์ประกอบพื้นฐานของโลก และชีวิต รวมถึงสรรพสิ่งที่อาศัยอยู่ในเอกภพ จวบจนภายหลัง แนวคิดเรื่อง “ธาตุ ๕” ได้กลายเป็นหลักการสำคัญที่เคียงคู่มากับปรัชญาอินเดีย และเมื่อปรัชญาอุปนิษัทพัฒนาไปเป็นปรัชญาระบบต่าง ๆ ทั้ง ๖ ระบบก็มีการกล่าวถึงธาตุทั้ง ๕ นี้ในฐานะที่เป็นสารัตถะพื้นฐาน (primary substance) ซึ่งจะได้วิเคราะห์ในบทที่ ๓ ว่าด้วยเรื่องของแนวคิดเรื่องปฐมธาตุของโลกและชีวิตในยุคสมัยพระพุทธเจ้าต่อไป

^{๕๖} Paul Deussen, **The Philosophy of the Upanishads**, p. 187.

^{๕๗} ดูรายละเอียดใน Swami Parmeshwaranand, **Encyclopaedic Dictionary of Upanisads**, Vol. 3, 3 Vols., p. 825.

ธาร์ม พี. เอส. ภาวุก (Dharm P. S. Bhawuk) ได้กล่าวถึงเรื่องปฐมธาตุของโลกและชีวิตของปรัชญาอินเดีย โดยสรุปสาระสำคัญทั้งหมดไว้ว่า

จากศาสตร์ทั้งภาววิทยา (ontology) และญาณวิทยา (epistemology) ของจิตวิทยาอินเดียนั้น มีความชัดเจนว่าจิตวิทยาอินเดียเกี่ยวข้องกับโลกที่เป็นการรวมเอาจักรวาลทั้งหมดเข้าไว้ด้วยกัน (unified cosmos) ของพรหมัน (Brahman) อาตมัน (Atman) และสังสาระ (samsara) รวมถึงองค์ประกอบ (elements) อื่น ๆ ของเอกภพ (universe) ตลอดจน ประกฤติ (prakṛti) และ ปुरुষะ (puruṣa) เป็นโลกที่ พรหมัน (Brahman) แทรกซึมอยู่ในทุก ๆ องค์ประกอบ (element) ของเอกภพ ซึ่งรวมถึงมนุษยชาติด้วย (human beings)^{๕๘}

ผู้วิจัยมีความเห็นว่า ปฐมธาตุ (first principle) ของสรรพสิ่งตามความคิดของผู้แต่งคัมภีร์พระเวทและอุปนิษัท คือ “อาตมัน” ด้วยเหตุที่อาตมันเป็นสิ่งที่เกิดก่อนสิ่งทั้งปวงและเป็นผู้สร้างสรรค์สรรพสิ่งขึ้นมาในภายหลัง ซึ่งเราอาจกำหนดนับอาตมันนี้ว่าเป็นปฐมธาตุฝ่ายนามตามแนวคิดเรื่องปुरुษะ จากนั้นเมื่ออาตมันสร้างปฐมธาตุฝ่ายรูปคือประกิตขึ้นภายหลัง โดยมี พรหมันเป็นผู้สร้างธาตุน้ำขึ้นมาก่อน จากนั้นจึงเกิดพรหมันจากน้ำอีกทีหนึ่ง เป็นลักษณะ “พรหมันที่สร้างพรหมัน” ดังนั้นจึงมีพรหมันที่ถือกำเนิดขึ้นก่อนเป็นลำดับแรกสุดผู้ที่ถือว่าเป็นปฐมธาตุฝ่ายรูปที่อยู่ในสัจนั้นเอง หลังจากนั้น ก็เกิดกระบวนการกลายรูปจาก เอกธาตุ คือ “ธาตุน้ำ” เป็นพหุธาตุ คือ ธาตุ ๓ และ ธาตุ ๕ ตามลำดับ ก่อเกิดโลก เอกภพ และสรรพสิ่งที่อยู่ในโลกทั้งมวลขึ้น จากนั้นอาตมันก็แฝงเข้าสู่สิ่งเหล่านั้นจนเกิดเป็นชีวิตมัน ก่อกำเนิดสรรพชีวิตขึ้นในชั้นตอนนี้ ถึงกระนั้นกระบวนการเกิดโลกและชีวิตก็ยังคงดำเนินต่อไปไม่หยุดยั้ง จวบจนกระทั่งการหมุนย้อนกลับคืนไปสู่สัจ (Being) คืออาตมัน เป็นวงจรและวัฏจักรแห่งสัจที่ตามหลักการของปรัชญาพระเวทแล้ว ถือว่าเป็นสิ่งที่เที่ยงแท้อย่างไม่มีที่สิ้นสุด สรุปความว่า พรหมันจึงสามารถเป็นได้ทั้งปฐมธาตุฝ่ายนามและทั้งปฐมธาตุฝ่ายรูป

จากการศึกษา “ปฐมธาตุของโลกและชีวิตในคัมภีร์อุปนิษัท” พบว่า

คัมภีร์อุปนิษัทในฐานะที่เป็นส่วนหนึ่งของคัมภีร์พระเวท คือเป็นเนื้อหาส่วนที่ ๔ ในคัมภีร์พระเวทโดยมีเนื้อหาส่วนที่เป็นปรัชญา และด้วยความที่มีเนื้อหาเป็นปรัชญานี้เองทำให้เป็นแหล่งข้อมูลแห่งใหญ่ที่สามารถนำมาตีความเพื่อตอบคำถามเรื่องปฐมธาตุได้อย่างหลากหลาย

ปฐมธาตุของโลกและชีวิตที่ปรากฏในคัมภีร์อุปนิษัท ในปรัชญาอุปนิษัทมีความเชื่อที่มีรากฐานของปรัชญาพระเวทโดยแบ่งปฐมธาตุออกเป็น ๒ ฝ่ายคือ (๑) ปฐมธาตุฝ่ายนามหรือปुरुษ

^{๕๘} Dharm P. S. Bhawuk, *Spirituality and Indian Psychology Lessons from the Bhagavad-Gita*, (New York : Springer, 2011), p. 173.

และ (๒) ปฐมธาตุฝ่ายรูป หรือประกฤติ โดยปฐมธาตุฝ่ายนามถูกจัดให้มีความสำคัญในฐานะที่เป็น ปฐมเหตุให้กับปฐมธาตุฝ่ายรูป

พรหมันเป็นปฐมธาตุฝ่ายนามหรือเรียกว่า “ปุรุษะ” (premundane purusha) ซึ่งมี ลักษณะที่เป็นนามธรรม มิได้มีใครสร้างขึ้น หากแต่เป็นสัจที่มีอยู่ก่อนแล้ว เป็นจิตที่มีความเป็น เอกภาพ เป็นหนึ่งเดียว ทว่าเป็นสิ่งที่สร้างจิตที่มีความหลากหลายได้ พรหมันหรืออาตมอันเป็นสิ่งที่ ไม่เปลี่ยนแปลง เป็นความจริงอันนิรันดร์ มีความสมบูรณ์ในตัวเอง มีความเป็นตัวตนสากลหรือ ปรมาตมอัน เป็นมูลการณ์ของสรรพสิ่ง

ปฐมธาตุของโลกและชีวิตฝ่ายรูป หรือประกฤติ เป็นผลที่เกิดขึ้นจากการสร้างสรรค์ ของปุรุษะอีกที ซึ่งทำให้เกิดแนวคิดเรื่องจักรวาลวิทยาที่ว่าด้วยเรื่องของทฤษฎีหลัก ๓ ทฤษฎี ด้วยกันของปรัชญาอุปนิษัท คือ (๑) ทฤษฎีกำเนิดโลก (๒) ทฤษฎีกำเนิดชีวิต และ (๓) ทฤษฎี องค์ประกอบพื้นฐานของโลกและชีวิต ในทฤษฎีทั้ง ๓ นี้ ทฤษฎีกำเนิดโลกอธิบายถึงขั้นตอนที่ อาตมอันสร้างสรรค์เอกภาพทั้งมวลขึ้นมา ในขณะที่ทฤษฎีกำเนิดชีวิตกล่าวถึงปฐมชีวิตที่เกิดขึ้น รวมถึงรายละเอียดของสรรพสัตว์ทั้งหลายมีประเภทและกำเนิดของสิ่งมีชีวิตเป็นต้น ลำดับสุดท้าย คือทฤษฎีองค์ประกอบพื้นฐานของโลกและชีวิต กล่าวถึงสาระสำคัญของน้ำในบรรพกาล (primeval waters) ว่าเป็นองค์ประกอบพื้นฐานให้กับโลกและชีวิต และยังได้กล่าวถึงพัฒนาการ แนวคิดเรื่ององค์ประกอบพื้นฐานของโลกและชีวิตโดยวิวัฒนาการจากเดิมที่มีความเป็นเอกภาพ (monistic) ไปสู่ ความเป็นพหุภาพ (pluristic) อย่างไรก็ตามทฤษฎีทั้ง ๓ ทฤษฎีล้วนมาจากปฐมธาตุ ฝ่ายรูป หรือ ประกฤตินั่นเอง

๒.๔ ปฐมธาตุของโลกและชีวิตของปรัชญากรีก

ก่อนที่จะนำเสนอเนื้อหาเกี่ยวกับปรัชญากรีกนั้น จำเป็นต้องทราบข้อมูลพื้นฐาน เสียก่อน โดยเริ่มต้นที่การแบ่งยุคสมัยต่าง ๆ ของปรัชญาตะวันตกตามระยะเวลาของพัฒนาการ ตามลำดับ (historical time periods) มีทั้งสิ้น ๕ ยุคสมัย^{๕๕} ดังนี้

^{๕๕} “five historical time periods : (1) Ancient Philosophy - from Homer in the 8th century BCE to Augustine in the 4th–5th century CE (2) Medieval Philosophy - from Augustine to Thomas Aquinas in the 13th century CE (3) Modern Philosophy - from Thomas Aquinas to Georg W. F. Hegel in the 18th–19th century CE (4) Nineteenth Century (5) Twentieth Century.” - ดูรายละเอียดใน Donald M. Borchert (ed.), **Encyclopedia of Philosophy**, Vol. 10, Second Edition, 10 Vols., (Farmington Hills : Thomson Gale, 2006), p. 49.

(๑) **ปรัชญายุคโบราณ** (Ancient Philosophy) เริ่มต้นตั้งแต่ โฮเมอร์ (Homer) ในช่วงศตวรรษที่ ๘ ก่อนคริสตกาล (8th century BCE) จนถึง ออกัสติน (Augustine) ในช่วงคริสตศตวรรษที่ ๔ ถึง ๕ (4th-5th century CE)

(๒) **ปรัชญายุคกลาง** (Medieval Philosophy) เริ่มต้นตั้งแต่ ออกัสติน (Augustine) จนถึง ทอมัส อไควนัส^{๑๐๐} (Thomas Aquinas) ในช่วงคริสตศตวรรษที่ ๑๓ (13th century CE)

(๓) **ปรัชญาสมัยใหม่** (Modern Philosophy) เริ่มต้นตั้งแต่ ทอมัส อไควนัส (Thomas Aquinas) จนถึง จอร์จ คับบลิว เอฟ เฮเกล (Georg W. F. Hegel) ในช่วงคริสตศตวรรษที่ ๑๘ ถึง ๑๙ (18th-19th century CE)

(๔) **ปรัชญาศตวรรษที่ ๑๙** (Nineteenth Century) ปรัชญาเมธีทั้งหลายที่มีชีวิตอยู่ในช่วงระยะเวลาของ ศตวรรษที่ ๑๙ ทั้งหมด (คริสตศักราช ๑,๘๐๑-๑,๙๐๐)

(๕) **ปรัชญาศตวรรษที่ ๒๐** (Twentieth Century) ปรัชญาเมธีทั้งหลายที่มีชีวิตอยู่ในช่วงระยะเวลาของ ศตวรรษที่ ๒๐ ทั้งหมด (คริสตศักราช ๑,๙๐๑-๒,๐๐๐) จนถึงยุคปัจจุบัน กล่าวคือในศตวรรษที่ ๒๑ (twenty-first century)

ปรัชญากรีก ถูกจัดอยู่ในช่วง “ปรัชญายุคโบราณ” ของปรัชญาตะวันตกดังกล่าว โดยมีอายุที่ยาวนานถึงหนึ่งพันปีเศษ ซึ่งแบ่งออกเป็น ๓ สมัยด้วยกัน คือ (๑) สมัยเริ่มต้น นับตั้งแต่สำนักปรัชญาไมเลตุสจนถึงโสเครติส (๒) สมัยรุ่งเรือง คือตั้งแต่ปรัชญาโสเครติส จนถึงมรณกรรมของอาริสโตเติล และ (๓) สมัยเสื่อม คือตั้งแต่มรณกรรมของอาริสโตเติล จนถึงการปิดสำนักปรัชญาที่ไม่นับถือศาสนาคริสต์^{๑๐๑} ปรัชญาเมธีชาวกรีก เหล่านี้ล้วนแล้วแต่มีแนวคิดเรื่องปฐมธาตุของโลก และชีวิตที่น่าสนใจและมีความเป็นอัตตลักษณ์เฉพาะตัวไปตามทฤษฎีของตน ซึ่งหากนำเสนอตามลำดับเวลาแล้วมี ๑๓ ลำดับดังนี้ ๑) โฮเมอร์ (Homer) ๒) เฮซิออด (Hesiod) ๓) สำนักไมเลตุส (Miletus) ๔) พิทากอรัส แห่งซามอส (Pythagoras of Samos) ๕) เฮราคลิดุส แห่งเอเฟซุส (Heraclitus of Ephesus) ๖) สำนักอีเลีย (Elea) ๗) ออมเพโดเคลส แห่งอักรากัส (Empedocles of Acragas) ๘) อแนกซากอรัส แห่งคลาโซเมเน (Anaxagoras of Clazomenae) ๙) สำนักปรมาณูนิยม (Atomism) ๑๐) โปรทาโกอรัส แห่งอับเดรา (Protagoras of Abdera) ๑๑) โซเครติส แห่งเอเธนส์

^{๑๐๐} ราชบัณฑิตยสถาน, พจนานุกรมศัพท์ศาสนาสาธก อังกฤษ-ไทย ฉบับราชบัณฑิตยสถาน, พิมพ์ครั้งที่ ๓, (กรุงเทพ ฯ : ราชบัณฑิตยสถาน, ๒๕๕๒), หน้า ๒๑๐, ๕๘๔.

^{๑๐๑} ดูรายละเอียดใน กิริติ บุญเจือ, ปรัชญากรีกระยะก่อตั้งที่ไอโอเนีย, (กรุงเทพมหานคร : ไทยวัฒนาพานิช, ๒๕๒๐), หน้า ๑.

(Socrates of Athens) ๑๒) พลาโต แห่งเอเธนส์ (Plato of Athens) และ ๑๓) อริสโตเติล แห่งสตาگیرา (Aristotle of Stagira) ดังที่จะนำเสนอต่อไปนี้

๒.๔.๑ โฮเมอร์ (Homer)^{๑๐๒}

นักคิดชาวกรีกที่ชื่อ โฮเมอร์ (Homer) มีชีวิตอยู่ในช่วงระยะเวลาประมาณ ศตวรรษที่ ๘ ก่อนคริสตกักราช (eighth century BCE)^{๑๐๓} จินตวิเจ้าของมหากาพย์กรีกโบราณชื่อ อิลีแอด (Iliad) และ โอดีสซีย์ (Odyssey) ซึ่งเป็นที่น่าสนใจต่อประวัติศาสตร์ของทางปรัชญา เนื่องจากเป็นแหล่งที่มาของภูมิหลัง ในทางภาษาและทางขอบเขตทางความคิดบางประการ และยังมีอิทธิพลต่อหัวข้อทางความคิดเชิงปรัชญาในหลากหลายทิศทาง^{๑๐๔} ในเวลาต่อมา ถือเป็นนักคิดคนแรก ๆ ของกรีก

โลกทัศน์แบบโฮเมอร์ (The Homeric world) มีลักษณะแบน เป็นรูปทรงแผ่นดิสก์ (disk-shaped) โดยมีท้องฟ้าตั้งอยู่ด้านบนสุดคล้ายชามโลหะกลับหัว (inverted metal bowl) และมีฮาเดส (Hades) อยู่ภายใต้โลกโดยมีความสัมพันธ์อย่างสมมาตรกัน (symmetrical relation) กับท้องฟ้า มีพระอาทิตย์ (The sun) พระจันทร์ (moon) และดวงดาว (stars) ซึ่งถูกย้ายข้ามสรวงสวรรค์ถาวร (fixed heaven) จากทิศตะวันออกไปยังทิศตะวันตก แต่ทว่ารูปแบบของการเดินทางกลับคืนยังไม่ปรากฏชัดเจน ระยะห่างระหว่างโลกและท้องฟ้าจะมี แอร์ (aer) หรือหมอก (mist) และเหนือขึ้นไปมี อีเธอร์ (aether)^{๑๐๕} หรือบรรยากาศสว่างจ้าของสรวงสวรรค์ส่วนบน (the bright air of the

^{๑๐๒} ดูรายละเอียดใน ภาคผนวก.

^{๑๐๓} ศตวรรษที่ ๘ (๘๐๐ ปี) ก่อนคริสตกักราช ตรงกับ ๒๕๗ ปี ก่อนพุทธศักราช.

^{๑๐๔} David J. Furley, "Homer", **Encyclopedia of Philosophy**, Vol. 4, ed. by Donald M. Borchert, Second Edition, 10 Vols., (Farmington Hills : Thomson Gale, 2006) : 459.

^{๑๐๕} อีเธอร์ (Aither) ตามความคิดของชาวกรีกในยุคแรก รวมถึงกวีทั้งหลาย อีเธอร์เป็นลมหายใจแห่งอากาศที่บริสุทธิ์ (purer air) โดย “พระเจ้า” (Gods) บนยอดเขา หรืออาณาจักรแห่งแสงสว่าง (realm of light) ในสรวงสวรรค์ สำหรับอริสโตเติล (Aristotle) อีเธอร์ เป็น “ธาตุที่ห้า” (fifth element) ต่อจาก ธาตุดิน (earth) ธาตุน้ำ (water) ธาตุลม (air) และธาตุไฟ (fire) เป็นสสารตั้งต้น (material substrate) ของเอกลักษณ์ทางดาราศาสตร์ (astronomical entities) มีการเคลื่อนที่เป็นวงกลม (moves in a circle) นอกจากนั้นอีเธอร์ ยังเป็นสื่อกลาง (medium) สำหรับการส่งสัญญาณแสง (transmission of light) อริสโตเติลเสนอว่า มีความใกล้ชิดกันระหว่างอีเธอร์ กับ นิวมา (pneuma) ซึ่งก็คือ เครื่องมือทางวัตถุชนิดพิเศษแห่งจิตวิญญาณ (special material instrument of the soul-psyche), Anthony Preus, **Historical Dictionary of Ancient Greek Philosophy**, (Maryland : The Scarecrow Press, Inc, 2007), p. 37.

upper heavens) โลกทั้งหมดจะถูกล้อมรอบด้วยแม่น้ำมหาสมุทร (the river of Ocean) ซึ่งถูกทำให้เป็นสัญลักษณ์และยกให้เป็นเทพเจ้า (deified) ที่มีพระนามว่า โอเคียนอส (Okeanos)^{๑๐๖} ซึ่งในตอนหนึ่งที่โดดเด่นของมหากาพย์ฮิลียด โอเคียนอส ถูกเรียกว่า “ผู้ให้กำเนิดเทพเจ้า” และ “ผู้ก่อกำเนิดสรรพสิ่ง”^{๑๐๗} อริสโตเติล กล่าวไว้ในงานนิพนธ์ชื่อ “อภิปรัชญา” (Metaphysics) ว่า เทพเจ้าโอเคียนอส ตามแบบฉบับของโฮเมอร์ เป็นการบุกเบิกให้กับแนวคิดเรื่อง “ปฐมธาตุของจักรวาลคือน้ำ” ของ ธาเลส (Thales)^{๑๐๘} จากหลักฐานที่กล่าวมา ทำให้ผู้วิจัยมีความเห็นว่า ปฐมธาตุของโลกและชีวิตตามความเชื่อของโฮเมอร์คือ เทพเจ้า โอเคียนอส ที่เป็นผู้สรรค์สร้างและคลบรดาทำให้เกิดสรรพสิ่งทั้งมวลขึ้นในเอกภพ

เทพปกรณัมแบบโฮเมอร์ (Homeric gods) มีลักษณะทั่วไปคือ มิใช่เทพเจ้าที่มีความลึกลับ (dark gods) ซึ่งสามารถที่จะเข้าถึงได้เฉพาะผู้ที่เลื่อมใส (mystics) และทำให้พอใจ (appeasable) ได้ด้วยเวทมนตร์ (magic) เท่านั้น หากแต่เป็นเทพเจ้าที่ตั้งอยู่บนพื้นฐานของความเป็นมนุษย์และความมีเหตุมีผลอย่างแท้จริงโดยสมบูรณ์ เทพเจ้าเหล่านี้มีพลังเหนือโลกแห่งประสบการณ์ของมนุษย์ และเป็นพลังที่ถูกกำหนดและถูกจัดระบบตามลำดับชั้น (hierarchical) โดยนัยนี้เอง จึงเป็นที่มาของคำอธิบายเรื่องจักรวาลที่มีความเป็นระเบียบ (orderly cosmos) ของทฤษฎีในยุคต่อมา^{๑๐๙} แนวคิดแบบโฮเมอร์จึงเป็นแบบ จิตนิยมเชิงพหุเทวภาพ (Theopluralistic Idealism) อย่างไรก็ตาม โฮเมอร์ มิได้เป็นนักคิดชาวกรีกเพียงผู้เดียวที่มีชื่อเสียงอยู่ในยุคสมัยนั้น ทว่ายังมีนักคิดอีกท่านหนึ่งที่มีแนวความคิดที่น่าสนใจไม่แพ้กัน ท่านผู้นั้นได้แก่ เฮซิออด (Hesiod) ดังจะได้กล่าวเป็นลำดับต่อไป

^{๑๐๖} “The Homeric world picture was of a flat, disk-shaped earth, with the sky set over the top like an inverted metal bowl and Hades underneath the earth in a more or less symmetrical relation to the sky. The sun, moon, and stars were taken to move across the fixed heaven from east to west, but the manner of their return journey was not clear. The space between the earth and the sky contained aer (mist), and above that was aether (the bright air of the upper heavens). The earth was completely surrounded by the river of Ocean, personified and deified as Okeanos.” - David J. Furley, “Homer”, **Encyclopedia of Philosophy**, Vol. 4 : 459.

^{๑๐๗} Homer, **Iliad**, Book 14, 200-248., in Ibid.

^{๑๐๘} Aristotle, **Metaphysics**, A 3, 982b27.

^{๑๐๙} David J. Furley, “Homer”, **Encyclopedia of Philosophy**, Vol. 4 : 459.

๒.๔.๒ เฮซียอด (Hesiod)^{๑๑๐}

เฮซียอด (Hesiod) เป็นนักคิดชาวกรีกอีกคนหนึ่งที่มีชีวิตอยู่ในช่วงระยะเวลาประมาณปลายศตวรรษที่ ๘ หรือต้นศตวรรษที่ ๗ ก่อนคริสตกักราช เป็นชาวนาจากย่านชนบท อาสครา (Askra) ใน โบโอเทีย (Boeotia) เจ้าของบทกวีนิพนธ์เรื่องสำคัญคือ เทวกำเนิด (Theogony-Birth of the Gods) และ Works and Days ซึ่งทำให้เราได้จับเอาสาระสำคัญบางประการ ทั้งที่เป็นข้อแตกต่างและความสอดคล้องกันระหว่างแนวคิดของยุคก่อนปรัชญา (pre-philosophical) กับปรัชญากรีกยุคก่อนโซเครติส (Presocratic Greek)^{๑๑๑} ความแตกต่างทางหลักการดังกล่าวได้แก่ ตำนานความเชื่อของกรีกแบบดั้งเดิม (traditional Greek mythology) ที่ให้ความสนใจกับเทพเจ้าโอลิมปัส (Olympian gods) ซึ่งพบเห็นได้ทั่วไปในตัว เฮซียอด และยังไม่ปรากฏในปรัชญายุคก่อนโซเครติส สำหรับเฮซียอด แล้ว โลกนี้เต็มไปด้วยเทพเจ้า (the world is full of gods) เทพเจ้าเหล่านี้กำหนดขอบเขตครอบคลุมจากสิ่งที่เราคิดในเรื่องขององค์ประกอบทางกายภาพของโลก เช่น สรวงสวรรค์ โลกมนุษย์ ภูเขา (Heaven, Earth, Hills, etc.) ไปจนถึงสัตว์เชิงเทพเจ้าในรูปแบบของมนุษย์ (anthropomorphic beings) รวมถึงเทพเจ้าโอลิมปัสเองด้วย ผู้รวมพลังเหนือมนุษย์ (superhuman powers) เข้ากับความรู้สึกของมนุษย์ (feelings) อารมณ์ (emotions) ความปรารถนา (desires) แรงจูงใจ (motivation) การใช้เหตุผล (reasoning) รวมถึง คุณสมบัติประการต่าง ๆ ของมนุษย์ (human qualities) ทางด้าน ความลำเอียง (favoritism) ความทะเยอทะยาน (ambition) และความไม่แน่นอน (inconsistency)^{๑๑๒} นักประวัติศาสตร์ชาวกรีกนามว่า เฮโรโดตัส (Herodotus) ให้ความเห็นที่ว่า เทพเจ้าในทัศนะของ เฮซียอด มีลักษณะที่เหมือนกับของ โฮเมอร์ ดังที่พวกเขาได้ประกาศต่อชาวกรีกเอาไว้อย่างชัดเจน^{๑๑๓}

สำหรับ เฮซียอด แล้ว เขามีความเชื่อว่า “โลกได้ถูกจัดระเบียบ (is ordered) ไปในหนทางที่มนุษย์สามารถทำความเข้าใจได้” ซึ่งทำให้ เฮซียอด และปรัชญายุคก่อนโซเครติส ร่วมแบ่งปันจุดสนใจในลักษณะอันแน่นอนของโลก ทั้งทางด้านกายภาพ ในเชิงประวัติศาสตร์และส่วนประกอบ รวมถึงปรากฏการณ์เชิงดาราศาสตร์ (astronomical) และเชิงอุตุนิยมวิทยา

^{๑๑๐} ดูรายละเอียดใน ภาคผนวก.

^{๑๑๑} Richard D. McKirahan, **Philosophy Before Socrates An Introduction with Texts and Commentary**, Second Edition, (Indianapolis : Hackett Publishing Company, Inc., 2010), p. 7.

^{๑๑๒} Ibid.

^{๑๑๓} ดูรายละเอียดใน David J. Furley, “Homer”, **Encyclopedia of Philosophy**, Vol. 4 : 459.

(meteorological) และทางด้านศีลธรรม (moral)^{๑๑๔} อาจกล่าวได้ว่า เฮซีออดเป็นผู้วางรากฐานในเรื่องจักรวาลวิทยาให้กับปรัชญากรีกในกาลต่อมา

เทวกำเนิด (theogony) ของ เฮซีออด เป็นกำเนิดจักรวาล (cosmogony) ด้วยเช่นเดียวกัน คือกำเนิดของโลกที่ถูกจัดระเบียบ (birth of the ordered world) เทพเจ้าในยุคกำเนิดโลกหลายพระองค์มีชื่อตามภูมิภาคของโลกทางกายภาพและถูกเข้าใจว่าเป็นเหมือนภูมิภาคเหล่านั้น กำเนิดแห่ง กายา (Gaia) ทาร์ทารอส (Tartaros) และอูรานอส (Ouranos) เป็นตัวอย่างของต้นกำเนิดที่เกิดขึ้นพร้อมกันของรูปลักษณะอันศักดิ์สิทธิ์ ๓ ประการ และเป็นบริเวณที่ใหญ่ที่สุด ๓ แห่งในเอกภพ (universe) คือ (๑) โลกมนุษย์ (Earth) (๒) นรก (Underworld) และ (๓) สรวงสวรรค์ (Heaven)^{๑๑๕}

หากกล่าวถึงเรื่องปฐมธาตุของโลกและชีวิต เราจะพบหลักฐานชิ้นสำคัญซึ่งถูกบรรจุไว้ในกวีนิพนธ์เรื่อง “เทวกำเนิด” ของเฮซีออดดังต่อไปนี้

ปฐมกาล “เคออส” (Chaos) หรือกลีภพ กลายมาเป็น “สัต” (being) ต่อจากนั้นมาเป็น กายา ผู้มีแผ่นอกอันกว้างใหญ่ หรือโลก (Gaia-Earth) อันเป็นสถานที่อาศัยอันปลอดภัยชั่วนิรันดร์ของเหล่าผู้เป็นอมตะผู้ควบคุมยอดเขาโอลิมปัสอันปกคลุมไปด้วยหิมะ และมีทาร์ทารอสอันมืดมัว (murky Tartaros) หรือนรก (Tartaros-Underworld) ซึ่งอยู่ในซอกหลืบของโลกอันเป็นเส้นทางกว้างใหญ่ และ อีรอส หรือ เทพเจ้าแห่งความรัก (Eros-love) คือผู้ที่สวยงามที่สุดท่ามกลางเหล่าอมตเทพ ผู้ซึ่งปลดปล่อยพันธนาการ และมีพลังเอาชนะแผนการต่าง ๆ ที่ตั้งใจเอาไว้อย่างมีเหตุผลของเหล่าเทพเจ้ารวมถึงมนุษยชาติด้วย

จาก “เคออส” (Chaos) หรือกลีภพ กลายมาสู่สัตของ อีเรบอส หรือความมืดมัว (Erebos-Darkness) และกลางคืนที่มีด (black Night) จากนั้น อีเธอร์ หรือบรรยากาศข้างบน (Aithēr-bright upper air) และ เฮเมียร์ (Hēmerē) หรือ กลางวัน (Day) จึงเกิดขึ้น... กายา นำมาซึ่งอูรานอส หรือสรวงสวรรค์ (Ouranos-Heaven) ที่เต็มไปด้วยดวงดาว^{๑๑๖}

^{๑๑๔} Richard D. Mckirahan, **Philosophy Before Socrates An Introduction with Texts and Commentary**, p. 7.

^{๑๑๕} Ibid., p. 10.

^{๑๑๖} “First of all Chaos came into being. Next came (116) broad-breasted Gaia [Earth], the secure dwelling place forever of all the immortals who hold the peak of snowy Olympus. And murky Tartaros [Underworld] in a recess of the broad-roaded Earth, and Eros [Love], who is the most beautiful among the immortal gods, (120) who loosens the limbs and overpowers the intentions and sensible plans of all the gods and all humans too. From Chaos there came into being Erebos [Darkness] and black Night. From Night, Aithēr

จากวินิพนธ์ของ เฮซิออด ที่ยกมาแสดงนี้ ทำให้เราทราบได้ทันทีถึงแนวคิดเรื่องปฐมธาตุของโลกและชีวิตที่แฝงอยู่ในทฤษฎีทางจักรวาลวิทยาตามความเชื่อของเฮซิออดที่กล่าวถึงการสร้างสรรค์จักรวาลตามลำดับ ผู้วิจัยมีความเห็นว่า “เคออส” (Chaos) หรือกลีภพ เป็นปฐมเหตุของสรรพสิ่งอันก่อให้เกิดตำนานเทพเจ้าต่าง ๆ ขึ้นในภายหลัง ดังนั้น เคออส หรือกลีภพ จึงเป็น “ปฐมธาตุ” ของสรรพสิ่งด้วยในเวลาเดียวกัน จาก เคออส ก่อเกิดสัตว์ โลก นรก กลางคืน อีเธอร์ กลางวัน สวรรค์ ตามลำดับ อันเป็นโลกที่ถูกจัดระเบียบโดยเทพเจ้าต่าง ๆ ในความเชื่อของ เฮซิออด ด้วยเหตุแห่งปฐมในเชิงนามธรรมดังกล่าว ทำให้ปรัชญาของ เฮซิออด เป็นแบบจิตนิยมเชิงพหุเทวภาพ เช่นเดียวกับของโฮเมอร์ ดังที่ จอห์น เลสลี (John Leslie) กล่าวว่า “จักรวาลของเฮซิออดนั้น มีพระเจ้าเป็นพระผู้สร้าง (creator) และเป็นผู้จัดระเบียบ (orderer) จากภายนอก เป็นเหตุให้จักรวาลเป็นสิ่งที่ตรงกันข้ามกับกลีภพ (chaos) เพราะจักรวาลของชาวกรีกหมายถึง “ระเบียบ” (order)”^{๑๑๗} อย่างไรก็ตาม โลกทัศน์ที่ถูกจัดระเบียบของเฮซิออด ก่อเกิดเป็นจักรวาล (kosmos) ที่ถูกกำหนดให้มีขนาดที่แน่นอนตายตัวและมีโครงสร้างอย่างคร่าว ๆ ดังต่อไปนี้

๑) สรวงสวรรค์อยู่ชั้นสูงที่สุด

๒) พื้นที่ว่างระหว่างสรวงสวรรค์กับโลกมนุษย์ จะสว่างในตอนกลางวันและมีดินในตอนกลางคืน

๓) โลกมนุษย์ถูกรายล้อมไปด้วยมหาสมุทรที่หลังไหล ซึ่งไหลคืนกลับสู่ห้วงมหาสมุทร

๔) พื้นที่ว่างที่เหมือนกันระหว่างโลกมนุษย์กับทาร์ทารอส (Tartaros) ซึ่งจะมีมืด (dark) มัว (gloomy) และมีพายุ (stormy)

๕) ทาร์ทารอสอยู่ชั้นต่ำสุด^{๑๑๘}

[bright upper air] and Hēmerē [Day] came into being. . . (125) Gaia first brought forth starry Ouranos [Heaven]” - Hesiod, *Theogony*, 2.1, line 116-126., in Richard D. McKirahan, *Philosophy Before Socrates An Introduction with Texts and Commentary*, p. 9.

^{๑๑๗} John Leslie, “Cosmos”, *A Companion to Metaphysics*, eds. by Jaegwon Kim, Ernest Sosa, Gary S. Rosenkrantz, Second Edition, (Singapore : Utopia Press Pte Ltd., 2009) : 198.

^{๑๑๘} “the kosmos is given a definite size and a roughly symmetric structure: 1. Heaven at the top; 2. The gap between Heaven and Earth, which is bright by day and dark by night; 3. Earth surrounded by the river Ocean, which flows back into itself; 4. A similar gap between Earth and Tartaros, which is always dark, gloomy, and stormy; 5. Tartaros at the bottom.” - Richard D. McKirahan, *Philosophy Before Socrates An Introduction with Texts and Commentary*, p. 12.

โลกทัศน์ของทั้งเฮซีออด และของโฮเมอร์จึงมีลักษณะที่ตั้งอยู่บนฐานแนวคิดแบบ จิตนิยมเชิงพหุเทวภาพ และได้เป็นรากฐานทางความคิดที่สำคัญให้แก่เหล่านักคิดชาวกรีกในยุค ต่อมาในภายหลัง โดยเริ่มจากการปฏิวัติรูปแบบทางความคิดเดิม ด้วยการตั้งทฤษฎีที่ว่า “ปฐมธาตุ คือน้ำ” ของนักคิดที่มีชื่อว่า ธาเลสแห่งไมเลตุส

๒.๔.๑ สำนักไมเลตุส (Miletus)

สำนักไมเลตุส (Miletus) ประกอบไปด้วยปรัชญาเมธี ๓ ท่าน ได้แก่ (๑) ธาเลส แห่งไมเลตุส (Thales of Miletus) (๒) อแนกซิมานเดอร์ แห่งไมเลตุส (Anaximander of Miletus) และ (๓) อแนกซิเมเนส แห่งไมเลตุส (Anaximenes of Miletus) ดังต่อไปนี้

ก. ธาเลส แห่งไมเลตุส (Thales of Miletus)^{๑๑๕}

ธาเลส แห่งไมเลตุส (Thales of Miletus) มีชีวิตอยู่ในช่วงศตวรรษที่ ๖ ก่อน คริสตศักราช (sixth century BCE)^{๑๒๐} เป็นผู้ที่ถูกกล่าวถึงอย่างกว้างขวางในแหล่งข้อมูลโบราณใน ฐานะที่เป็นนักเหตุผลนิยมผู้บุกเบิก (a pioneering rationalist) รวมถึงเป็นบิดาผู้ก่อตั้ง (founding father) ทั้งปรัชญา (philosophy) วิทยาศาสตร์ (science) และคณิตศาสตร์ (mathematics) มีชื่อเสียง ในเรื่องความเฉลียวฉลาดในศาสตร์ต่าง ๆ อีกทั้งยังเป็นหนึ่งในเจ็ดนักปราชญ์ (Sophoi or wise men) ถึงแม้ว่าหลักฐานต่าง ๆ เกี่ยวกับชีวิตและแนวคิดสำคัญ ๆ ของธาเลสจะไม่ได้ถูกบันทึกเอาไว้ ด้วยตนเอง แต่ก็ได้รับการบันทึก (report) จากแหล่งข้อมูลสำคัญ ๆ ๒-๓ แห่ง กล่าวคือได้มาจาก เฮโรโดตัส (Herodotus) ในช่วงระหว่าง ๔๓๐ และ ๔๒๐ ปี ก่อนคริสตศักราช (between 430 and 420 BCE.)^{๑๒๑} นอกจากนั้น หลักฐานส่วนใหญ่ยังได้มาจากอริสโตเติล (Aristotle) ผู้ซึ่งเป็นเพื่อน ร่วมสมัย, ทีโอพาราซดัส (Theophrastus) และยูเดมัส (Eudemus) ในช่วงศตวรรษที่ ๔ ก่อน คริสตศักราช (fourth century BCE.)^{๑๒๒} ยิ่งไปกว่านั้น ยังได้มาจากเพื่อนร่วมชาติร่วมชนชาติ เดียวกับเขาผู้อ่อนวัยกว่า (younger compatriots) คือ อแนกซิมานเดอร์ (Anaximander) และ อแนกซิเมเนส (Anaximenes)^{๑๒๓}

^{๑๑๕} ดูรายละเอียดใน ภาคผนวก.

^{๑๒๐} ศตวรรษที่ ๖ ก่อนคริสตศักราช (๖๐๐ ปี ก่อนคริสตศักราช) ตรงกับ ๕๙ ปีก่อนพุทธศักราช.

^{๑๒๑} ช่วงระหว่าง ๔๓๐ และ ๔๒๐ ปี ก่อนคริสตศักราช ตรงกับ พุทธศักราช ๑๑๓ ถึง ๑๒๓.

^{๑๒๒} ศตวรรษที่ ๔ ก่อนคริสตศักราช (๔๐๐ ปี ก่อนคริสตศักราช) ตรงกับ พุทธศักราช ๑๔๓.

^{๑๒๓} Stephen A. White, “Thales of Miletus”, *Encyclopedia of Philosophy*, Vol. 9, ed. by Donald

ธาเลส ได้ชื่อว่าเป็นบิดาของปรัชญากรีก^{๑๒๔} อันเนื่องมาจากญาณหยั่งเห็น (insight) ของธาเลสใน ๓ เรื่องได้แก่ (๑) จักรวาลวิทยา (cosmology) (๒) ดาราศาสตร์ (astronomy) และ (๓) เลขาคณิต (geometry)^{๑๒๕} เขามีทรรศนะเรื่องโลกอย่างน่าสนใจยิ่ง คือ เชื่อว่า โลกมีลักษณะกลมแบน ลอยอยู่บนผืนน้ำที่กว้างใหญ่ไพศาลหาขอบเขตมิได้ และได้ตั้งปัญหาถามถึงต้นกำเนิดของโลกไว้ว่า โลกเกิดจากอะไร อะไรเป็นปฐมธาตุของโลก^{๑๒๖} เขาตอบด้วยอภิปกรณ์ประจำตัวว่า “น้ำนี่ดีที่สุด”^{๑๒๗} และ “น้ำเป็นปฐมธาตุ” (water is the archē) ซึ่งถือกำเนิดก่อนสรรพสิ่งทั้งหมดเป็นธาตุดั้งเดิม หรือเป็นปฐมธาตุของโลกและจักรวาล ดังที่แสดงให้เห็นอยู่บนผืนดิน (grounds) ที่มีความชื้น (moisture) น้ำ ในที่นี้มีความหมายกว้าง ๆ คือหมายถึงของเหลว (fluid) โดยทั่วไป น้ำ เป็นทั้งต้นกำเนิด (“seed” originating source) และเป็นอาหารคือแหล่งของการเจริญเติบโตและการบำรุงเลี้ยง (“food” source of growth and sustenance) ของสรรพสิ่ง อริสโตเติล (Aristotle) ผู้เป็นแหล่งปฐมภูมิของการกล่าวอ้างเหล่านี้ เรียกธาเลส ว่าเป็นผู้ก่อตั้งคำอธิบายเชิงวัตถุนิยม (founder of material explanation) ซึ่งเป็นการกำหนดองค์ประกอบทางวัตถุ (material constituents) ที่น่าเชื่อถือของการคงอยู่ (persistence) และการเปลี่ยนแปลง (change) ธาเลส เสนอว่า พื้นดินลอยตัวอยู่บนน้ำ (earth floats on water) ส่วนแผ่นดินไหว (earthquakes) เป็นปรากฏการณ์การสั่นสะเทือนเป็นครั้งคราว (occasional rocking) ของพื้นดิน ซึ่งเกี่ยวเนื่องกับการเคลื่อนที่ของน้ำ (mobility of water) และความไม่แน่นอนอย่างยิ่งยวด (exceptional mutability) ของน้ำ ได้แก่ การแข็งตัวและการระเหย รวมถึง การมีอยู่ทั่ว ๆ ไปในธรรมชาติของน้ำ (น้ำฝนที่ตกลงมาจากท้องฟ้า น้ำแร่ที่เกิดขึ้นตามธรรมชาติ แหล่งน้ำรอบพื้นดิน และแอ่งน้ำตามธรรมชาติ)^{๑๒๘}

ธาเลส ได้ชื่อว่าเป็นนักปรัชญาชาวกรีกเป็นคนแรก ด้วยเหตุที่เขาเป็นคนแรกที่ให้คำอธิบายเรื่องต้นกำเนิดแห่งโลก (the origin of the world) ในเชิงธรรมชาติอย่างบริสุทธิ์โดย

^{๑๒๔} “Thales of Miletus is considered to be the father of Greek philosophy.” - Tim Harris (ed.), **Ancient Greece : an illustrated history**, (New York : Marshall Cavendish Reference, 2011), p. 124.

^{๑๒๕} Stephen A. White, “Thales of Miletus”, **Encyclopedia of Philosophy**, Vol. 9 : 405.

^{๑๒๖} คุรายละเอียดใน พระเมธีธรรมาภรณ์ (ประยูร ธมฺมจิตฺโต), **ปรัชญากรีก**, (กรุงเทพฯ : สำนักพิมพ์สยาม, ๒๕๓๗), หน้า ๓๔-๓๕.

^{๑๒๗} “water is best” - Bertrand Russell, **The History of Western Philosophy**, (New York : Simon and Schuster, 1945), p. 44.

^{๑๒๘} Stephen A. White, “Thales of Miletus”, **Encyclopedia of Philosophy**, Vol. 9 : 405.

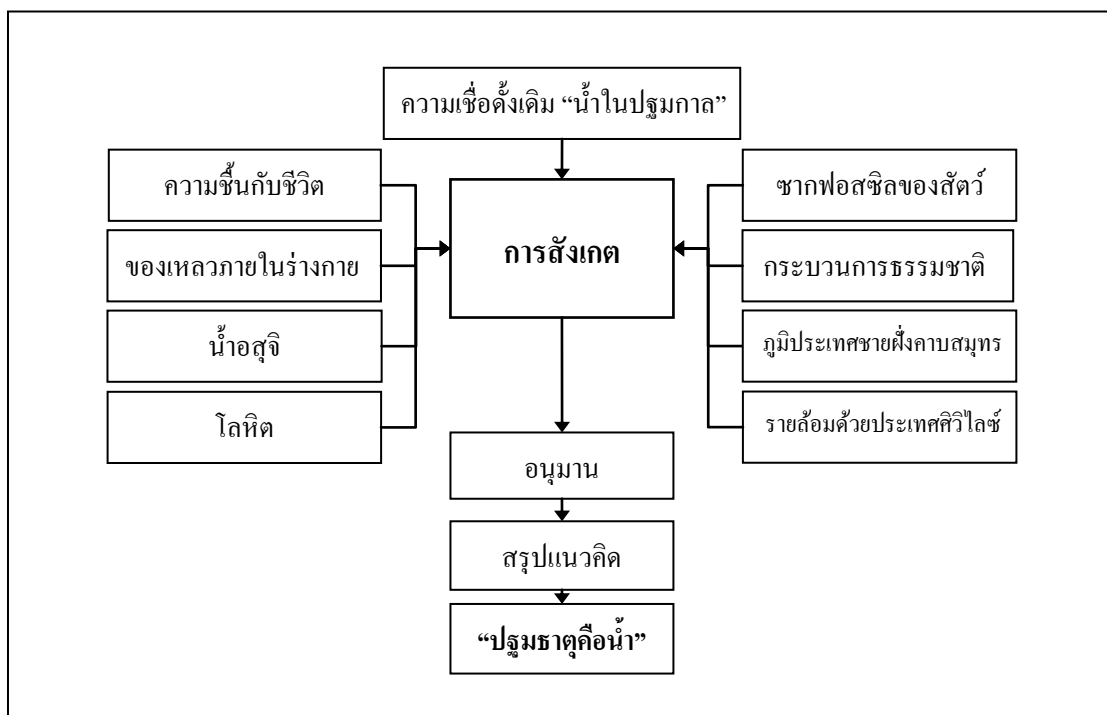
ปราศจากส่วนผสมอื่น ๆ ซึ่งเป็นความเชื่อที่มาจากตำนาน (mythological ingredients)^{๑๒๕} อันเป็นคำอธิบายซึ่งตั้งอยู่บนฐานแห่งการค้นพบซากฟอสซิลของสัตว์ที่อาศัยอยู่ในทะเลบริเวณนั้น และเป็นคำอธิบายที่ไม่เกี่ยวกับตำนาน (nonmythological) ถูกกระตุ้นโดยข้อเท็จจริงที่ว่าพวกเขาทั้งหมดอาศัยอยู่บนชายฝั่งแถบคาบสมุทรอานาโตเลีย (coast of Anatolia) ทยอยลี้ภัยไปด้วยประเทศต่าง ๆ ที่มีความศิวิไลซ์รุดหน้ากว่ากรีกอยู่มาก และต่างก็มีตำนานความเชื่อหลากหลายอันยิ่งใหญ่ของตนเอง จุดนี้เองทำให้วิเคราะห์ได้ว่า ธาเลส ใช้การสังเกตและการอนุมาน (infer) โดยการมองโลกอย่างที่ไม่ปรากฏ ซึ่งเป็นกระบวนการตามธรรมชาติอันส่งผลลัพท์ต่อแนวโน้มในการสรุปแนวคิดต่าง ๆ บนพื้นฐานที่ค่อนข้างจำกัดเดิม ผ่านการตรวจสอบอย่างระมัดระวัง^{๑๒๖} ทำให้ ธาเลส เป็นบุคคลแรกที่ค้นหาคำอธิบายเรื่องเอกภาพ (universal explanation) และทฤษฎี “ปฐมธาตุคือน้ำ” ของเขามาจากความเชื่อเดิมของมนุษย์ตั้งแต่ยุคอารยธรรมอียิปต์ (Egyptians) เช่นอาณาจักรบาบิโลเนีย (Babylonians) ซึ่งเป็นอารยธรรมใกล้ลุ่มแม่น้ำ ที่มีความเชื่อว่า “สรรพสิ่งถือกำเนิดมาจากน้ำปฐมกาล” ถึงกระนั้น อริสโตเติล (Aristotle) ก็เชื่อว่าธาเลสได้รับอิทธิพลมาจากความเชื่อมโยงที่สำคัญของความชื้น (moisture) กับสิ่งมีชีวิต (life) ดังที่ปรากฏเป็นแก่นแท้ (substances) คือน้ำอสุจิ (semen) โลหิต (blood) และของเหลว (sap) ที่หล่อเลี้ยงภายในร่างกาย^{๑๒๗} ปัจจัยต่าง ๆ ที่มีอิทธิพลต่อการนำเสนอแนวคิดเรื่องปฐมธาตุคือน้ำของธาเลส สรุปเป็นแผนภูมิรูปภาพต่อไปนี้

^{๑๒๕} “Thales is considered the first Greek philosopher because he was the first to give a purely natural explanation of the origin of the world, free from mythological ingredients.” - Brian Duignan (ed.), **Ancient philosophy : from 600 BCE to 500 CE**, (New York : Britannica Educational Publishing, 2011), p. 19.

^{๑๒๖} Ibid.

^{๑๒๗} W. K. C. Guthrie, “Pre-socratic Philosophy”, **Encyclopedia of Philosophy**, Vol. 7 : 760.

แผนภูมิรูปภาพ ๒. ๔ แสดงปัจจัยต่าง ๆ ที่มีอิทธิพลต่อแนวคิดเรื่องปฐมธาตุของธาลีส

ข. อแนกซิมานเดอร์ แห่งไมเลตุส (Anaximander of Miletus)^{๑๓๒}

อแนกซิมานเดอร์ (Anaximander) มีชีวิตอยู่ในช่วงระหว่าง ๖๑๐ ถึงหลังจาก ๕๔๖ ปีก่อนคริสตกาล (610 BCE-after 546 BCE)^{๑๓๓} อแนกซิมานเดอร์ เป็นปรัชญาเมธีนักวิทยาศาสตร์ชาวกรีกคนแรก ผู้ซึ่งมีแนวคิดปรากฏในโลกในเชิงรายละเอียด อแนกซิมานเดอร์ เกิดที่เมืองไมเลตุส (Miletus) เป็นลูกศิษย์ผู้สืบทอดตำแหน่งของธาลีส (pupil and successor of Thales)^{๑๓๔} เขาเป็นผู้ที่นำวิธีการทางคณิตศาสตร์ (mathematical approach) มาใช้เพื่อพัฒนาดาราศาสตร์ (astronomy developed) เป็นคนแรก ก่อนพีทาโกรัส (Pythagoreans) ยูโดซุส (Eudoxus) และ อริสทาร์คัส (Aristarchus) อแนกซิแมนเดอร์ เชื่อว่า “ปฐมสสารแห่งเอกภพ (universe) มีอาจเป็นสิ่งที่ถูกจัด

^{๑๓๒} ดูรายละเอียดใน ภาคผนวก.

^{๑๓๓} ๖๑๐ ถึงหลังจาก ๕๔๖ ปีก่อนคริสตกาล ตรงกับ ๖๗ ถึง ๓ ปีก่อนพุทธศักราช.

^{๑๓๔} Charles H. Kahn, “Anaximander”, *Encyclopedia of Philosophy*, Vol. 1, ed. by Donald M.

คุณสมบัติอย่างตายตัวได้ เช่น น้ำ”^{๑๓๕} เขามีชื่อเสียงที่สุดในเรื่องทฤษฎีที่ว่า ปฐมธาตุคือ “อนันต์” (Boundless as the archē) เขาอธิบายว่า “อนันต์” เป็นจุดเริ่มต้นของต้นกำเนิดแห่งกระบวนการทางจักรวาล (cosmic process) คำว่า “อนันต์” (apeiron) แปลความหมายได้ว่า “ไร้ซึ่งสิ่งกีดขวาง” (untraversable) หรือ “ไร้ซึ่งข้อจำกัด” (limitless) มากกว่าที่จะแปลความหมายเพียง “ไม่มีที่สิ้นสุด” (infinite) ในทุกโศกสัมผัสทางคณิตศาสตร์อันแม่นยำใด ๆ ของมนุษย์ เรียกว่าเป็น “ฉายาแบบโฮเมอร์” (Homeric epithets) ของพระเป็นเจ้า (divinity) หรือเรียกว่า “ความไม่แก่ตัว” (ageless) และความเป็นอมตะ (immortal) และแม้แต่ความเป็น “พระผู้เป็นเจ้า” (the divine-to thion) ความ “อนันต์” นี้ อยู่รายรอบ (surrounds) และโอบล้อม (embraces) สรรพสิ่งและยังเป็น “สิ่งที่นำทาง” (steers) หรือทำหน้าที่ปกครอง (governs) สรรพสิ่งอีกด้วย เป็นความเข้าใจว่าสรรพสิ่งล้วนยั่งยืนซึ่งตรงกันข้ามกับประเด็นเรื่องความจำกัด (limited) ความเสื่อมสลาย (perishable) ของโลกที่บังเกิดขึ้น (engenders)

อแนกซิมานเดอร์อธิบายแผนที่โลก และดวงดาว (Greek world map or celestial globe) รูปแบบของท้องฟ้า (celestial model) รวมไปถึงการอธิบายการทำงานของโลกแห่งธรรมชาติ (natural world functions) ตลอดจนอธิบายว่าสิ่งเหล่านั้นพัฒนามาถึงรูปแบบที่ปรากฏได้อย่างไร (how it reached its present form) โดยเริ่มจากแนวคิดเรื่อง “ปฐมธาตุ” (first principle) ว่าได้แก่สิ่งที่เป็น “อนันต์” (“apeiron” Boundless or Infinite) เขาอธิบายว่า บางสิ่งสามารถสร้างความร้อนและความเย็น (Hot and Cold) ซึ่งแยกออกจากกันได้ โลกแห่งไฟ (sphere of fire) จากต้นกำเนิดนี้จะวิวัฒนาการอยู่รอบ ๆ อากาศ (air) ที่อยู่ในขอบเขตของโลก (region of earth) เหมือนเปลือกไม้รอบต้นไม้ และเมื่อชั้นบรรยากาศ (sphere) ห่อหุ้มเป็นวงระดับหนึ่งแล้ว พระอาทิตย์ (the sun) พระจันทร์ (moon) และดวงดาว (stars) ก็ปรากฏขึ้น (existence)^{๑๓๖} “สสารต่าง ๆ ที่มีความแตกต่างกัน (สิ่งตรงกันข้าม) ต่างวิวัฒนาการมาจาก ‘ภาวะเหนือข้อจำกัด’ มูลฐานซึ่งไร้ความแตกต่าง”^{๑๓๗} เขาอธิบายกระบวนการเกิดโลกและชีวิตว่า

^{๑๓๕} “The original substance of the universe could not be anything definitely qualified like water”

- W. K. C. Guthrie, “Pre-socratic Philosophy”, **Encyclopedia of Philosophy**, Vol. 7 : 760.

^{๑๓๖} Charles H. Kahn, “Anaximander”, **Encyclopedia of Philosophy**, Vol. 1 : 184., แนวคิดเรื่อง “อนันต์” (apeiron) ดูรายละเอียดใน, W. K. C. Guthrie, “Pre-socratic Philosophy”, **Encyclopedia of Philosophy**, Vol. 7 : 760.

^{๑๓๗} “Anaximander’s view was that different substances (“the opposites”) grew out of a primitive undifferentiated indefinite” – David J. Furley, “Parmenides of Elea”, **Encyclopedia of Philosophy**, Vol. 7, ed. by Donald M. Borchert, Second Edition, 10 Vols., (Farmington Hills : Thomson Gale, 2006) : 126.

ท้องทะเล (sea) เป็นผลมาจากความชื้นเมื่อบรรพกาล (primeval moisture) ส่วนอื่น ๆ เกิดการระเหยกลายเป็นอากาศ (air) หรือไม้ก็แห้งเหือดไปโดยไฟในท้องฟ้า (celestial fire) ในการก่อตัวของโลก (Earth) พื้นปฐพี (Land) ท้องทะเล (sea) อากาศ (air) รวมถึงสวรรค์ (heavens) เป็นกระบวนการต่อเนื่องของการแยกตัวของทวิภาคบรรพกาล (primeval pair) ของความร้อนหรือความแห้ง (Hot-dry) และความเย็น หรือความเปียก (Cold-wet) ลม (Wind) ฝน (rain) สายฟ้า (lightning) พายุ (thunder) และปรากฏการณ์ต่าง ๆ ที่เกี่ยวเนื่องได้ถูกอธิบายไว้โดยปฏิกิริยาของธาตุเหล่านี้ คือน้ำ อากาศ ไฟ (water air fire) และพลังด้านตรงกันข้าม (opposite powers) เช่นความร้อน ความเย็น (hot, cold) ความแห้ง ความชื้น (dry, moist) ความหนา ความบาง (thick, thin) ความสว่าง ความมืด (light, dark) ต้นกำเนิดของสิ่งที่มีชีวิต (The origin of living things) ถูกอธิบายว่าเป็นส่วนหนึ่งของกระบวนการเดียวกันดังกล่าวแล้ว โดยการกระตุ้นสัตว์ในน้ำ (aquatic beings) จากความชื้น (moisture) เปลี่ยนไปสู่พื้นดินที่แห้งในภายหลัง ตัวอย่างแรก ๆ ของสิ่งมีชีวิตในแต่ละสายพันธุ์ (species) มีพัฒนาการไปสู่วัยเจริญเต็มตัว (maturity) ด้วยเยื่อหุ้มปกป้อง (protective membrane)^{๑๓๘}

นอกจากนั้น อแนกซิแมนเดอร์ ยังอธิบายที่มาของกำเนิดมนุษย์ไว้อย่างน่าสนใจว่า “มนุษย์คนแรกถือกำเนิดจากสิ่งมีชีวิตชนิดอื่น” (the first human beings have been born from living things of another kind) ด้วยเหตุที่ว่า สัตว์ชนิดอื่น ๆ สามารถหาอาหารประทังชีวิตได้เร็วกว่ามนุษย์ ซึ่งต้องใช้เวลาที่นานกว่าในการดูแลรักษาในช่วงวัยทารก^{๑๓๙}

ต้นกำเนิดของ “โลก” (worlds-kosmoi) ในทัศนะของอแนกซิแมนเดอร์ดูเหมือนว่าจะมีจำนวนมากกว่าหนึ่ง (plural) เกิดขึ้นทีละอย่างโดยความต่อเนื่องกัน (succession) มากกว่าเป็นการเกิดขึ้นของหลายสิ่งในโลกในเวลาเดียวกัน (simultaneous plurality of worlds) ดังนั้น “อนันต์” (Boundless) จึงอยู่นอกเหนือกระบวนการของการสร้างโลก (process of world creation) ดังกล่าวนี้นี้ ซึ่งคอยจำกัดบุคคลให้อยู่ในโลกของเทศะ (space) และขังพวกเขาไว้ในกาล (time) อันยาวนาน อีกทั้งยังมีต้นกำเนิด (source) ทางวัตถุอย่างไม่รู้จักหมดสิ้น (inexhaustible material source) พลังแรงจูงใจอันนิรันดร์ พลังงานแห่งชีวิต (vital energy) รูปแบบทางเลขาคณิต (geometrical form) และความสม่ำเสมอเชิงวงโคจร (cyclical regularity) สำหรับกระบวนการทางจักรวาล (cosmic

^{๑๓๘} Charles H. Kahn, “Anaximander”, *Encyclopedia of Philosophy*, Vol. 1 : 184.

^{๑๓๙} Ibid., “Life. . . , originated in the sea. All land animals, he held, are descendants of sea animals; because the first humans as newborn infants could not have survived without parents.” - Brian Duignan (ed.), *Ancient philosophy : from 600 BCE to 500 CE*, p. 20.

process) แบบองค์รวม (as a whole) ในความซับซ้อนของจักรวาลแบบโบราณเหล่านี้ “อนันต์” (apeiron) ของอแนกซิแมนเดอร์จึงเป็นทั้งหลักการทางวัตถุ (physical) และอภิปรัชญา (metaphysical) หรือเป็นแนวคิดทางเทววิทยา (theological concept) ทั้งยังชี้ทางสว่างให้กับความรู้ประโยชน์ของเหล่านักปรมาณูนิยม (atomists) และกับทัศนะจักรวาลแบบพระเจ้า (cosmic deity) ของ เซโนฟานีส (Xenophanes) อาริสโตเติล (Aristotle) และสโตอิก (Stoics)^{๑๔๐} อาจมีผู้ตั้งข้อสังเกตว่า “อนันต์” แท้จริงแล้วเป็นสสารวัตถุ หรือพลังงานกันแน่ ? คำถามนี้ พระเมธีธรรมาภรณ์ ได้แสดงทัศนะไว้อย่างน่าสนใจว่า “อนันต์” คือ พลังงาน^{๑๔๑} ผู้วิจัยมีความเห็นว่า อนันต์ เป็นสถานะที่มีได้ถูกจำกัดโดย “กาล-อวกาศ” (space-time)

ค. อแนกซิเมนีส แห่งไมเลตุส (Anaximenes of Miletus)^{๑๔๒}

อแนกซิเมนีส (Anaximenes) มีชีวิตอยู่ในช่วงศตวรรษที่ ๖ ก่อนคริสตกาล (6th century BCE)^{๑๔๓} เป็นสมาชิกคนสุดท้ายลำดับที่ ๓ ที่ถูกเรียกกันมาแต่ดั้งเดิมว่า สำนักปรัชญาเมธีธรรมชาติแห่งไมเลเซียน (physiologoi-the Milesian school of natural philosophers) มีช่วงเวลาที่เจริญรุ่งเรืองประมาณ ๕๔๕ ปี ก่อนคริสตกาล (c. 545 BCE)^{๑๔๔} และเสียชีวิตลงเมื่อประมาณ ๕๒๘-๕๒๖ ปี ก่อนคริสตกาล (c. 528/526 BCE)^{๑๔๕}

อแนกซิเมนีส อธิบายว่า “อากาศ (air) เป็นหลักการสำคัญของ เอกภพ (universe) ซึ่งทำให้เกิดการเปลี่ยนแปลงทางกายภาพและส่งผลให้เกิดการควบแน่น (condensation) และความเบาบางลง (rarefaction)”^{๑๔๖} โดยแนวคิดนี้มาจากอิทธิพลของความเชื่อในยุคโบราณ (ancient belief) ที่เชื่อว่าชีวิตคือลมหายใจ จักรวาลอันกว้างใหญ่ไพศาล (macrocosm) และโลกอันมีขนาดเล็ก (microcosm) ต่างถูกควบคุม (animated) อยู่ภายใต้หลักการเดียวกันคือ “เพียงวิญญาณแห่งลม

^{๑๔๐} P. Diamandopoulos, “Anaximenes”, *Encyclopedia of Philosophy*, Vol. 1, ed. by Donald M. Borchert, Second Edition, 10 Vols., (Farmington Hills : Thomson Gale, 2006) : 185.

^{๑๔๑} พระเมธีธรรมาภรณ์ (ประยูร ฐมจุติโต), *ปรัชญากรีก*, (กรุงเทพ ฯ : สำนักพิมพ์สยาม, ๒๕๓๗), หน้า ๒๓.

^{๑๔๒} ดูรายละเอียดใน ภาคผนวก.

^{๑๔๓} ศตวรรษที่ ๖ ก่อนคริสตกาล (๖๐๐ ปี ก่อนคริสตกาล) ตรงกับ ๕๗ ปี ก่อนพุทธศักราช.

^{๑๔๔} ๕๔๕ ปี ก่อนคริสตกาล ตรงกับ ๒ ปี ก่อนพุทธศักราช.

^{๑๔๕} ๕๒๘-๕๒๖ ปี ก่อนคริสตกาล ตรงกับ พุทธศักราช ๑๕-๑๗.

^{๑๔๖} P. Diamandopoulos, “Anaximenes”, *Encyclopedia of Philosophy*, Vol. 1 : 185-186.

ผสมผสานมนุษย์ชาติไว้ ดังนั้นลมหายใจ และอากาศ จึงห้อมล้อมจักรวาลทั้งหมด”^{๑๔๗} เขาเสนอว่า “อากาศ คือปฐมธาตุ” (air was taken to be an arche)^{๑๔๘} ดังนั้น แนวคิดเรื่องอากาศของ อแนกซิเมเนสจึงมีความสอดคล้องกับแนวคิดของพระเวทและอุปนิษัตเรื่องลมหายใจของอาดัม

นอกจากนั้น อแนกซิเมเนส ยังอธิบายถึงรูปแบบของกระบวนการเปลี่ยนแปลงของ อากาศโดยกล่าวว่า สสารเดิม คือ อากาศ แปรเปลี่ยนไปเป็นสสารอื่น ๆ ได้โดยการควบแน่นและ ความเบาบางลง^{๑๔๙} นอกจากนี้ ทฤษฎีการควบแน่นและความเบาบางของเขายังถูกตีความว่าเป็น ทฤษฎีเกี่ยวกับการแปรสภาพทางกายภาพ (physical transformations) เขาอธิบายว่า สิ่งที่เป็นมูลฐาน (fundamental) และแพร่กระจาย (pervasive) อยู่ทั่วไปในโลกก็คืออากาศ (aer-air) ซึ่งมีขอบเขตที่ กว้างใหญ่ไม่มีที่สิ้นสุด (infinitely vast in extent) ทว่า มีคุณลักษณะ (character) อันสมบูรณ์แบบ (perfectly) อากาศในชั้นบรรยากาศปกติ (ordinary atmospheric air) จะมองไม่เห็นในที่ที่มีความ กลมกลืน แต่จะมองเห็นได้ผ่านทางความร้อน (Hot) และความเย็น (Cold) ความชื้น (Damp) และการเคลื่อนไหว (motion) อากาศทำให้สรรพสิ่งรวมถึงพระเจ้า (divine things) มีตัวตน (exist) รวมถึงส่วนที่เหลืออื่น ๆ ในโลกตราบไคที่โลกนี้ยังมีวิวัฒนาการ (compounded out) ของอากาศอยู่ อแนกซิมาเนเดอร์ เสนอว่า อากาศในบรรพกาล (the primordial air) มีการเคลื่อนตัวอยู่อย่างต่อเนื่อง ซึ่งมีสาเหตุมาจากสภาพทางกายภาพอันผันผวน (alternating physical states) การควบแน่น (condensation) และความเบาบางลง (rarefaction) เป็นกฎเกณฑ์ไขปริศนาเรื่องความเปลี่ยนแปลงของ อากาศ (changing air) เมื่ออากาศเบาบางลง (rarefied air) ในระดับหนึ่งจะทำให้เกิดไฟ เมื่อเกิดการ ควบแน่น (condensed air) จะทำให้เกิดลม (winds) ลมที่มีความหนาแน่น (condensed winds) จะ ก่อให้เกิดเมฆ (clouds) เมฆที่มีความหนาแน่น (condensed clouds) ก่อให้เกิดน้ำ (water) น้ำที่มี ความหนาแน่น (condensed water) ก่อเกิดดิน (earth) ก้อนหิน (stones) และส่วนอื่น ๆ ของโลก (rest of the world)^{๑๕๐} ดังแผนภูมิรูปภาพแสดงการแปรเปลี่ยนของอากาศตามทฤษฎีของ อแนกซิเมเนส ต่อไปนี้

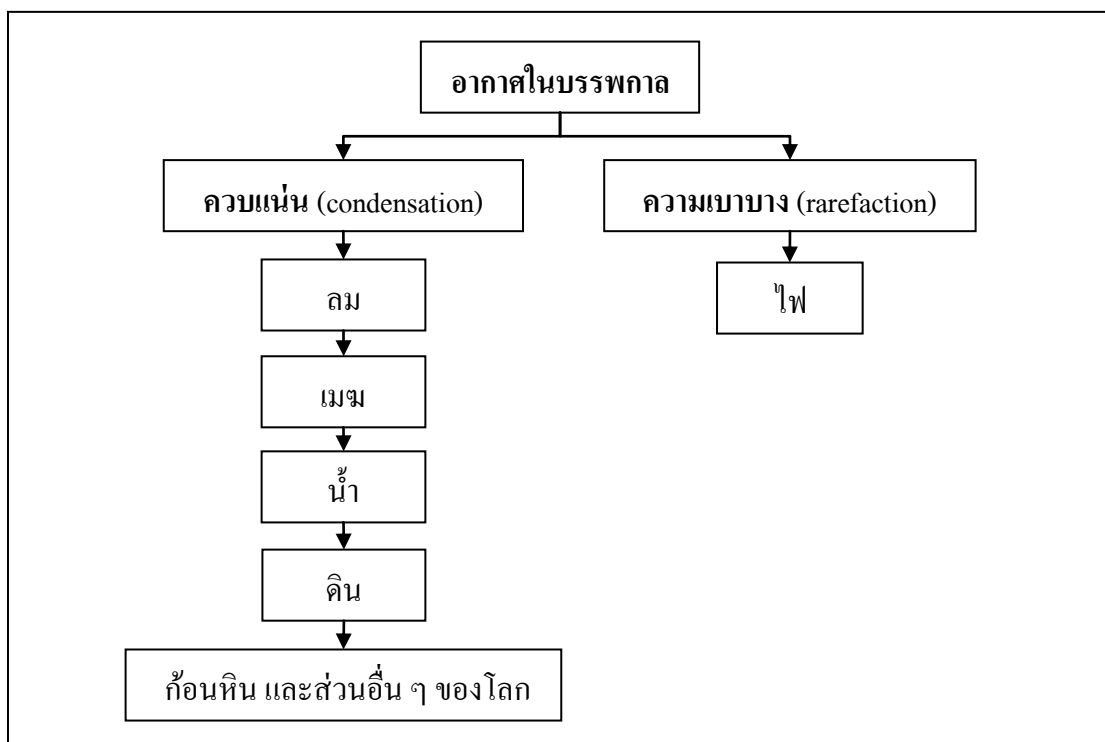
^{๑๔๗} “Just as our soul, which is air, integrates us, so breath and air surround the whole cosmos.” - W. K. C. Guthrie, “Pre-socratic Philosophy”, **Encyclopedia of Philosophy**, Vol. 7 : 761.

^{๑๔๘} P. Diamandopoulos, “Anaximenes”, **Encyclopedia of Philosophy**, Vol. 1 : 186., “the primary substance : It was air”, Ibid. : 760.

^{๑๔๙} “Anaximenes gave a precise description of the manner of differentiation and said that the original substance, air, turned into other substances by rarefaction and condensation” - David J. Furley, “Parmenides of Elea”, **Encyclopedia of Philosophy**, Vol. 7 : 126.

^{๑๕๐} P. Diamandopoulos, “Anaximenes”, **Encyclopedia of Philosophy**, Vol. 1 : 186.

แผนภูมิรูปภาพ ๒.๕ แสดงการแปรเปลี่ยนของกาอาศตามทฤษฎีของอแนกซิเมเนส

ตลอดกระบวนการของการเปลี่ยนแปลงของจักรวาล (cosmic change) ความร้อน (the Hot) และความเย็น (the Cold) มีอำนาจในการควบคุมปรากฏการณ์ทางกายภาพ (physical activity) ถึงกระนั้นก็มีอาจแยกตัวออกจากอากาศ (air) ได้^{๕๑}

๒.๔.๔ พิธาгорัส แห่งซามอส (Pythagoras of Samos)^{๕๒}

พิธาгорัส (Pythagoras) เป็นปรัชญาเมธีชาวกรีกไอโอเนียน (Ionian Greek) เกิดที่เกาะซามอส (island of Samos) มีชีวิตอยู่ในช่วงเวลาราว ๕๗๐ ปี ก่อนคริสตศักราช (c. 570 BCE)^{๕๓} สำหรับพิธาгорัส จักรวาลเป็นสิ่งที่มีชีวิตที่หายใจได้ (cosmos itself was a living, breathing creature) มีความเป็นเอกภาพ (one) ไม่มีที่สิ้นสุด (eternal) และเป็นพระเจ้าผู้เป็นเจ้า (divines) มนุษยชาติถูกแบ่งแยกออกมาและขาดความอมตะ (mortal) แต่ส่วนที่สำคัญของมนุษย์ คือวิญญาณ (soul) จะมีความเป็นอมตะ เป็นส่วนที่แยกออกจากพระเจ้าผู้เป็นเจ้า (divine) เป็นวิญญาณแห่งเอกภาพ

^{๕๑} Ibid.

^{๕๒} ดูรายละเอียดใน ภาคผนวก.

^{๕๓} ๕๗๐ ปี ก่อนคริสตศักราช ตรงกับ ๒๗ ปี ก่อนพุทธศักราช.

(universal soul) ที่ถูกแบ่งออก และถูกขังไว้ในร่างกายที่แตกสลายได้ (mortal body) ดังนั้น มนุษย์จึงควรที่จะฝึกฝนพัฒนา (cultivate) และชำระ (purify) วิญญาณของตนเพื่อเป็นการเตรียมพร้อมในการกลับไปหาวิญญาณแห่งเอกภพซึ่งเคยเป็นส่วนหนึ่งของตน^{๑๕๔}

พิทาгорัส เป็นที่รู้จักในนามเจ้าของทฤษฎีบท (The Pythagorean Theorem) ที่อธิบายเกี่ยวกับความยาวของด้านของสามเหลี่ยมมุมฉาก^{๑๕๕} ในทางคณิตศาสตร์ ถึงกระนั้น ความสำคัญของพิทาгорัสอยู่ที่คำอธิบายที่เป็นการเคลื่อนย้ายความสนใจ จากสสาร (matter) ไปสู่รูปแบบ (form)^{๑๕๖} เขาอธิบายแนวคิดเรื่องสสาร (ที่ปรัชญาเมธีชาวไมเลเซียนทั้ง ๓ คือ ธาเลส, อแนกซิแมนเดอร์ และอแนกซิแมนัส พยายามค้นหา) ว่าเป็นรูปแบบ (form) กล่าวคือธรรมชาติของสรรพสิ่ง (“physis” nature of things) มีหน่วยมูลฐาน (ultimate) ที่เป็นโครงสร้างทางคณิตศาสตร์ (mathematical structure) สรรพสิ่งถูกสร้างขึ้นจาก “ตัวเลข” (numbers) หรือ “หน่วย” (units) เช่น จุดต่าง ๆ ทางเรขาคณิต (geometrical points) อะตอมทางฟิสิกส์ (physical atoms) และ เส้นตรงที่เกิดจากจุดต่าง ๆ เป็นต้น^{๑๕๗} ถึงกระนั้นก็ตาม พิทาгорัส มิได้บอกว่า จำนวนเลขเป็นปฐมธาตุของโลกอย่างที่บางท่านเข้าใจ แต่ปฐมธาตุคือ “หน่วย” (Unit)^{๑๕๘} โดยเขาอธิบายว่า กำเนิดแห่งจักรวาล (Cosmogony) เริ่มต้นจากการก่อตัวของ “หน่วย” (planting of a unit) ในความอนันต์ (the infinite) ซึ่งอาริสโตเติล (Aristotle) เรียกว่า “เมล็ดพันธุ์” (seed)^{๑๕๙} ทฤษฎีกำเนิดจักรวาลที่พิทาгорัสสร้างขึ้นมานี้ มีพื้นฐานอยู่บนการกำหนดค่าของขีดจำกัดบนความไร้ซึ่งขีดจำกัด^{๑๖๐} สำหรับ พิทาгорัส

^{๑๕๔} W. K. C. Guthrie, “Pythagoras and Pythagoreanism”, **Encyclopedia of Philosophy**, Vol. 8, ed. by Donald M. Borchert, Second Edition, 10 Vols., (Farmington Hills : Thomson Gale, 2006) : 182.

^{๑๕๕} “Pythagoras is identified with the theorem about the lengths of the sides of a right-angled triangle.” - Tim Harris (ed.), **Ancient Greece : an illustrated history**, p. 128.

^{๑๕๖} “. . . his importance lies in the shift of interest from matter to form” - W. K. C. Guthrie, “Pre-socratic Philosophy”, **Encyclopedia of Philosophy**, Vol. 7 : 761.

^{๑๕๗} W. K. C. Guthrie, “Pythagoras and Pythagoreanism”, **Encyclopedia of Philosophy**, Vol. 8 : 182.

^{๑๕๘} Frank Thilly, **A History of Philosophy**, (New York : Henry Holt & Co., 1952), p. 29.

^{๑๕๙} “Cosmogony starts with the planting of a unit in the infinite. Aristotle called it, among other things, a seed” - W. K. C. Guthrie, “Pythagoras and Pythagoreanism”, **Encyclopedia of Philosophy**, Vol. 8 : 183.

^{๑๖๐} “Pythagoreans produced a cosmogony based on the imposition of limit upon the unlimited” - David J. Furley, “Parmenides of Elea”, **Encyclopedia of Philosophy**, Vol. 7 : 126.

เขามองเห็นเอกภพ (universe) ว่าเป็นภาวะบรรสาน (harmonia) ที่รุ่งโรจน์ (glorious) เพียงหนึ่งเดียว หรือเป็นโครงสร้างทางคณิตศาสตร์และดนตรี จำนวนตัวเลขจึงเป็นกุญแจสำคัญสู่ธรรมชาติ เป็นหลักการเชิงบูรณาการของโครงสร้างที่อธิบายในทางจำนวนตัวเลข^{๑๖๑}

๒.๔.๕ เฮราคลิตุส แห่งเอเฟซุส (Heraclitus of Ephesus)^{๑๖๒}

เฮราคลิตุส แห่งเอเฟซุส (Heraclitus of Ephesus) ปรัชญาเมธีชาวกรีก มีชีวิตอยู่ในช่วงท้ายศตวรรษที่ ๖ ก่อนคริสตกาล (end of the sixth century BCE)^{๑๖๓} เป็นชาวพื้นเมืองเอเฟซุส (Ephesus) นครรัฐที่ตั้งอยู่ในอาณานิคมกรีกกลุ่มไอโอเนีย (Ionian) อยู่ทางตอนเหนือของเมืองไมเลตุส (Miletus) บนชายฝั่งของเอเชียไมเนอร์ (Asia Minor) บิดาชื่อโบรซัน (Bloson) ท่านเป็นเชื้อพระวงศ์แห่งนครรัฐเอเฟซุส แต่สละสิทธิ์ในการสืบทอดราชสมบัติให้กับพี่ชาย

การกระจายตัวของวรรณกรรมที่เฮราคลิตุสนิพนธ์ขึ้นซึ่งมีจำนวนมากว่าหนึ่งร้อยเล่ม แสดงให้เห็นถึงความเป็นกวีนิพนธ์ (poetic) ในยุคแรก ๆ ที่รังสรรค์ผลงานร้อยแก้วแบบกรีก (Greek prose) เขากล่าวว่า “การร่ำเรียนมากเป็นอุปสรรคต่อความเข้าใจ” (“much learning” an impediment to understanding) แท้จริงแล้ว “ความเข้าใจ” (Understanding) มาจากการเอาใจใส่ (heeding) หรือที่เฮราคลิตุสเรียกว่า “วจนะ” (the Logos) โดยที่ “สรรพสิ่งเป็น” มนุษยชาติประสบความสำเร็จที่จะรู้คุณค่าในตัว (appreciate) เช่นเดียวกับผู้ที่ได้รับการยกย่องว่ามีความเฉลียวฉลาด (wise) บุคคลเหล่านี้อยู่ในโลกส่วนตัว (private world) ที่สรรค์สร้างขึ้นเอง เป็นเหมือนความฝันถึงกระนั้น ผู้ที่ตั้งใจฟัง “วจนะ” (the Logos) จะอยู่ในโลกแห่งการตื่นตัว (world of wakeful)^{๑๖๔}

เฮราคลิตุสเสนอ ทฤษฎีสำคัญของเขา ๒ ทฤษฎี ได้แก่ (๑) ทฤษฎีการเปลี่ยนแปลง ที่ว่าเอกภพมีศูนย์กลางคือ “การเปลี่ยนแปลง” (centrality of change) และ (๒) ทฤษฎีการไหลเวียนของเอกภพ (universal flux) ซึ่งกล่าวว่า ความเป็นจริง (reality) เปรียบเทียบได้กับการไหลของแม่น้ำ (the flow of a river) ดังคำกล่าวที่ว่า “ท่านมิอาจก้าวลงสู่แม่น้ำสายเดิมได้ถึงสองครั้ง เพราะเป็นสายน้ำใหม่ที่ไหลเวียนเปลี่ยนผ่านมาตลอด” (You could not step twice into the same river; for

^{๑๖๑} “Pythagoras saw the universe as one glorious harmonia, or mathematico-musical structure. Number was the key to nature. . . an integral principle of structure that could be expressed in terms of numbers.” - W. K. C. Guthrie, “Pre-socratic Philosophy”, **Encyclopedia of Philosophy**, Vol. 7 : 761.

^{๑๖๒} ดูรายละเอียดใน ภาคผนวก.

^{๑๖๓} ศตวรรษที่ ๖ ก่อนคริสตกาล (๖๐๐ ปี ก่อนคริสตกาล) ตรงกับ ๕๗ ปี ก่อนพุทธศักราช.

^{๑๖๔} Herbert Granger, “Heraclitus of Ephesus”, **Encyclopedia of Philosophy**, Vol. 4, ed. by Donald M. Borchert, Second Edition, 10 Vols., (Farmington Hills : Thomson Gale, 2006) : 316.

other waters are ever flowing on to you.) ซึ่งแสดงให้เห็นถึงกระแสแห่งการเปลี่ยนแปลงอย่างต่อเนื่อง (constantly change) แต่ยังคงหลงเหลือลักษณะของแม่น้ำเอาไว้^{๑๖๕} ดังว่า “สรรพสิ่งเลื่อนไหลไปเป็นกระแส”^{๑๖๖}

สำหรับเฮราคลิตุส ไฟในจักรวาลมีความเปลี่ยนแปลง (changes) อย่างเป็นระเบียบแบบแผนกลับไปมาอยู่ตลอดเวลา กล่าวคือแปรเปลี่ยนจากความดับสูญ (extinction) ไปเป็นมวลสารในจักรวาล (cosmic masses) ที่สำคัญชนิดอื่น ๆ ได้ และยังสามารถเปลี่ยนรูปแบบโดยลำดับคืนกลับไปสู่กระบวนการเผาไหม้ (ignition) ได้อีก นอกจากนี้ “ไฟ” ซึ่งเป็นมวลสารแห่งจักรวาลเป็นลักษณะที่กำหนด (identification) จิตวิญญาณ ไฟจึงเป็นปฐมธาตุของจักรวาล และมีมูลค่าเท่ากับจักรวาลทั้งหมด^{๑๖๗} ไฟเป็นธาตุในยุคกำเนิดโลก (primordial element) ก่อนสรรพสิ่งทั้งปวง^{๑๖๘} สรรพสิ่งในโลกล้วนเปลี่ยนแปลงอยู่เสมอ “เป็นไฟแห่งชีวิตที่ไม่เคยดับ”^{๑๖๙} เป็นไฟแห่งอมตะ^{๑๗๐}

๒.๔.๖ สำนักอีเลีย (Elea)

ปรัชญาสำนักอีเลีย (Elea) ประกอบไปด้วยปรัชญาเมธี ๓ ท่านด้วยกันได้แก่ (๑) เซโนฟานีส แห่งโคลโฟนอน (Xenophanes of Colophon) (๒) ปาร์เมนิเดส แห่งอีเลีย (Parmenides of Elea) และ (๓) ซีโน แห่งอีเลีย (Zeno of Elea) ดังมีรายละเอียดต่อไปนี้

ก. เซโนฟานีส แห่งโคลโฟนอน (Xenophanes of Colophon)^{๑๗๑}

เซโนฟานีส แห่ง โคลโฟนอน (Xenophanes of Colophon) มีชีวิตอยู่ในช่วงเวลา ๕๗๐ ถึง ๔๗๕ ปีก่อนคริสตกาล (c. 570 BCE-475 BCE)^{๑๗๒} เซโนฟานีสอาศัยอยู่ในนครไอโอเนีย

^{๑๖๕} Ibid. : 318-319.

^{๑๖๖} Samuel E. Stumpf, **Socrates to Sartre**, (New York : McGraw-Hill Book Company, 1966), p. 13.

^{๑๖๗} ดูรายละเอียดใน Herbert Granger, “Heraclitus of Ephesus”, **Encyclopedia of Philosophy**, Vol. 4 : 319.

^{๑๖๘} “Heraclitus believed fire to be the primordial element, Out of which everything else had arisen” - Bertrand Russell, **History of Western Philosophy**, (London : George Allen and Unwin, 1947), p. 61.

^{๑๖๙} “everything in the world is always changing-“an ever-living fire” - David J. Furley, “Parmenides of Elea”, **Encyclopedia of Philosophy**, Vol. 7 : 126.

^{๑๗๐} ดูรายละเอียดใน B.A.G. Fuller, **A History of Philosophy**, (New York : Henry Holt and Company, 1952), p. 52.

^{๑๗๑} ดูรายละเอียดใน ภาคผนวก.

(Ionia) และมักจะพิสูจน์ปรากฏการณ์ทางธรรมชาติรอบตัวเช่น แก่นแท้พื้นฐาน (basic substance) รวมถึงตรวจสอบประวัติศาสตร์และโครงสร้างของจักรวาล (structure of the cosmos) ตลอดจนปรากฏการณ์ทางภูมิอากาศ (weather phenomena) เขาเป็นที่รู้จักดีในเรื่องข้อวิจารณ์ (criticisms) ความเชื่อและข้อปฏิบัติของศาสนา เพื่อนำมาอธิบายแนวคิดเรื่องพระผู้เป็นเจ้า (divine) ของเขา เซโนฟาเนส เป็นนักปรัชญาคนแรก ๆ ที่ถกเถียงคำถามต่าง ๆ ในทางญาณวิทยา (epistemological questions) นอกจากนั้นเขายังเป็นกวีนิพนธ์ผู้เดินทางไปทั่วดินแดนกรีกอันกว้างใหญ่^{๑๗๓}

เซโนฟาเนส วิเคราะห์ลัทธิพหุเทวนิยมของกรีกตามจารีตเดิม (Greek tradition) ในเรื่องทัศนะที่กำหนดคุณลักษณะของมนุษย์ให้กับพระเจ้า (anthropomorphic polytheism) กล่าวคือมนุษย์เชื่อว่าพระเจ้ามียลักษณะเหมือนกับตนเอง หากแม้สัตว์จะสามารถวาดรูปได้ พวกม้าและวัวคงจะวาดรูปพระเจ้าออกมามีหน้าตาเหมือนกับพวกมัน เขามีความเห็นแย้งกับจารีตเดิมของกรีกในประเด็นที่ว่า “ชาวกรีกไม่เพียงคิดว่าพระเจ้ามียลักษณะเหมือนมนุษย์เท่านั้น แต่ยังคิดว่าพระเจ้าประพฤติผิดศีลธรรม (immoral) เสียด้วย” พระเจ้าในทัศนะของเซโนฟาเนสจึงมีลักษณะที่คงอยู่ในทุกสถานที่ ไม่เคลื่อนไหว ไม่เหมือนร่างกายหรือความคิดของมนุษย์ที่มีวันตาย (mortals) “พระผู้เป็นเจ้าเพียงแค่ใช้จิตคิดเท่านั้น สรรพสิ่งทั่วจักรวาลก็สั่นไหว” (without toil he shakes all things by the thought of his mind) จากความคิดนี้ ดูเหมือนว่าพระผู้เป็นเจ้า (god) จะควบคุม (controls) และเป็นสาเหตุของปรากฏการณ์ต่าง ๆ (events) ในจักรวาล (cosmos) ซึ่งเป็นลักษณะเอกเทวนิยม (monotheist) เป็นพระผู้เป็นเจ้าสูงสุด (supreme god) ซึ่งต่อต้านความเชื่อพหุเทวนิยม (polytheism) แบบเดิม^{๑๗๔} เซโนฟาเนส เสนอข้อสมมติฐานเรื่องกำเนิดของโลกว่า “โลกโผล่ขึ้นจากทะเล และต่อไปจะกลับจมหายลงทะเลไปอีก จากนั้นจะโผล่ขึ้นใหม่ สลับกันอย่างนี้เรื่อยไป”^{๑๗๕} องค์กรที่ดีผู้วิจยสันนิฐานจากความเป็นเอกเทวนิยมของเซโนฟาเนสว่า ปฐมธาตุของเซโนฟาเนส คือพระผู้เป็นเจ้าสูงสุด (supreme god)

^{๑๗๒} ๕๖๐ ถึง ๔๗๕ ปี ก่อนคริสตกักราช ตรงกับ ๒๗ ปีก่อนพุทธศักราช ถึง พุทธศักราช ๖๘.

^{๑๗๓} Richard McKirahan, “Xenophanes of Colophon”, *Encyclopedia of Philosophy*, Vol. 9, ed. by Donald M. Borchert, Second Edition, 10 Vols., (Farmington Hills : Thomson Gale, 2006) : 853.

^{๑๗๔} Ibid.

^{๑๗๕} พระเมธีธรรมาภรณ์ (ประยูร ธมฺมจิตฺโต), *ชุดปรัชญาตะวันตก : ปรัชญากรีกโบราณ ตอนที่ ๑-๒*, หน้า ๔๔.

ข. ปาร์เมนิเดส แห่งอีเลีย (Parmenides of Elea)^{๑๖๖}

ปาร์เมนิเดส แห่งอีเลีย (Parmenides of Elea) ปรัชญาเมธีผู้เป็นแบบอย่างและมีความสำคัญที่สุดก่อนโสเครติส (Socrates) เกิดในระยะเวลาช่วง ๕๑๕ ปี ก่อนคริสตกาล (born c. 515 BCE)^{๑๖๗} เขาเปลี่ยนเส้นทางจักรวาลวิทยาของกรีก (Greek cosmology) และยังมีผลกระทบต่ออภิปรัชญา (metaphysics) และญาณวิทยา (epistemology) อีกด้วย ปาร์เมนิเดสเป็นคนแรกที่เน้นย้ำความสนใจอยู่บนศูนย์กลางปัญหาของอภิปรัชญากรีก ด้วยคำถามว่า อะไรคือธรรมชาติของสัจจริงแท้ (real being) ? ทั้งยังเป็นผู้ตั้งกรอบการอ้างอิง (frame of reference) ภายใต้การสนทนาร่วมที่จัดขึ้นซึ่งเกี่ยวกับปัญหาที่เกี่ยวข้องกับความรู้ของมนุษย์อันเป็นประเด็นทางปรัชญาที่สำคัญในช่วงศตวรรษที่ ๕ และ ศตวรรษที่ ๔ เขายกประเด็นความแตกต่างระหว่างวิถีแห่งความจริง (Way of truth) และวิถีแห่งความลวง (Way of seeming)^{๑๖๘} “วิถีแห่งความจริง” จะแสดงตัวโดยการขจัด (elimination) สิ่งจอมปลอมทั้งหลายออก ไม่มีความแตกต่างของสรรพสิ่ง ไม่มีระดับของสัจ (no degrees of being) มีแต่ความเต็มไปด้วยสัจที่กำลังดำเนินไป (continuous being) ส่วน “วิถีแห่งความลวง” เสนอให้เห็นอย่างชัดเจนถึงการบรรยายรายละเอียดของกำเนิด (origin) แห่งดวงดาว (stars) พระอาทิตย์ (sun) พระจันทร์ (moon) โลก (earth) และสรรพสิ่งบนโลก (all things on the earth) ในด้านส่วนประกอบต่าง ๆ ของสัจ^{๑๖๙}

ถึงแม้ว่าโลกของการเปลี่ยนแปลง (change) ที่พึงดูมีเหตุผลและมีคำอธิบายอยู่ในบทวิหมวโคชา (Doxa) จะไม่ใช่โลกแห่งความจริงแท้ (genuine reality) อย่างไรก็ตาม จักรวาลวิทยาแบบโดชา ก็ประสบผลสำเร็จเพราะเป็นการให้ข้อเท็จจริงรวมถึงคำอธิบายเกี่ยวกับโลกแห่งความจอมปลอม (unreal world) ของภาพลักษณ์ (appearances)^{๑๗๐} ปาร์เมนิเดส ไม่เห็นด้วยกับความเปลี่ยนแปลงซึ่งเป็นมายา เขามีความเชื่อว่าความจริงแท้จะต้องมีเพียงเอกลักษณ์เดียว คือ ความไม่

^{๑๖๖} ดูรายละเอียดใน ภาคผนวก.

^{๑๖๗} ๕๑๕ ปี ก่อนคริสตกาล ตรงกับ พุทธศักราช ๒๘.

^{๑๖๘} David J. Furley, “Parmenides of Elea”, **Encyclopedia of Philosophy**, Vol. 7 : 122.

^{๑๖๙} “the Way of Seeming apparently offered a detailed account of the origin of the stars, sun, moon, earth and all the things on the earth “as far as the parts of animals” - David J. Furley, “Parmenides of Elea”, **Encyclopedia of Philosophy**, Vol. 7 : 125.

^{๑๗๐} Patricia Curd, “Permenides of Elea [Addendum]”, **Encyclopedia of Philosophy**, Vol. 7, ed. by Donald M. Borchert, Second Edition, 10 Vols., (Farmington Hills : Thomson Gale, 2006) : 128.

เคลื่อนไหวและความไม่เปลี่ยนแปลง^{๑๘๑} สำหรับ ปาร์เมนิเดสแล้ว สรรพสิ่งมีแก่นแท้เหมือนกัน คือเป็นสัจหรือสิ่งที่มีอยู่ เพราะเหตุนั้น “สัจ” จึงเป็นปฐมธาตุของสรรพสิ่ง^{๑๘๒} สัจไม่เคยเปลี่ยนแปลง สัจไม่มีการเกิด สัจไม่มีการดับ เพราะมันจะต้องมีอยู่ตลอดไป ดังนั้น สัจจึงคงเป็นอยู่นิรันดร์ ซึ่งมีลักษณะของจิตนิยมเชิงเอกภาพ (monistic idealism) ที่ถือว่านามธรรมคือสัจเท่านั้นที่เป็นแก่นแท้ของโลก เป็นความจริงอันนิรันดร์ และดำรงอยู่ชั่วนิรันดร์ และดังที่ ดับบลิว ที สเตซ (W.T. Stace) กล่าวไว้ว่า “สัจในทัศนะของ ปาร์เมนิเดสเป็นสิ่งที่จำกัด กิ่งที่มีรูปเป็นทรงกลม”^{๑๘๓} ดังนั้น สัจของปาร์เมนิเดสจึงมีลักษณะที่เป็นวัตถุหรือสสาร ทำให้ปรัชญาของปาร์เมนิเดสเป็นแบบวัตถุนิยม (Materialism) ที่ถือว่าความจริงแท้ของสรรพสิ่งเป็นวัตถุหรือสสาร^{๑๘๔}

ปาร์เมนิเดสมีอิทธิพลต่อนักปรัชญาหลายท่านเช่น เอ็มพีโดเคลส (Empedocles) อแนกซากอรัส (Anaxagoras) รวมถึงนักปรมาณูนิยม (atomists) หลายท่าน อีกทั้งยังปรากฏแนวคิดชัดเจนในงานของเพลโต (plato's work) ทั้งหมดด้วย^{๑๘๕}

ค. ซีโน แห่งอีเลีย (Zeno of Elea)^{๑๘๖}

ซีโน แห่งอีเลีย (Zeno of Elea) นักปรัชญาหนึ่งในสามของสำนักอีเลีย^{๑๘๗} เกิดในช่วงเวลาประมาณ ๔๕๐ ปี ก่อนคริสตกาล (490 BCE)^{๑๘๘} เป็นชาวอีเลีย (Elea) นครรัฐหนึ่งของกรีกในดินแดนภาคใต้ของคาบสมุทรอิตาลี เช่นเดียวกัน ปาร์เมนิเดส (Parmenides) ซีโน เสียชีวิตลงอย่างกล้าหาญด้วยการทำทนายอำนาจของผู้ปกครองนครรัฐอีเลีย ในทางปรัชญา ซีโน เป็นลูกศิษย์

^{๑๘๑} “Parmenides believed that there exists only one entity, which is motionless and changeless” - Richard McKirahan, “Zeno of Elea”, **Encyclopedia of Philosophy**, Vol. 9, ed. by Donald M. Borchert, Second Edition, 10 Vols., (Farmington Hills : Thomson Gale, 2006) : 872.

^{๑๘๒} W.T. Stace, **A Critical History of Greek Philosophy**, (London : Macmillan & Co., Ltd., 1953), p. 44.

^{๑๘๓} Ibid., p. 47.

^{๑๘๔} พระเมธีธรรมาภรณ์ (ประยูร ธมฺมจิตฺโต), **ชุดปรัชญาตะวันตก : ปรัชญากรีกโบราณ ตอนที่ ๑-๒**, หน้า ๔๘.

^{๑๘๕} David J. Furley, “Parmenides of Elea”, **Encyclopedia of Philosophy**, Vol. 7 : 122.

^{๑๘๖} ดูรายละเอียดใน ภาคผนวก.

^{๑๘๗} นักปรัชญาสำนักอีเลียเสนอทัศนะที่ว่า “ความเป็นจริงในโลกเป็นสิ่งที่ถาวรไม่เปลี่ยนแปลง ได้แก่ (๑) เซโนฟานีส - พระเจ้าคือความจริงแท้ันรันดร์ (๒) ปาร์เมนิเดส - สัจไม่เปลี่ยนแปลง และ (๓) ซีโน สนับสนุนปาร์เมนิเดสด้วยการพิสูจน์ว่า สัจ เป็นความจริง ความมากมายเป็นเพียงภาพลวงตา.

^{๑๘๘} ๔๕๐ ปี ก่อนคริสตกาล ตรงกับ พุทธศักราช ๕๑.

ของปาร์เมนิเดส และคอยปกป้องทฤษฎีของอาจารย์โดยวิธีถกเถียงโต้ตอบทางปรัชญากับฝ่ายตรงข้าม (dialectic) ด้วยเหตุนี้ อริสโตเติล (Aristotle) จึงยกย่องเขาว่าเป็น “บิดาของระบบวิภาษวิธี” (father of dialectic)^{๘๘} โดยใช้วิธีการพิสูจน์บทสรุปของฝ่ายค้านว่าขัดแย้งกันเองในตัว เรียกว่า “ปฏิกิริยาของซีโน” (Zeno’s Paradoxes)^{๘๙}

ซีโนปกป้องความเห็นของอาจารย์ปาร์เมนิเดสที่ว่า “ความจริงมีเพียงสิ่งเดียว ความหลากหลายเป็นภาพลวงตา”^{๙๐} ซีโนไม่ได้ปฏิเสธความหลากหลาย ซึ่งจะปรากฏความหลากหลายขึ้นในฐานะที่เป็นภาพหลอนหรือมายา ประสาทสัมผัสของเราให้เชื่อว่ามีมากมาย เหตุผลในดวงจิตต่างหากที่จะให้ความกระจ่างในเรื่องนี้แก่เรา ลองใช้เหตุผลเข้าไปวิเคราะห์ จะพบว่าข้อสมมติเรื่องความหลากหลายนี้นำไปสู่บทสรุปที่ยุ้งเหยิงและขัดแย้งในตัวเอง อย่างไรก็ตาม ด้วยแนวคิดนี้ทำให้ซีโนเป็นนักปรัชญาที่ถูกจัดอยู่ในกลุ่ม “สสารนิยม” เช่นเดียวกับอาจารย์ของเขา ปาร์เมนิเดส ซึ่งทำให้มุมมองเรื่องปฐมธาตุของโลกและชีวิตเป็นไปในทิศทางเดียวกับ ปาร์เมนิเดส

๒.๔.๓ เอมเพโดเคลส แห่งอักรากัส (Empedocles of Acragas)^{๙๑}

เอมเพโดเคลส (Empedocles) ปรัชญาเมธีระบบเชิงพหุภาพ (the pluralistic systems) ท่านแรก^{๙๒} เป็นกวีนิพนธ์ชาวกรีก (Greek poet) พุทธสวรงค์ (prophet) และเป็นนักปรัชญาธรรมชาติ (natural philosopher) ผู้คิดค้นทฤษฎีธาตุ ๔ ที่มีอิทธิพลต่อจักรวาลวิทยาแบบตะวันตก (Western cosmology) รวมไปถึงความคิดทางแพทยศาสตร์ (medical thought) ตลอดช่วงสมัยฟื้นฟูศิลปวิทยา (Renaissance) เอมเพโดเคลส เกิดที่ อักรากัส (Acragas) เมือง อกริเจนโต (Agrigento) ตั้งอยู่ทางภาคใต้ของเกาะซิซิลี (Sicilia)^{๙๓} ในระยะเวลาช่วงต้นของศตวรรษที่ ๕ ก่อนคริสตกาล (early

^{๘๘} W.T. Stace, *A Critical History of Greek Philosophy*, p. 55., Richard McKirahan, “Zeno of Elea”, *Encyclopedia of Philosophy*, Vol. 9 : 871.

^{๘๙} Samuel E. Stumpf, *Socrates to Sartre*, pp. 19-21.

^{๙๐} “Zeno defended Parmenides’ view that there is just one thing” - Richard McKirahan, “Zeno of Elea”, *Encyclopedia of Philosophy*, Vol. 9 : 872.

^{๙๑} ดูรายละเอียดใน ภาคผนวก.

^{๙๒} “The first of the pluralistic systems was that of Empedocles” - W. K. C. Guthrie, “Pre-socratic Philosophy”, *Encyclopedia of Philosophy*, Vol. 7 : 762.

^{๙๓} ปัจจุบัน ตั้งอยู่ในเขตแดนของประเทศอิตาลี (Italy).

fifth century BCE)^{๑๕๕} และเสียชีวิตลงในช่วงหลังจาก ๔๔๔ ปี ก่อนคริสตกาล (after 444 BCE.)^{๑๕๖} เขาเล่นบทบาททางการเมืองโดยมีตำแหน่งเป็นผู้นำพรรคประชาธิปไตยในเมืองเกิดที่นั่นเอง^{๑๕๗}

เอมเพโดเคลสเป็นปรัชญาเมธีกรีกคนแรกที่ประกาศ “ทฤษฎีธาตุทั้ง ๔” (the four-element theory) ว่าเป็นรากฐานอันติมะ (ultimate roots) ของสรรพสิ่ง ซึ่งไม่มีผู้ใดสร้างขึ้น (ungenerated) และไม่สามารถทำลายได้ (indestructible)^{๑๕๘} ธาตุทั้ง ๔ เป็นปฐมธาตุของโลก^{๑๕๙} เขาเชื่อว่า จักรวาลถูกสรรค์สร้างมาจากธาตุทั้ง ๔ (cosmos made of the four elements) คือ ธาตุดิน (earth) ธาตุน้ำ (water) ธาตุลม (air) และธาตุไฟ (fire) ซึ่งแนวคิดนี้ได้ถูกพัฒนาให้เป็นมาตรฐานโดยอริสโตเติล (Aristotle) ในเวลาต่อมา ถึงแม้ว่า เอมเพโดเคลสจะพอใจกฎเกณฑ์บางอย่างของ ปาร์เมนิเดส (Parmenides’ criteria) โดยสร้างแนวคิดเรื่องธาตุให้ไม่เปลี่ยนแปลง (unchangeable) และเป็นเอกพันธ์ (homogeneous) แต่เขาก็ไม่ยอมรับการที่ ปาร์เมนิเดส กล่าวว่าความแตกต่างเป็นไปไม่ได้หากปราศจากการลดทอนซึ่งความจริงแท้ (diminution of reality) เอมเพโดเคลสอธิบาย “ธาตุ ๔” ว่าเป็นความเปลี่ยนแปลงอย่างชัดเจนในเรื่องของการจัดเรียงตัวใหม่ในอวกาศ (the rearrangement in space) ของธาตุที่ไม่เปลี่ยนแปลง^{๑๖๐} เขายอมรับการมีตัวตนอยู่จริงของกระบวนการทางธรรมชาติ ได้แก่ “การผสมผสานและการแยกออกของสรรพสิ่งที่ผสมกัน” (the mixture and separation of things mixed)^{๑๖๑}

^{๑๕๕} ต้นศตวรรษที่ ๕ ก่อนคริสตกาล (๕๐๐ ปี ก่อนคริสตกาล) ตรงกับ ช่วงประมาณ พุทธศักราช ๔๓.

^{๑๕๖} ๔๔๔ ปี ก่อนคริสตกาล ตรงกับพุทธศักราช ๕๕.

^{๑๕๗} “Empedocles, the Greek poet, prophet, and natural philosopher, was the originator of the doctrine of four elements that dominated Western cosmology and medical thought down to the Renaissance. Empedocles was born in Acragas (Agrigento), Sicily, in the early fifth century BCE and died sometime after 444 BCE. He played a political role in his native city, apparently as a democratic leader” - Charles H. Kahn, “Empedocles”, **Encyclopedia of Philosophy**, Vol. 3, ed. by Donald M. Borchert, Second Edition, 10 Vols., (Farmington Hills : Thomson Gale, 2006) : 208.

^{๑๕๘} “His proposal was the first clear enunciation of the four-element theory. . . are the ultimate roots of all things, themselves ungenerated and indestructible.” - W. K. C. Guthrie, “Pre-socratic Philosophy”, **Encyclopedia of Philosophy**, Vol. 7 : 762.

^{๑๕๙} B.A.G. Fuller, **A History of Philosophy**, p. 72.

^{๑๖๐} David J. Furley, “Parmenides of Elea”, **Encyclopedia of Philosophy**, Vol. 7 : 127.

^{๑๖๑} Charles H. Kahn, “Empedocles”, **Encyclopedia of Philosophy**, Vol. 3 : 208.

จากการยอมรับธาตุที่แตกต่างกันทั้ง ๔ นี้ ในฐานะที่เป็น “รากฐานของสรรพสิ่ง” (roots of all things) เอมพิโดเคลสสามารถที่จะอธิบายความเปลี่ยนแปลงทางธรรมชาติว่าเป็น ผลลัพธ์ของการรวมตัวกัน (combination) การแยกตัวออกจากกัน (separation) รวมถึงการรวมกลุ่มใหม่ของเอกลักษณ์ซึ่งไม่สามารถทำลายได้ (regrouping of indestructible entities) ซึ่งจะหลงเหลือให้เห็นเพียงบางสิ่งที่จอมปลอม (illusory) ของความเปลี่ยนแปลงที่ปรากฏให้เราเห็นอย่างไม่จบสิ้น (kaleidoscopic appearance of change) นอกจากนั้น ด้วยเหตุที่สิ่งใดที่เป็นจริง (anything real) ไม่สามารถสร้างขึ้น (generation) หรือทำลายล้างลงได้ (annihilation) ทำให้เอมพิโดเคลส ยืนยันที่จะอธิบายกระบวนการต่าง ๆ ตามธรรมชาติ ในเรื่องของต้นกำเนิด (birth) และการแปรเปลี่ยน (becoming) หรือการสิ้นสุด (death) และการทำลายล้าง (destruction) ตามการใช้ภาษา (follow a linguistic usage) ซึ่งทำให้ไขว้เขวอย่างเป็นระบบได้ ซึ่งในความเป็นจริงมีเพียงแค่การผสม (mixing) การแยกตัว (unmixing) การเรียบเรียงกันใหม่ (remixing) ของเอกลักษณ์ที่ถาวร (permanent entities)^{๒๐๒}

เอมพิโดเคลส กำหนดคุณภาพต่าง ๆ ของสี (color) อุณหภูมิความร้อน (heat) และความชื้น (moisture) ให้กับธาตุทั้งหลาย และยังเปรียบเทียบการก่อตัวของสารประกอบเหล่านั้นกับการผสมสีต่าง ๆ ของช่างสี อย่างไรก็ตาม ความเรียบง่ายของแนวคิดเรื่อง ธาตุ ๔ และความสัมพันธ์โดยตรงกับมวลสารอันสำคัญแห่งจักรวาล (great cosmic masses) ของพื้นปฐพี (land) ทะเล (sea) ชั้นบรรยากาศ (atmosphere) และไฟในท้องฟ้าคือพระอาทิตย์ ดวงดาว และสายฟ้า (celestial fire that is, sun, stars, and lightning) นำพาให้ทั้งพลาโต (Plato) อริสโตเติล (Aristotle) รวมถึงปรัชญาเมธียุคหลัง รับเอา “ทฤษฎีธาตุทั้ง ๔” มาใช้ในรูปแบบที่ปรับเปลี่ยนแตกต่างกันไป ส่วนเอมพิโดเคลส เองก็ได้พัฒนาทฤษฎีไปในทางจักรวาลวิทยาที่ยิ่งใหญ่ (grandiose cosmology) ซึ่งมีการสร้างใหม่เพียงบางส่วน (reconstructed only in part) ทำให้ “ทฤษฎีธาตุทั้ง ๔” มีปฏิกิริยาภายใต้อิทธิพลของพลังทางจักรวาล ๒ ฝ่าย (two cosmic powers) ได้แก่ (๑) พลังแห่งความรัก หรือ เทพเจ้าอะโฟรไดท์ (or Aphrodite) และ (๒) พลังแห่งความขัดแย้ง หรือ การทะเลาะวิวาท (Quarrel)^{๒๐๓} หรือความเกลียด (Hate)^{๒๐๔}

นอกจากนั้นแล้ว เขายังอธิบายถึงกระบวนการก่อตัวของโลกเกิดขึ้นในวัฏจักรที่อาจกล่าวได้ว่า เริ่มจากการหลอมรวมเอกพันธ์โดยสมบูรณ์ (totally homogeneous fusion) ของธาตุต่าง

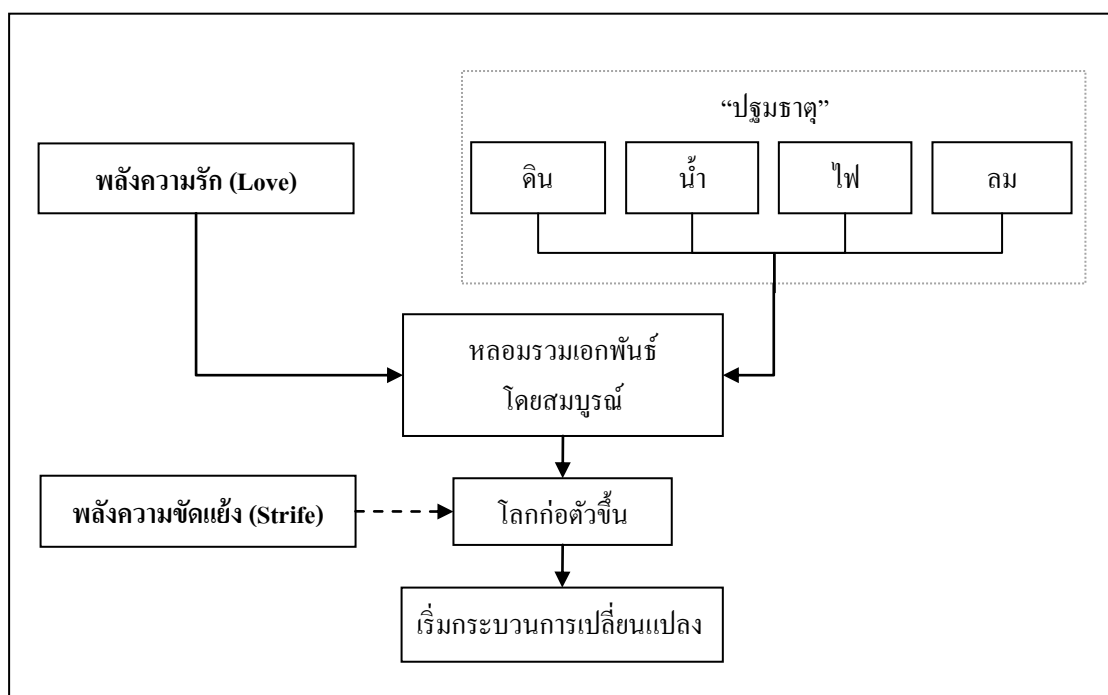
^{๒๐๒} Ibid.

^{๒๐๓} Ibid. : 209.

^{๒๐๔} W.T. Stace, *A Critical History of Greek Philosophy*, p. 83.

ๆ (elements) ในชั้นบรรยากาศของยุคกำเนิดโลก (primordial sphere) ภายใต้อิทธิพลจำเพาะของความรัก (exclusive influence of Love) กระบวนการเปลี่ยนแปลงจะเริ่มก่อตัวขึ้นเมื่อความขัดแย้ง (Strife) เข้าสู่ชั้นบรรยากาศตามช่วงเวลาตายตัว (fixed periodic scheme) ซึ่งดูเหมือนว่าชั้นบรรยากาศของจักรวาล (cosmic sphere) จะเต็มไปด้วยพลังเหล่านี้ที่อยู่ตลอดเวลา และเกิดบ่อขึ้น ๆ ในอัตราส่วนที่แปรผัน (variable ratio) “ปริมาณความรักที่ปรากฏในโลก แปรผกผันกับความขัดแย้ง”^{๒๐๕} สรุปแนวคิดเรื่องกระบวนการเกิดโลกจากปฐมธาตุของเอมเพโดเคลสได้จากแผนภูมิรูปภาพดังต่อไปนี้

แผนภูมิรูปภาพ ๒.๖ แสดงกระบวนการเกิดโลกจากปฐมธาตุของเอมเพโดเคลส

^{๒๐๕} The process of world formation occurs in a cycle that may be said to begin with a totally homogeneous fusion of the elements in a primordial sphere under the exclusive influence of Love. The process of differentiation is set off when Strife makes its entry into the sphere, in accordance with some fixed periodic scheme. It would seem that the cosmic sphere is always saturated with one or the other of these powers or, more frequently, with both of them in a variable ratio; the quantity of Love present in the world varies inversely to that of Strife” - Charles H. Kahn, “Empedocles”, *Encyclopedia of Philosophy*, Vol. 3 : 209.

๒.๔.๘ อแนกซากอรัส แห่งคลาโซเมน (Anaxagoras of Clazomenae)^{๒๐๖}

อแนกซากอรัส (Anaxagoras) หนึ่งในปรัชญาเมธีชั้นนำของช่วงศตวรรษที่ ๕ ก่อนคริสตกาล (fifth century BCE) และดำเนินรูปแบบเชิงจักรวาลวิทยาในทางปรัชญาของเขา โดยเริ่มต้นที่เมืองไมเลตุส (Miletus) เขามีชีวิตอยู่ในช่วงเวลาราว ๕๐๐ ปี ถึง ๔๒๘ ปีก่อนคริสตกาล (c. 500-428 BCE)^{๒๐๗} โดยเกิดที่เมืองคลาโซเมน (Clazomenae) นครรัฐกลุ่มไอโอเนีย ในเอเชียไมเนอร์ (Asia Minor) อแนกซากอรัสเดินทางไปทีเอเธนส์ (Athens) และใช้ชีวิตอยู่ที่นั่นเป็นเวลา ๓๐ ปี ในวัฏจักรแห่งสติปัญญากับสหายของเขาที่ชื่อ เพอริเคลีส (Pericles). . . และเสียชีวิตลงเมื่อ ๔๒๘ ปีก่อนคริสตกาล ที่เมืองแลมพ์ซาคัส (Lampsacus) ทางตอนเหนือของประเทศกรีก^{๒๐๘}

อแนกซากอรัส เสริมแนวคิดของปาร์เมนิเดส ด้วยการยืนยันว่า “ปฐมธาตุ” ได้แก่ แก่นแท้ตามธรรมชาติทั้งหมด (all natural substances) ไม่ควรมีเพียงแต่ธาตุ ๔ เท่านั้น และปฐมธาตุจะไม่สามารถเปลี่ยนแปลงได้^{๒๐๙} โดยมีความคิดเช่นเดียวกับนักปรัชญาธรรมชาติทั้งหมดในช่วงเวลาเดียวกันนั้น ดังที่อแนกซากอรัสอธิบายว่า โลกเกิดขึ้นมาจากกลียุคบรรพกาล (primeval chaos) ในตอนแรก สรรพสิ่ง (สสารชนิดต่าง ๆ) ถูกผสมผสานเข้าด้วยกันในขอบเขต (extent) ที่ไม่มีความแตกต่างกัน ทว่า จิตใจ หรือ อนุตรจิต (Nous) เป็นเหตุให้การเคลื่อนไหวแบบหมุนรอบ (whirling motion) เริ่มต้นขึ้น ซึ่งทำให้วัตถุชนิดต่าง ๆ (different materials) แยกห่างออกจากกัน ในลักษณะของการหมุนเหวี่ยง (centrifuge) ซึ่งนำไปสู่กำเนิดสุริยวงแห่งจักรวาล (articulation of the cosmos) ที่จุดศูนย์กลางแห่งจักรวาล (center of the cosmos) คือโลกที่มีลักษณะแบนราบ (flat earth) ร่ายล้อมไปด้วยกลุ่มของก้อนหิน (stony bodies) ในสรวงสวรรค์ (heavens) ภายใต้การเคลื่อนที่แบบหมุนวนของจักรวาล (cosmic vortex motion) ดวงอาทิตย์ (The sun) คือก้อนหินที่ร้อนระอุและดวง

^{๒๐๖} ดูรายละเอียดใน ภาคผนวก.

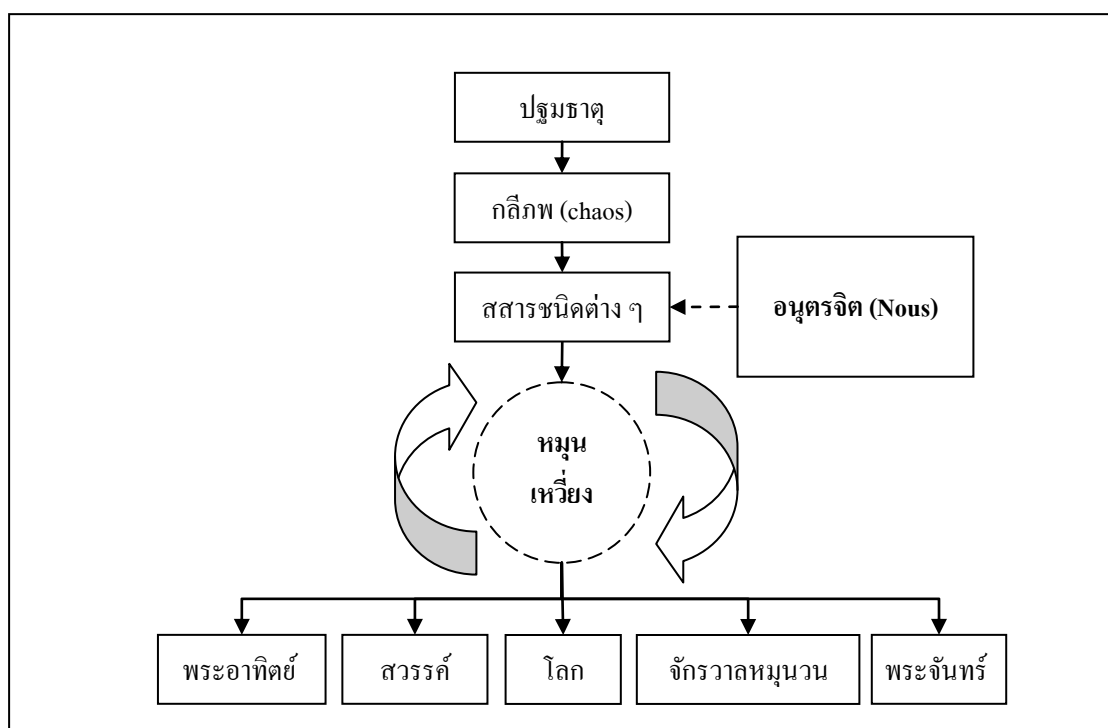
^{๒๐๗} ๕๐๐ ปี ถึง ๔๒๘ ปีก่อนคริสตกาล ตรงกับพุทธศักราช ๔๓ ถึง ๑๑๕.

^{๒๐๘} Daniel W. Graham, “Anaxagoras of Clazomenae”, **Encyclopedia of Philosophy**, Vol. 1, ed. by Donald M. Borchert, Second Edition, 10 Vols., (Farmington Hills : Thomson Gale, 2006) : 181.

^{๒๐๙} “Anaxagoras went further to meet Parmenides by asserting that all natural substances, not just a privileged four, were elementary and unchangeable.” - David J. Furley, “Parmenides of Elea”, **Encyclopedia of Philosophy**, Vol. 7 : 127.

จันทร์ (moon) คือกลุ่มของพื้นดิน (earthy body)^{๒๑๐} เป็นคำอธิบายที่แสดงให้เห็นถึงการแยกสรวงสวรรค์ออกจากโลกมนุษย์^{๒๑๑} แนวคิดเรื่องกำเนิดแห่งจักรวาลในลักษณะนี้ถูกอธิบายตามรูปแบบที่ถูกวางไว้โดย อแนกซิมานเดอร์ (Anaximander) และยังแสดงให้เห็นถึงอิทธิพลที่มีต่ออแนกซิเมเนส (Anaximenes) ในบางรายละเอียด อย่างไรก็ตาม อแนกซากอร์สอาจจะอธิบายตามรูปแบบของจักรวาลวิทยาของปาร์เมนิเดส (Parmenides' s cosmology) ในเรื่องคำอธิบายกลุ่มของสรวงสวรรค์ให้เป็นกลุ่มของระบบจักรวาล ก็เป็นไปได้^{๒๑๒} ทฤษฎีดังกล่าวนี้ นำไปสู่แผนภูมิรูปภาพแสดงกระบวนการเกิดโลกจากปฐมธาตุของอแนกซากอร์ส ต่อไปนี้

แผนภูมิรูปภาพ ๒. ๗ แสดงกระบวนการเกิดโลกจากปฐมธาตุของอแนกซากอร์ส

^{๒๑๐} Daniel W. Graham, "Anaxagoras of Clazomenae", **Encyclopedia of Philosophy**, Vol. 1 : 181.

^{๒๑๑} "explain the separation of heaven from earth" - Stephen Menn, "Aristotle", **Encyclopedia of Philosophy**, Vol. 1, ed. by Donald M. Borchert, Second Edition, 10 Vols., (Farmington Hills : Thomson Gale, 2006) : 271.

^{๒๑๒} Daniel W. Graham, "Anaxagoras of Clazomenae", **Encyclopedia of Philosophy**, Vol. 1 : 181.

จากแผนภูมิรูปภาพ จะเห็นได้ว่า อนุตรจิตเป็นต้นเหตุที่ทำให้เกิดการเคลื่อนไหวแบบหมุนเหวี่ยงอันส่งผลให้เกิดจักรวาลตามมา ในมุมมองนี้จึงนับได้ว่า อแนกซากอรัส ให้ความสำคัญแก่จิต ดังจะเห็นได้จากหนึ่งในทฤษฎีของอแนกซากอรัส อันเป็นนวัตกรรมและมีความน่าสนใจไม่น้อย ได้แก่ “ปรัชญาของจิต” (philosophy of mind) อแนกซากอรัส อธิบายว่า จิตใจ (mind) มีส่วนสำคัญในการเริ่มต้นของการหมุนวนของจักรวาล (cosmic vortex) กล่าวคือ จิตใจมีลักษณะที่ “ไร้ขอบเขต (boundless) เป็นอิสระ (autonomous) และแยกขาดจากวัตถุ (mixed with no object)” และ “ประณีตที่สุด (finest) ในบรรดาวัตถุทั้งหมด และบริสุทธิ์ (purest) รวมถึงมันยังดำเนินการควบคุมดูแล (oversight) อย่างสมบูรณ์เหนือสรรพสิ่ง ด้วยอำนาจที่เหนือกว่าอย่างยิ่ง^{๒๑๓}” ดัชนีที่พลาโต (Plato) เห็นทัศนะหนึ่งของอแนกซากอรัสที่เป็นการนำเสนอหนทางใหม่ในการอธิบายจักรวาลวิทยาว่า “จิตเป็นตัวจัดระเบียบของสรรพสิ่ง” (Mind ordered everything)^{๒๑๔} การแยกจิตใจออกจากสสารอย่างเด็ดขาดเช่นนี้ กลายเป็นประเด็นที่นักปรัชญายุคต่อมาหยิบยกนำไปสร้างปรัชญาจิตนิยม (Idealism) อแนกซากอรัสจึงได้รับการยกย่องให้เป็นหนึ่งในบรรดาผู้ให้กำเนิดปรัชญาจิตนิยม ถึงกระนั้นก็ตาม ปรัชญาของอแนกซากอรัสจัดเป็นทวินิยม (Dualism) เพราะยอมรับว่าความจริงสูงสุดมีอยู่ ๒ อย่าง คือ จิต (mind) และสสาร (matter)^{๒๑๕} นอกจากนั้น ในทางจักรวาลนิยม อแนกซากอรัสนับเป็นปรัชญาเมธีคนแรกที่สนับสนุน รั้งสรรค์นิยม (creationism)^{๒๑๖} เขารับเอาการก่อตัวถึงจุดสุดของทัศนะแบบพหุนิยม (pluralism) โดยอธิบายปฐมเหตุแห่งการเคลื่อนไหวเพิ่มเข้าไป^{๒๑๗}

๒.๔.๕ สำนักปรมาณูนิยม (Atomism)

สำนักปรมาณูนิยม เป็นชื่อที่เรียกตามแนวคิดที่ให้ความสำคัญกับอะตอมหรือปรมาณูว่าเป็นสิ่งที่ เป็นเนื้อแท้ของสรรพสิ่ง โลกและจักรวาลเป็นปรากฏการณ์ที่อธิบายได้ด้วยอะตอมหรือ

^{๒๑๓} Ibid. : 182.

^{๒๑๔} ดูรายละเอียดใน Ibid. : 183.

^{๒๑๕} W.T. Stace, **A Critical History of Greek Philosophy**, p. 101., Daniel W. Graham, “Anaxagoras of Clazomenae”, **Encyclopedia of Philosophy**, Vol. 1, ed. by Donald M. Borchert, Second Edition, 10 Vols., (Farmington Hills : Thomson Gale, 2006) : 182.

^{๒๑๖} Daniel W. Graham, “Anaxagoras of Clazomenae”, **Encyclopedia of Philosophy**, Vol. 1 : 182.

^{๒๑๗} “he adopted an extreme form of pluralism plus a first cause of motion” - W. K. C. Guthrie, “Pre-socratic Philosophy”, **Encyclopedia of Philosophy**, Vol. 7 : 763.

ปรมาณูเท่านั้น ประกอบไปด้วยปรัชญาเมธี ๒ ท่าน ได้แก่ (๑) ลิวชิปปุส (Leucippus) และ เดโมคริตุส แห่งอับเดรา (Democritus of Abdera) ดังต่อไปนี้

ก. ลิวชิปปุส (Leucippus)^{๒๑๘}

สำนักปรมาณูนิยม (atomists) ที่ป็นชาวกรีกสองท่านแรก ได้แก่ ลิวชิปปุส (Leucippus) และเดโมคริตุส (Democritus) โดยลิวชิปปุสเป็นผู้ริเริ่ม (originator) คิดค้นทฤษฎีอะตอม (atomic theory) ก่อน และได้ชื่อว่าเป็น “ระบบแห่งโลกอันยิ่งใหญ่” (The Great World System)^{๒๑๙} เขามีชีวิตอยู่ในช่วงระยะเวลา ศตวรรษที่ ๕ ก่อนคริสตกาล^{๒๒๐} (fifth century BCE)^{๒๒๑} และมีความเป็นไปได้ที่จะเกิดที่เมืองไมเลตุส (Miletus) มากกว่าที่อื่น (หลักฐานบางแห่ง รายงานว่าเกิดที่ อีเลีย (Elea) หรือ อับเดรา (Abdera)^{๒๒๒}

ลิวชิปปุส มีหลักการที่ใกล้เคียงกับของ ปาร์เมนิเดส (Parmenides) เรื่อง “สัจ” (Being) สำหรับอะตอมแต่ละหน่วย (individual atoms) ที่ไม่มีผู้สร้างขึ้น (ungenerated) ทำลายไม่ได้ (indestructible) ไม่แปรเปลี่ยน (unalterable) เป็นเอกพันธ์ (homogeneous) แข็ง (solid) และแบ่งส่วนไม่ได้ (indivisible) นอกจากนั้นยังมีจำนวนที่อนันต์ (infinite) และกระจายตัวอยู่ในที่ว่าง (void) ที่อนันต์ไร้ขอบเขต มีรูปร่างต่าง ๆ (shapes) ที่หลากหลายไม่จำกัด (infinitely various) สำหรับลิวชิปปุสแล้ว อะตอม (atoms) และที่ว่าง (void) เท่านั้นที่แท้จริง^{๒๒๓} และเป็นปฐมธาตุของสรรพสิ่ง เขาแสดงกระบวนการเกิดโลกและจักรวาลอันมีสาเหตุมาจากปฐมธาตุไว้ดังแผนภูมิรูปภาพต่อไปนี้

^{๒๑๘} ดูรายละเอียดใน ภาคผนวก.

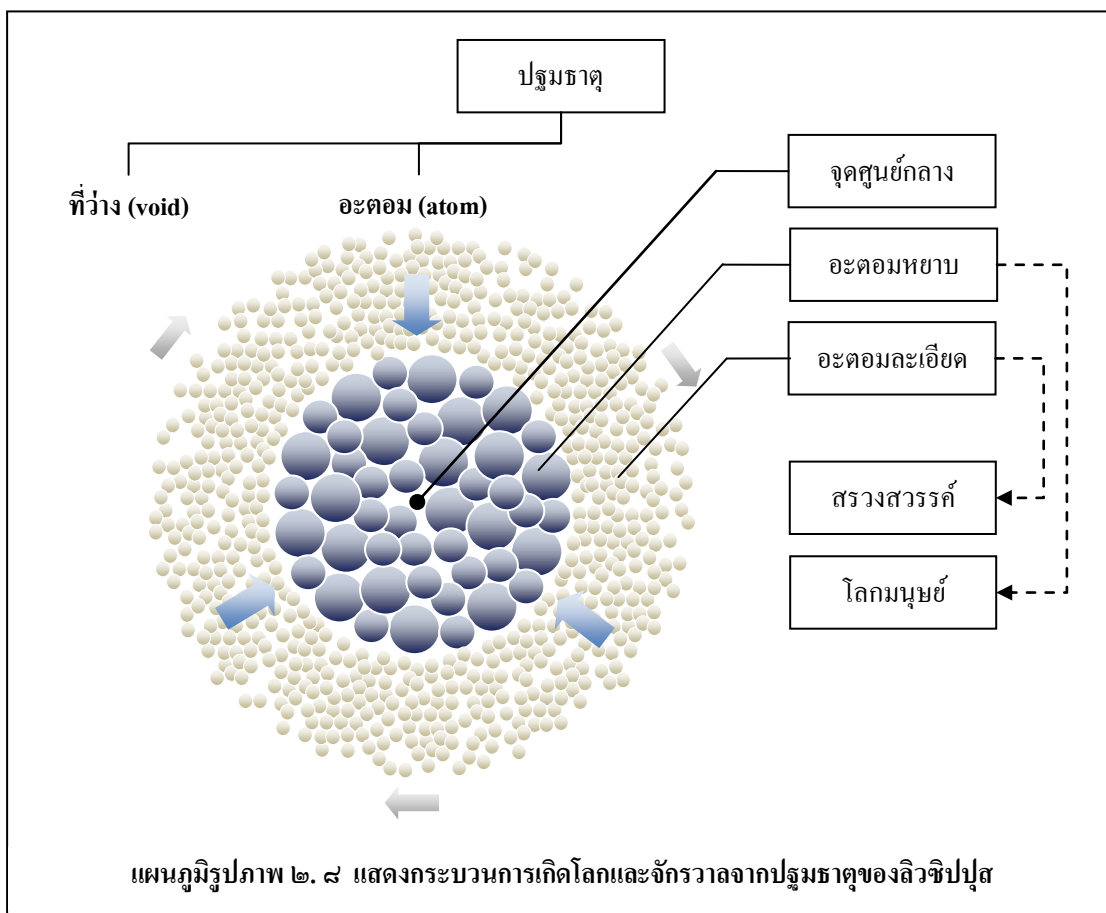
^{๒๑๙} Richard D. McKirahan, **Philosophy Before Socrates An Introduction with Texts and Commentary**, Second Edition, p. 303.

^{๒๒๐} G. E. R. Lloyd, “Leucippus and Democritus”, **Encyclopedia of Philosophy**, Vol. 5, ed. by Donald M. Borchert, Second Edition, 10 Vols., (Farmington Hills : Thomson Gale, 2006) : 297.

^{๒๒๑} ศตวรรษที่ ๕ ก่อนคริสตกาล (๕๐๐ ปี ก่อนคริสตกาล) ตรงกับ พุทธศักราช ๔๑.

^{๒๒๒} G. E. R. Lloyd, “Leucippus and Democritus”, **Encyclopedia of Philosophy**, Vol. 5 : 298.

^{๒๒๓} Ibid. : 299.

จากแผนภูมิรูปภาพดังกล่าว ลิวชิปุต อธิบายกำเนิดแห่งโลกและจักรวาล (cosmogony) ไว้ว่า มีกระบวนการที่เริ่มต้นจากเมื่ออะตอมกลุ่มใหญ่กลุ่มหนึ่ง (a large group of atoms) ถูกแยกโดดเดี่ยว (isolated) อยู่ในที่ว่างอันกว้างใหญ่ไพศาล (great void) จากนั้นจึงรวมกันเป็นกลุ่มก้อน (conglomerate) และก่อตัวเป็นการหมุนรอบ (whirl) หรือหมุนวน (vortex) ในลักษณะของอะตอมที่มีรูปร่างและขนาดคล้ายกัน (similar shape and size) ไปด้วยกัน อะตอมที่ละเอียดกว่า (finer atoms) จะถูกบีบออกไปสู่ที่ว่างด้านนอก (outer void) ทิ้งให้อะตอมที่คงอยู่ด้านในโน้มเข้าหาศูนย์กลาง (tend toward the center) เพื่อก่อตัวเป็นชั้นบรรยากาศส่วนใหญ่ (spherical mass) อะตอมจำนวนมากจะถูกดูด (are drawn) เข้าสู่ชั้นบรรยากาศส่วนใหญ่ผ่านการหมุนรอบ ทำให้บางส่วนของอะตอมเหล่านี้ลุกไหม้ (ignited) ด้วยการเปลี่ยนแปลงความเร็วอย่างสิ้นเชิง ดังนั้นจึงเกิดการก่อตัวเป็นรูปร่างของกลุ่มสรวงสวรรค์ (heavenly bodies) ในขณะที่โลกถูกก่อตัวโดยอะตอมทั้งหลายที่รวมตัวติดกัน (cohere) อยู่ภายในศูนย์กลางของชั้นบรรยากาศส่วนใหญ่ (center of

the mass) กระบวนการของการกำเนิดแห่งจักรวาลมิได้มีเพียงหนึ่งเดียว (not unique) แต่ทว่ามีโลกจำนวนนับไม่ถ้วน (innumerable worlds) ด้วยเหตุว่าอะตอมและที่ว่างเป็นอนันต์ (infinite)^{๒๒๔}

ข. เดโมคริตุส แห่งอับเดรา (Democritus of Abdera)^{๒๒๕}

เดโมคริตุส (Democritus) เกิดที่เมืองอับเดรา (Abdera) แคว้นเธเรส เมื่อช่วงระยะเวลา ๔๖๐ ปี ถึง ๓๖๐ ปี ก่อนคริสตกาล^{๒๒๖} (c. 460-c.370 BCE)^{๒๒๗} อริสโตเติล (Aristotle) กล่าวว่า โมคริตุส ถูกแนะนำมิให้เกิดความสับสนโดยตรรกศาสตร์เชิงนามธรรมของปาร์เมนิเดส (Parmenides) และยึดถือเอาข้อถกเถียง (argument) ที่สมบูรณ์กว่าจากนักวิทยาศาสตร์ธรรมชาติ (natural scientist) ความเป็นจริงประกอบไปด้วยส่วนประกอบที่มีขนาดเล็กจำนวนมาก และแบ่งแยกไม่ได้ (a-tomos หมายถึงไม่สามารถตัดทอนได้) ซึ่งเคลื่อนไหวอยู่ในอวกาศอนันต์ (infinite space)^{๒๒๘} และเช่นเดียวกับ ลิวซิปปุส เดโมคริตุส มีความเชื่อว่า “อะตอมกับที่ว่างเท่านั้นที่เป็นปฐมธาตุของโลก”^{๒๒๙} เขาอธิบายทฤษฎีอะตอม ไว้ว่า

อะตอม (atoms) มีลักษณะที่เป็นของแข็ง (solid) และเป็นเอกพันธ์ (homogeneous) แต่ทว่าแปรผันได้ไม่จำกัด (infinitely variable) ทั้งขนาด (size) และรูปทรง (shape) ณ. สถานที่ที่ต่างกันอนันต์ (infinite) อะตอมทั้งหลายจะปะทะ (collided) และพัวพันกันอยู่ (entangled) การพุ่งเข้าเกี่ยวหากัน ส่วนนูน (convex) เชื่อมต่อเข้าสู่ส่วนเว้า (concave) เป็นต้น การเคลื่อนไหวอย่างต่อเนื่องก่อให้เกิดการหมุนวน (vortex) ในลักษณะสิ่งที่มีขนาดใหญ่และหนักกว่าจะตกลงสู่ศูนย์กลางและที่มีขนาดเล็กและเบากว่าที่ขึ้นออกมาสู่เส้นรอบวง

^{๒๒๔} Ibid. : 299.

^{๒๒๕} ดูรายละเอียดใน ภาคผนวก.

^{๒๒๖} G. E. R. Lloyd, “Leucippus and Democritus”, **Encyclopedia of Philosophy**, Vol. 5 : 297-298.

^{๒๒๗} ๔๖๐ ปีก่อนคริสตกาล ตรงกับ พุทธศักราช ๘๓.

^{๒๒๘} “Democritus, said Aristotle, is to be commended for refusing to be dazzled by the abstract logic of Parmenides and for relying on the kind of argument more proper to a natural scientist. Reality consists of innumerable microscopic and indivisible (a-tomos = uncuttable) bodies in motion in infinite space.” - W. K. Guthrie, “Pre-socratic Philosophy”, **Encyclopedia of Philosophy**, Vol. 7 : 763.

^{๒๒๙} ดูรายละเอียดใน Bertrand Russell, **The History of Western Philosophy**, p. 85., “Only atoms and the void exist.” - Ibid.

(circumference) จักรวาลก่อตัวขึ้นจากอะตอมในลักษณะดังกล่าวมานี้ นอกจากนั้น ยังมีโลก (world) เป็นจำนวนมาก และไม่ทั้งหมดที่มีลักษณะเหมือนกับโลกมนุษย์ของเรา^{๒๓๐}

นอกจากนั้น เขายังอธิบายไว้ด้วยว่า “ในบางโลกยังไม่มีดวงอาทิตย์ หรือดวงจันทร์ และขาดซึ่งความชื้น (lack moisture) และรูปแบบทั้งหมดของชีวิต (all forms of life)”^{๒๓๑} และยังอธิบายวิญญาณ (soul) หรือหลักการของชีวิต (life principle) ว่าประกอบไปด้วยอะตอมที่มีความเรียบ (smooth) เป็นทรงกลม (round) และยังเคลื่อนที่ได้ง่ายกว่าการสงบนิ่ง (the rest) รวมถึงติดต่อสื่อสาร (impart) กับร่างกายด้วยพลังแห่งการเคลื่อนไหวและประจักษ์ (cognition) สำหรับ “วิญญาณและจิตมีความเหมือนกัน” (soul and mind are the same) กล่าวคือประกอบไปด้วยอะตอมชนิดเดียวกัน “วิญญาณ” (Soul) กระจายอยู่ (dispersed) ทั่วร่างกาย สลับไปมากับอะตอมของร่างกาย (body atoms) แต่ทว่า “จิต” (mind) ปรากฏขึ้นเพื่อเก็บสะสมอนุภาคที่ละเอียดที่สุด (finest particles) เหล่านี้ไว้ซึ่งมีที่ตั้ง (located) อยู่บริเวณทรวงอก (breast) ถึงแม้ว่าวัตถุต่าง ๆ ที่ชี้ทางแห่งการเห็น (sight) และการได้ยิน (hearing), การลิ้มรส (taste) และการดมกลิ่น (smell) จะเป็นสิ่งไม่จริง (unreal) แต่ก็นำพาให้จิต (mind) ได้พบกับข้อเท็จจริง (the truth) เกี่ยวกับความเป็นจริง (reality)^{๒๓๒} จากความเชื่อของเดโมคริตัสในเรื่องความจริงสูงสุดว่าเป็นอนุภาคของสสารรวมถึงวิญญาณว่าเป็นปรมาณูนี้ ทำให้เดโมคริตัสเป็นนักปรัชญาในกลุ่มวัตถุนิยมอย่างไม่ต้องสงสัย

๒.๔.๑๐ โปรทาโกรัส แห่งอับเดรา (Protagoras of Abdera)^{๒๓๓}

โปรทาโกรัส แห่งอับเดรา (Protagoras of Abdera) แคว้นเทเรส (Thrace) เป็นผู้มีชื่อเสียงที่สุดในบรรดากลุ่มโซฟิสต์ (Sophists) เกิดในช่วงเวลา ๔๕๐ ปีก่อนคริสตกาล (490 BCE)

^{๒๓๐} “They are solid and homogeneous but infinitely variable in size and shape. At different places in the infinite, they have collided and become entangled. Projections hook together, convex fits into concave, and so on. Their continued motion sets up a vortex in which the larger and heavier fall into the center and the smaller and lighter are extruded to the circumference; in this way a cosmos is formed. There are many worlds, and not all are similar to our own.” - W. K. C. Guthrie, “Pre-socratic Philosophy”, **Encyclopedia of Philosophy**, Vol. 7 : 763.

^{๒๓๑} “some worlds have no sun or moon and that some lack moisture and all forms of life” - G. E. R. Lloyd, “Leucippus and Democritus”, **Encyclopedia of Philosophy**, Vol. 5 : 299.

^{๒๓๒} W. K. C. Guthrie, “Pre-socratic Philosophy”, **Encyclopedia of Philosophy**, Vol. 7 : 764.

^{๒๓๓} ดูรายละเอียดใน ภาคผนวก.

และคาดว่าเสียชีวิตลงภายหลังในช่วงเวลา ๔๒๑ ปี ก่อนคริสตกาล (421 BCE)^{๒๓๔} ตามคำบอกเล่าของ พลาโต (Plato) โปรทาโกรัส เป็นบุคคลแรกที่ประกาศตนเองว่าเป็น “โซฟิสต์มืออาชีพ” (professional Sophist)^{๒๓๕}

ปรัชญาของโปรทาโกรัสเริ่มต้นจากความสงสัยของเขา ว่าเพราะเหตุใดเหล่านักคิดต่างก็ได้รับคำตอบของตนในเรื่อง “ความจริงแท้” แตกต่างกันไป ในขณะที่ ปาร์เมนิเดส (Parmenides) ปฏิเสธโลกที่ปรากฏ (world of seeming) และยอมรับโลกแห่ง “สัจ” (world of being) ส่วนโปรทาโกรัส เสนอเส้นทางตรงกันข้ามกันด้วยคำอธิบายโลกที่ว่า ทุกสิ่งอันปรากฏ (all appearances) ต่างเป็นความจริง (true) และไม่มีอะไรภายนอกหรือนอกเหนือจากทุกสิ่งที่ปรากฏขึ้นนี้ ซึ่งเกี่ยวข้องกับการมีอยู่ร่วมกัน (copresence) ของคุณลักษณะที่ต่อต้าน และตรงกันข้ามกัน (opposed and contradictory qualities) เหตุนี้ โปรทาโกรัส จึงอธิบายการมีอยู่ร่วมกัน (copresence) ผ่านหลักการ “เครื่องวัด-มนุษย์”^{๒๓๖} ทั้งในส่วนที่เป็นรากฐานแห่งทฤษฎีทางจิตนิยมอัตวิสัย (subjective idealism) หรือรากฐานแห่งหลักการของปรากฏการณ์โลกซึ่งประกอบไปด้วยสิ่งตรงกันข้ามต่าง ๆ (opposites) ที่เป็นแนวคิดทางสัญลักษณ์ (typical) แห่งยุคก่อนโสเครติส (pre-Socratics)^{๒๓๗} เขากล่าวว่า “มนุษย์เป็นเครื่องวัดสรรพสิ่ง”^{๒๓๘} ของสรรพสิ่งที่เป็นรวมถึงสรรพสิ่งที่ไม่เป็น^{๒๓๙} อะไรจริงอะไรเท็จล้วนขึ้นอยู่กับดุลยพินิจของแต่ละคน ใครว่าอะไรจริงก็จริงสำหรับเขาผู้นั้น คนอื่นมีอาจคัดค้านได้ และด้วยเหตุนี้เองทำให้ โปรทาโกรัส มิได้แสดงทัศนะเรื่องปฐมธาตุเอาไว้แต่ประการใด

^{๒๓๔} 490 -421 BCE ตรงกับ พุทธศักราช ๕๓-๑๒๒.

^{๒๓๕} G. B. Kerferd, “Protagoras of Abdera”, **Encyclopedia of Philosophy**, Vol. 8, ed. by Donald M. Borchert, Second Edition, 10 Vols., (Farmington Hills : Thomson Gale, 2006) : 91.

^{๒๓๖} ดูรายละเอียดใน W.T. Stace, **A Critical History of Greek Philosophy**, p. 112., Ibid. : 93.

^{๒๓๗} G. B. Kerferd, “Protagoras of Abdera”, **Encyclopedia of Philosophy**, Vol. 8 : 93.

^{๒๓๘} W.T. Stace, **A Critical History of Greek Philosophy**, p. 112.

^{๒๓๙} “man is the measure of all things, of things that are that [or ‘how’] they are and of things that are not that [or ‘how’] they are not.” - G. B. Kerferd, “Protagoras of Abdera”, **Encyclopedia of Philosophy**, Vol. 8 : 91.

๒.๔.๑๑ โสเครตีส แห่งเอเธนส์ (Socrates of Athens)^{๒๔๐}

โสเครตีส (Socrates) ปรัชญาเมธีผู้ยิ่งใหญ่เจ้าของคำกล่าวที่ว่า “ข้าพเจ้าไม่รู้อะไรเลย” ที่เป็นคำกล่าวเชิงปฏิกิริยา (paradoxically) ว่า “ข้าพเจ้าไม่รู้อะไรเลย นอกจากสิ่งที่ข้าพเจ้าไม่รู้”^{๒๔๑} เขามีชีวิตอยู่ในช่วงระยะเวลา ๔๗๐ ถึง ๓๙๙ ปี ก่อนคริสตกาล (c. 470–399 BCE)^{๒๔๒} โสเครตีส เกิดที่เมืองเอเธนส์ (Athens) พร้อมด้วยวิธีการโต้แย้งเหตุผลแบบใหม่ (new argumentative) ที่น่าตื่นเต้น รวมถึงการตั้งคำถามที่สำคัญจากความเชื่อเดิมเรื่องเทววิทยา (theology) หลักประเพณี (morals) และสังคม (society) ซึ่งสร้างความน่าสนใจเป็นอย่างมากให้แก่ โสเครตีส^{๒๔๓}

โสเครตีสได้ชื่อว่าเป็นปรัชญาเมธีผู้ยิ่งใหญ่ตลอดกาล คำสอนของเขายังคงอยู่ตลอดช่วงงานของศิษย์ของเขาที่ชื่อ “พลาโต”^{๒๔๔} ในปีคริสตกาล ๑,๖๘๗ โสเครตีสถูกพิจารณาคดีตัดสินโทษให้ถูกประหารชีวิตด้วยการดื่มยาพิษในคดีความคิดเห็นนอกรีต (heresy)^{๒๔๕} จากหลักฐานที่ได้รับการบันทึกไว้ในงานเขียนของเพลโตชื่อ บทสนทนาของพลาโต (Plato’s Phaedo) เล่าถึงการสนทนาของเหล่าสาวกในเรื่องความอมตะของวิญญาณ (immortality of the soul) และภารกิจของปรัชญาในการปลดปล่อยวิญญาณออกจากเครื่องพันธนาการคือร่างกาย^{๒๔๖} อย่างไรก็ตาม เมื่อพิจารณาประเด็นเรื่องปฐมธาตุของโลกและชีวิต กลับไม่พบหลักฐานใด ๆ ที่จะตีความได้ถึงทัศนะของเขา

^{๒๔๐} ดูรายละเอียดใน ภาคผนวก.

^{๒๔๑} “Socrates was regularly reported as having said that he knew nothing, or, paradoxically, that he knew nothing except that he knew nothing.” - C. C. W. Taylor, “Socrates”, **Encyclopedia of Philosophy**, Vol. 9, ed. by Donald M. Borchert, Second Edition, 10 Vols., (Farmington Hills : Thomson Gale, 2006) : 108.

^{๒๔๒} ๔๗๐ ถึง ๓๙๙ ปี ก่อนคริสตกาล ตรงกับ พุทธศักราช ๗๑ ถึง ๑๔๔.

^{๒๔๓} C. C. W. Taylor, “Socrates”, **Encyclopedia of Philosophy**, Vol. 9 : 105.

^{๒๔๔} “Socrates, shown in this 20 th-century-CE illustration, is considered to be one of the greatest philosophers of all time. His teachings survive through the work of his pupil Plato.” - Tim Harris (ed.), **Ancient Greece : an illustrated history**, p. 132.

^{๒๔๕} “The Death of Socrates was painted by Jacques- Louis David in 1787 CE. Socrates was condemned to death for heresy and died by taking hemlock.” - Ibid., p. 133.

^{๒๔๖} “Socrates was condemned to death. Plato’s Phaedo gives a moving picture of his last hours, spent among his followers in discussion of the immortality of the soul and the task of philosophy to free it from the trammels of the body” - C. C. W. Taylor, “Socrates”, **Encyclopedia of Philosophy**, Vol. 9 : 106.

๒.๔.๑๒ พลาโต แห่งเอเธนส์ (Plato of Athens)^{๒๔๗}

พลาโต (Plato) มีชีวิตอยู่ในช่วงระยะเวลา ๔๒๘/๔๒๗ ถึง ๓๓๗/๓๓๖ ปี ก่อนคริสตกาล (428/427 BCE–337/336 BCE)^{๒๔๘} ปรัชญาเมธีผู้เกิดในครอบครัวชนชั้นสูงชาวเอเธนส์ (aristocratic Athenian family) บิดาชื่ออริสตัน (Ariston) เป็นผู้สืบเชื้อสายมาจากกษัตริย์โคดรัส (Codrus) ผู้เลี้ยงชื่อ ส่วนครอบครัวของมารดา เพอริคทีโอเน (Perictione) ก็มีชื่อเสียงในประวัติศาสตร์อยู่ช่วงเวลาหนึ่ง^{๒๔๙} พลาโต (Plato) เป็นศิษย์คนแรก ๆ ของปรัชญาเมธีผู้ยิ่งใหญ่ชื่อ “โสเครตีส” และในที่สุดเขาก็มีบุคลิกภาพสำคัญที่เหมาะสมกับตัวเอง^{๒๕๐} มีชื่อเดิมว่า อริสโตเคลีส (Aristocles) ที่กรุงเอเธนส์ พลาโตเป็นผู้ก่อตั้งสำนัก อะคาเดมี (school of Academy) ซึ่งนับเป็นสำนักการศึกษาขั้นสูงแห่งแรกของต้นคริสต์ศตวรรษที่ ๔^{๒๕๑} เป็นมหาวิทยาลัยแห่งแรกของกรีก

ในงานนิพนธ์ของพลาโตที่ชื่อ ฟิเลบัส (Philebus) กล่าวว่า หลักการทั้ง ๒ ประการคือ จิตจำกัด และ ไร้จิตจำกัด (Limit and the Unlimited) เป็นตัวบัญญัติพื้นฐานของลำดับจักรวาลทั้ง ๔ คือ (๑) ไร้จิตจำกัด (Unlimited) (๒) จิตจำกัด (Limit) (๓) การผสมผสาน (Mixture) และ (๔) การใช้เหตุผล (rational) ที่รวมถึงมโนคติบางประการทางจักรวาลวิทยาของ ไทมาอัส (Timaeus) ที่ว่า “สัตว์ทั้งปวงที่ปรากฏอยู่ในเอกภพในขณะนี้” คือการผสมผสานส่วนผสมของจิตจำกัด (Limit) และ ไร้จิตจำกัด (Unlimited) ภายใต้อิทธิพลของเหตุปัจจัยทางสติปัญญา (nous)^{๒๕๒} จุดศูนย์กลางของ

^{๒๔๗} ดูรายละเอียดใน ภาคผนวก.

^{๒๔๘} ๔๒๘/๔๒๗ ถึง ๓๓๗/๓๓๖ ปี ก่อนคริสตกาล ตรงกับ พุทธศักราช ๑๑๕/๑๑๖ ถึง ๒๐๖/๒๐๗.

^{๒๔๙} Charles H. Kahn, “Plato”, **Encyclopedia of Philosophy**, Vol. 7, ed. by Donald M. Borchert, Second Edition, 10 Vols., (Farmington Hills : Thomson Gale, 2006) : 581.

^{๒๕๐} “Plato, originally a pupil of the great philosopher Socrates, eventually became an important figure in his own right.” - Tim Harris (ed.), **Ancient Greece : an illustrated history**, p. 134.

^{๒๕๑} “Plato began to gather together the group of students and researchers in science, mathematics and philosophy that became known as the school of the Academy. The early fourth century saw the creation in Athens of the first fixed schools of higher education” - Charles H. Kahn, “Plato”, **Encyclopedia of Philosophy**, Vol. 7 : 582., ดูรายละเอียดใน Anthony Kenny, **An illustrated brief history of western philosophy**, 2nd ed., (Oxford : Blackwell Publishing Ltd., 2006), p. 13., และดูรายละเอียดใน Tim Harris (ed.), **Ancient Greece : an illustrated history**, p. 122.

^{๒๕๒} “In the Philebus these two principles provide the basis for a fourfold cosmic scheme that includes several ideas figuring also in the cosmology of the Timaeus. “All the beings that are now present in the

ปรัชญาแบบพลาโตได้แก่ทฤษฎีทางอภิปรัชญาแห่งแบบหรือมโนคติ (metaphysical theory of Forms or Ideas)^{๒๕๓} ซึ่งหมายความว่า ทุกสิ่งทุกอย่างบนโลกนี้ถอดมาจากโลกของแบบ “เพลโตเรียกสิ่งสากลว่าเป็นโลกแห่งมโนคติหรือแบบ”^{๒๕๔} ผู้วิจัยจึงมีความเห็นว่า เมื่อสิ่งทั้งปวงบนโลกถอดมาจากโลกของมโนคติหรือแบบแล้ว ปฐมธาตุของโลกและชีวิตของพลาโต ก็คือ “มโนคติหรือแบบ” นั่นเอง ซึ่งมนุษย์จะสามารถเข้าถึงได้ด้วยเหตุผล หรือปัญญาเท่านั้น

เพลโตเชื่อว่า ความจริงหรือเนื้อแท้ของจักรวาลมีเพียง ๒ อย่าง ได้แก่ (๑) สสาร และ (๒) จิต ในด้านจักรวาลวิทยาปรัชญาของท่านเป็นทวินิยมเพราะเห็นว่า ส่วนประกอบที่ทำให้เกิดโลกแห่งสัมพัทธ์มี ๒ อย่างคือ มโนคติและสสาร เป็นทวินิยมเพราะยอมรับว่า มีพระเจ้าผู้สร้างโลกพลาโตเชื่อว่า สสารไม่ใช่มายา มีอยู่จริง แต่ไม่มีความเป็นจริงของตนเอง ที่มีอยู่ได้นั้นเพราะอาศัยความเป็นจริงของจิต นั่นคืออาศัยความเป็นจริงของสิ่งสากล (Universals) ในโลกแห่งมโนคติ (world of ideas) มาค้ำประกันสสารเอาไว้ ลักษณะเช่นนี้ทำให้พลาโตเป็น ทวินิยมแบบรังสรรค์นิยม ดังคำกล่าวของ สมภาร พรหมทา ที่ว่า “เพลโต เชื่อว่า กฎธรรมชาติเป็นสิ่งที่มียุ่จริง กฎดังกล่าวนี้เป็นนามธรรม และดำรงอยู่อย่างเป็นอิสระจากสรรพสิ่งในจักรวาล กฎธรรมชาติมีแบบของสิ่งต่างๆ อยู่ก่อนแล้ว”^{๒๕๕}

อย่างไรก็ดี ยังไม่มีบทสรุปที่ชัดเจนอย่างสิ้นเชิงว่าพลาโตยอมรับแนวคิดเรื่อง “การสร้างอย่างแท้จริง” (actual creation) สิ่งหนึ่งที่แน่นอนก็คือ เขาไม่เชื่อว่าการสร้าง (creation) ที่มาจากความว่างเปล่า (nothing) ถึงกระนั้น การดำรงอยู่ (exists) ของเอกภพ (universe) ในทัศนะของพลาโตที่ปรากฏอยู่ในงานนิพนธ์ของพลาโตชื่อ ทิเมอัส (Timaeus) กล่าวถึง “สัตว์ที่มีชีวิต” (living being) ซึ่งมีการเคลื่อนตัวอยู่เป็นปกติ (regular movements) ตามกาลกำหนด (define time-chronos)^{๒๕๖} สำหรับทฤษฎีทางจักรวาลวิทยาของพลาโต ตามโครงสร้างแล้ว จักรวาลแบบ ทิเมอัส (Timaeus cosmos) เป็นลักษณะที่โลกเป็นศูนย์กลางแห่งจักรวาล (geocentric) ซึ่งมีกลุ่มสรวง

universe” are analyzed as a blended Mixture of Limit and Unlimited, under the causal influence of Intelligence (nous).” - Charles H. Kahn, “Plato”, **Encyclopedia of Philosophy**, Vol. 7 : 601.

^{๒๕๓} Ibid. : 595.

^{๒๕๔} “Plato identified the intelligible with the world of Ideas or Forms.” - Bruce A. Aune, “Possibility”, **Encyclopedia of Philosophy**, Vol. 7, ed. by Donald M. Borchert, Second Edition, 10 Vols., (Farmington Hills : Thomson Gale, 2006) : 720.

^{๒๕๕} สมภาร พรหมทา, **พุทธปรัชญา มนุษย์ สังคม และปัญหาจริยธรรม**, หน้า ๖๐.

^{๒๕๖} Anthony Preus, **Historical Dictionary of Ancient Greek Philosophy**, (Lanham : Scarecrow Press, Inc., 2007), pp. 77-78.

สวรรค์ (heavenly bodies) เคลื่อนตัวเป็นวงกลม (moving in circles) โดยวงหลัก (The major circles) คือ “วงแห่งความเหมือนและความแตกต่าง” (Circles of Same and Different) ที่เคลื่อนที่อยู่ภายในเส้นศูนย์สูตรแห่งท้องฟ้า (celestial equator) และสุริยโคจร (ecliptic) ถึงกระนั้น การคำนวณหาการเคลื่อนตัว (motion) ของดาวเคราะห์ (planets) ดังกล่าวก็เข้าวนในสนใจ (tantalizing) ทว่าสั้นกระชับจนเกินไป (truncated)^{๒๕๖}

๒.๔.๑๓ อริสโตเติล แห่งสตากิรา (Aristotle of Stagira)^{๒๕๗}

อริสโตเติล^{๒๕๘} (Aristotle) มีชีวิตอยู่ในช่วงระยะเวลา ๓๘๔ ถึง ๓๒๒ ปีก่อนคริสตกาล^{๒๕๙} (384 BCE-322 BCE) เกิดที่เมืองสตากิรา (Stagira) ซึ่งเป็นเมืองในอาณานิคมของกรีกในแคว้น มาเซโดเนีย (Macedonia) บิดาเป็นแพทย์ประจำพระองค์ของกษัตริย์แห่งมาเซโดเนีย อริสโตเติลได้รับพระราชทานทุนทรัพย์จากพระเจ้าอเล็กซานเดอร์เพื่อก่อตั้งสำนักไลเซียม (Lyceum) ซึ่งภายหลังเรียกกันว่าโรงเรียนเพอริพาเทติก (Peripatetic school)^{๒๖๐}

อริสโตเติลเป็นลูกศิษย์ของ พลาโต (Plato)^{๒๖๑} ปรัชญาของอริสโตเติลมีพื้นฐานอย่างเป็นระบบที่มาจากการปรับปรุงแนวคิดของเขา ในเรื่องสิ่งที่ดำรงอยู่แรกเริ่ม (“ousia”-what exists primarily) ด้วยการปฏิเสธแนวโน้มน้ำที่ชัดเจนของนักปรัชญาชาวกรีกยุคต้น (early Greek philosophers) ทั้งหมด ที่เสนอเอา “สสาร” (matter) เป็นปฐมธาตุ (primary existence) รวมถึงจุดยืนที่ชัดเจนของพิทากอรัส (Pythagoreans) และพลาโต (Plato) ที่ยืนยันความแรกเริ่มของแบบ (“eidos”) ประเภทของสิ่งต่าง ๆ ตามธรรมชาติ (Natural kinds) มีความบริสุทธิ์ (virtue) ซึ่งสามารถกำหนดได้ชัดเจน และคำนิยามนั้นยังบ่งบอกชนิดของสิ่งทั้งหลายได้อย่างชัดเจนว่าอยู่ในประเภทใดในธรรมชาติ^{๒๖๒} และด้วยเหตุที่ประเภทของสิ่งทั้งหลายตามธรรมชาติ (natural kinds) คือการดำรง

^{๒๕๖} Plato, *Timaeus*, 36c, 38c., อ้างใน Ibid., pp. 77-78.

^{๒๕๗} ดูรายละเอียดใน ภาคผนวก.

^{๒๕๘} อริสโตเติล หรือ แอริสตอเติล, ราชบัณฑิตยสถาน, *พจนานุกรมศัพท์ปรัชญา อังกฤษ-ไทย ฉบับราชบัณฑิตยสถาน*, พิมพ์ครั้งที่ ๔, (กรุงเทพ ฯ : ราชบัณฑิตยสถาน, ๒๕๔๘), หน้า ๑๔๔.

^{๒๕๙} ๓๘๔ ถึง ๓๒๒ ปีก่อนคริสตกาล ตรงกับ พุทธศักราช ๑๕๕-๒๑๑.

^{๒๖๐} Stephen Menn, “Aristotle”, *Encyclopedia of Philosophy*, Vol. 1, ed. by Donald M. Borchert, Second Edition, 10 Vols., (Farmington Hills : Thomson Gale, 2006) : 263.

^{๒๖๑} “Aristotle, a former pupil of Plato.” - Tim Harris (ed.), *Ancient Greece : an illustrated history*, p. 137.

^{๒๖๒} Anthony Preus, *Historical Dictionary of Ancient Greek Philosophy*, p. 56.

อยู่ในปฐมกาล (primary existences) อริสโตเติลจึงหันไปตรวจสอบธรรมชาติ (“physis”) และนิยามธรรมชาติว่า “เป็นแหล่งกำเนิดหรือเป็นสาเหตุของการเปลี่ยนแปลงหรือความไม่แปรเปลี่ยนของสรรพสิ่งที่เป็นส่วนหนึ่งของสิ่งแรกเริ่ม” (“physis”- source or cause of changing or not changing in that to which it belongs primarily) มุมมองต่อธรรมชาติแบบที่เป็นสาเหตุนี้ ขึ้นอยู่กับสาเหตุ (“aitia”-causes) หนึ่ง (หรือมากกว่า) ใน ๔ ประการนี้ ได้แก่ (๑) สสาร (hylē-matter) (๒) ผู้ขับเคลื่อน (kinoun-mover) (๓) แบบ (eidos-form) และ (๔) จุดสิ้นสุด (telos-end)^{๒๖๔}

อริสโตเติลเชื่อว่า สสารในระดับมูลฐานมีสี่ดิน (earth) น้ำ (water) ลม (air) และไฟ (fire) ทว่าคือคู่แห่งสิ่งที่อยู่ตรงข้าม (pairs of opposites) ซึ่งจะแสดงลักษณะพิเศษให้กับธาตุเหล่านั้น เช่น ความร้อนและความเย็น (hot and cold) ของเหลวและของแข็ง (fluid and solid)^{๒๖๕} ถึงกระนั้น จักรวาล (The cosmos) ก่อตัวมาจากดิน (earth) น้ำ (water) ลม (air) และไฟ (fire) ที่ถูกแปรรูประหว่างกัน (intertransformed) ประสานร่วมกัน (combined) รวมถึงเป็นระเบียบแบบแผนอย่างมีสาเหตุ (teleologically organized) เพื่อการเกื้อกูลต่อสรรพชีวิตซึ่งถูกควบคุม (governed) โดย พระผู้เป็นเจ้าซึ่งเป็นนามธรรมไร้รูปร่าง (incorporeal god or gods) อันมีอำนาจสูงที่สุด (ultimately)^{๒๖๖}

อริสโตเติล เชื่อว่า สรรพสิ่งต้องมีแบบเฉพาะตัว และเปลี่ยนแปลงไปสู่แบบเฉพาะของตนในที่สุด ดังที่เขากล่าวไว้ในงานนิพนธ์ชื่อ “อภิปรัชญา” (Metaphysics) ว่า

สำหรับผู้ที่ใคร่สนใจในปรัชญาแล้ว คนส่วนใหญ่เชื่อว่ามีเพียงหลักการเรื่องรูปแบบของสสาร (form of matter) เท่านั้นที่เป็นหลักการของสรรพสิ่งที่ ซึ่งอธิบายว่าสิ่งต่าง ๆ ที่ดำรงอยู่มีเหตุปัจจัยประกอบกันขึ้น รวมถึงอธิบายจุดเริ่มต้นและการเสื่อมสลายไปของสิ่งเหล่านั้น ถึงกระนั้น แก่นแท้จะยังคงอยู่ท่ามกลางเปลี่ยนแปลงไปตามคุณลักษณะของมัน ธรรมชาติของสรรพสิ่งจะต้องมีหนึ่งเดียวหรือมากกว่านั้นซึ่งถูกปิดบังเอาไว้^{๒๖๗}

^{๒๖๔} Ibid., p. 57.

^{๒๖๕} “For Aristotle, the lowest level of matter is not really earth, water, air, and fire but the pairs of opposites that characterize those elements: hot and cold, fluid and solid” – Ibid., p. 101.

^{๒๖๖} “The cosmos is made of earth, water, air, and fire intertransformed and combined, teleologically organized to support living things. . . and they are ultimately governed by an incorporeal god or gods.” - Stephen Menn, “Aristotle”, **Encyclopedia of Philosophy**, Vol. 1 : 271.

^{๒๖๗} “Of those who first pursued philosophy, the majority believed that the only principles of all things are principles in the form of matter. For that of which all existing things are composed and that from which they originally come to be and that into which they finally perish-the substance persisting but changing in its attributes. . . For there must be one or more natures from which the rest come to be, while it is preserved.”

เขาเห็นด้วยกับพลาโตว่าเอกภพที่เห็นอยู่ (visible universe) มีความเป็นเอกลักษณ์ (entity) ที่เป็นหนึ่งเดียว ถึงกระนั้น อริสโตเติล ไม่เชื่อว่าเอกภพจะ “เลียนแบบ” (imitation) ความเป็นนิรันดร์ (eternal) และแบบใด ๆ ที่เหนือกว่า (transcendent forms) แม้จะมีต้นกำเนิด (source) และหลักการของการเคลื่อนที่ของเอกภพก็ตามที่ ทว่า ผู้ขับเคลื่อนสรรพสิ่งด้วยความนิ่งสงบ (akinēton kinoun-the Unmoved Mover) ก็ยังเป็นนิรันดร์และเหนือกว่าเสมอ สำหรับอริสโตเติล แล้ว จักรวาล (cosmos) พร้อมด้วยผู้ขับเคลื่อนสรรพสิ่งด้วยความนิ่งสงบ (the Unmoved Mover) คือความจริงอันติมะ (ultimate reality)^{๒๖๘} โดยมีพระเจ้า คือผู้ขับเคลื่อนแรก (“nous”-the Prime Mover) ซึ่งคือการดำรงอยู่ (existing) อย่างแยกตัวออก (separately) และเป็นความจริงเต็มที่มีเหตุผล ผู้ขับเคลื่อนแรก (nous) นี้มีอำนาจสูงสุดแห่งสาเหตุของการเคลื่อนไหว (cause of motion) การจัดระเบียบ (order) และความดีงาม (goodness) ในจักรวาล (cosmos)^{๒๖๙}

การดำรงอยู่ในความหมายของอริสโตเติลมีลักษณะเป็นลำดับแบบพีรามิด (hierarchical pyramid of beings) ตั้งแต่ระดับต่ำที่สุดคือการมีอยู่ของสสารที่มีได้ถูกจัดรูปแบบ (unformed matter being) ในขณะที่รูปแบบอันบริสุทธิ์ (pure form) คือพระเป็นเจ้าอยู่สูงที่สุด ในระหว่างนั้นมีองค์ปฐมกร (prime mover)^{๒๗๐} หรือผู้ขับเคลื่อนสรรพสิ่งด้วยความนิ่งสงบ (unmoved mover) ที่แท้จริงบริสุทธิ์ (pure actuality) รวมถึงเป็นปฐมธาตุ (prime matter) ที่เป็นขอบเขตการพัฒนาอย่างบริสุทธิ์ของโลกแห่งธรรมชาติ^{๒๗๑} ปฐมธาตุของโลกและชีวิต ตามทัศนะของอริสโตเติลจึงได้แก่ “องค์ปฐมกร” (prime mover) ผู้ขับเคลื่อนสรรพสิ่งด้วยความนิ่งสงบ โดยมีข้อสังเกตจาก ไมเคิล ครูเบลเลีย และอังเดร ลักซ์ (Michel Crubellier and Andre Laks) ที่ให้ไว้

- Aristotle, **Metaphysics**, 1.3, 983b6-18, H. Diels and W. Kranz, **Die Fragmente der Vorsokratiker**, 6th ed., (Berlin : Weidmann, 1951), 11A12.

^{๒๖๘} Anthony Preus, **Historical Dictionary of Ancient Greek Philosophy**, p. 78.

^{๒๖๙} “Aristotle’s God, the Prime Mover, is nous. It is a separately existing and fully actualized rationality. This nous is the chief cause of motion, order, and goodness in the cosmos.” - John E. Sisko, “Nous”, **Encyclopedia of Philosophy**, Vol. 6, ed. by Donald M. Borchert, Second Edition, 10 Vols., (Farmington Hills : Thomson Gale, 2006) : 666.

^{๒๗๐} ราชบัณฑิตยสถานแปล “first mover” ว่า “องค์ปฐมกร” ส่วนคำว่า prime mover นั้นไม่ได้กล่าวไว้ ดังนั้น “prime mover” ในกรณีนี้จะแปลว่า องค์ปฐมกร ได้เช่นเดียวกัน, ดูรายละเอียดใน ราชบัณฑิตยสถาน, **พจนานุกรมศัพท์ปรัชญา อังกฤษ-ไทย ฉบับราชบัณฑิตยสถาน**, (กรุงเทพฯ ฯ : บริษัทอมรินทร์ พริ้นติ้ง กรุ๊ป จำกัด, ๒๕๓๒), หน้า ๑๕๓.

^{๒๗๑} A. Pablo Iannone, **Dictionary of World Philosophy**, (London : Routledge, 2001), p. 98.

ว่า “มีหลักฐานสองถึงสามแห่งที่ปรากฏในงานนิพนธ์ชื่ออภิปรัชญา (Metaphysics) ว่าปัญญา (wisdom) เปรียบเสมือน ‘ศาสตร์แห่งหลักการขั้นปฐม ปฐมเหตุ และปฐมธาตุ’ (the science of first principles, first caused and first elements) แต่ความเชื่อเรื่องหลักการขั้นปฐมที่เป็นปฐมธาตุนั้นถูกเชื่อมโยงไปยังคำสอนของ พลาโตและอคาเดมี (Academy)”^{๒๗๒}

จักรวาลวิทยาของ อริสโตเติล ถูกอธิบายด้วยฟิสิกส์เชิงวิทยาศาสตร์ขนานแท้ (genuinely scientific physics) ตามแนวทางแบบดั้งเดิมของนักฟิสิกส์ในเรื่อง การหมุนตัวของสรวงสวรรค์ (rotating heavens) การตกหล่นของกลุ่มก้อนที่มีน้ำหนัก (fall of heavy bodies) ปรากฏการณ์ฟ้าผ่า (lightning) แผ่นดินไหว (earthquakes) และสรรพสัตว์ (animals) ในเชิงสาเหตุ (causal) หรือเป็นการอธิบายตามลำดับ (explanatory sequence)^{๒๗๓} จึงทำให้ทฤษฎีทางจักรวาลวิทยาหรือ เอกภพตามทัศนะของอริสโตเติล (Aristotle’s universe) มีโลกเป็นจุดศูนย์กลาง (geocentric) โดยมีดวงอาทิตย์ (the sun) ดวงจันทร์ (moon) และดาวเคราะห์ทั้งหลาย (planets) ที่ “เคลื่อนที่ด้วยตัวของมันเอง” (moving themselves) เป็นวงโคจรรอบโลก แม้ว่าการคำนวณลักษณะพิเศษ (peculiarities) ของการเคลื่อนตัวของดาวเคราะห์ทั้งหลาย จากมุมมองที่โลกเป็นจุดศูนย์กลาง จำเป็นต้องวางให้มีการหมุนตัวของชั้นบรรยากาศ (rotating spheres) ไว้ให้หลากหลาย โดยศูนย์กลางแห่งชั้นบรรยากาศหนึ่ง (one sphere) จะอยู่บนพื้นผิว (surface) ของชั้นบรรยากาศอื่น ๆ (another) อริสโตเติล กล่าวไว้ในงานเขียนชื่อ “อภิปรัชญา ชั้นที่ ๑๑” (Metaphysics XII) ว่า มีชั้นบรรยากาศที่หมุนตัวได้ด้วยตัวเองถึงประมาณ ๕๕ แห่งในการคำนวณเพื่อหาการเคลื่อนที่ของกลุ่มแห่งสรวงสวรรค์ (heavenly bodies)^{๒๗๔}

^{๒๗๒} “At several places in the Metaphysics, wisdom is introduced as ‘the science of first principles, first causes and first elements’, but the notion of first principles as first elements is mainly connected with the doctrines of Plato and the Academy.” - Michel Crubellier, Andre Laks, **Aristotle: Metaphysics Beta Symposium Aristotelicum**, (New York : Oxford University Press Inc., 2009), p. 49.

^{๒๗๓} Stephen Menn, “Aristotle”, **Encyclopedia of Philosophy**, Vol. 1 : 271.

^{๒๗๔} “Aristotle’s universe is also geocentric, with the sun, moon, and planets described as “moving themselves” in circular orbits, although in order to account for the “peculiarities” of the motion of the planets, from a geocentric perspective, it was necessary to posit multiple rotating spheres in which the center of one sphere is on the surface of another. In Metaphysics XII, Aristotle suggests that there are perhaps 55 such self-moving (rotating) spheres to account for the motions of the heavenly bodies.” - Anthony Preus, **Historical Dictionary of Ancient Greek Philosophy**, p. 78.

แนวคิดเรื่องปฐมธาตุของโลกและชีวิตที่ได้อภิปรายมาทั้งหมดตั้งแต่ ในคัมภีร์พระเวท และคัมภีร์อุpanishad ของอินเดียโบราณ ตลอดจนของนักปรัชญาชาวกรีกทั้งหมด เมื่อนำมาจัดเรียงลำดับแล้ว จะได้ตารางสรุปแนวคิดเรื่องปฐมธาตุของโลกและชีวิตของปรัชญาพระเวท อุpanishad และปรัชญากรีก ดังต่อไปนี้

ตาราง ๒.๑ สรุปแนวคิดเรื่องปฐมธาตุของโลกและชีวิตของปรัชญาพระเวท อุปนิษัทและปรัชญากรีก

	ปรัชญา	คริสต์ศักราช	พุทธศักราช	ปฐมธาตุ	สำนักนิยม
๑	พระเวท	4,000-1,200 BCE	๓,๔๕๗-๖๕๗ ปี ก่อนพ.ศ.	ฝ้ายนาม (ปุรุษะ)→ พรหมัน ฝ้ายรูป (ประกฤติ)→ พรหมัน	จิตนิยมเอกเทวภาพ
๒	อุปนิษัท	700-500 BCE	๑๕๗ ปีก่อนพ.ศ. - พ.ศ. ๔๓	“_____”	จิตนิยม เอกภาพ พหุภาพ และทวิภาพ
๕	โฮเมอร์	8 th century BCE	๒๕๗ ปีก่อนพ.ศ.	เทพเจ้าโอเคียนอส	จิตนิยมพหุเทวภาพ
๖	เฮซีออด	end of 8 th -early 7 th century BCE	๒๕๗-๑๕๗ ปี ก่อนพ.ศ.	กลีภพ (Chaos)	จิตนิยมพหุเทวภาพ
๗	ธาเลส แห่งไมเลตุส	end of 6 th century BCE	๕๗ ปีก่อนพ.ศ.	น้ำ (water)	จิตสารนิยม
๘	อแนกซิมานเดอร์ แห่งไมเลตุส	610 BCE-after 546 BCE	๖๗ ถึง ๓ ปีก่อนพ.ศ.	อนันต์ (infinite)	เอกนิยม
๙	อแนกซิเมเนส แห่งไมเลตุส	6 th century BCE	๕๗ ปี ก่อนพ.ศ.	อากาศ (air)	เอกนิยม
๑๐	พิทาгорัส แห่งซามอส	570 BCE	๒๗ ปี ก่อนพ.ศ.	หน่วย (unit)	เอกนิยม
๑๑	เฮราคลิตุส แห่งเอเฟซุส	end of 6 th century BCE	๕๗ ปี ก่อนพ.ศ.	ไฟ (fire)	เอกนิยม

	ปรัชญา	คริสต์ศักราช	พุทธศักราช	ปรัชญาธาตุ	สำนักนิยม
๑๒	เซโนฟานีส แห่งโคโลโฟน	570 BCE-475 BCE	๒๗ ปีก่อนพ.ศ. ถึง พ.ศ. ๖๘.	พระเป็นเจ้าสูงสุด (Supreme god)	เอกเทวนิยม
๑๓	ปาร์เมนิดีส แห่งอีเลีย	515 BCE	พ.ศ. ๒๘.	สัจ (being)	เอกนิยม
๑๔	ซีโน แห่งอีเลีย	490 BCE	พ.ศ. ๕๓.	สนับสนุนปาร์เมนิดีส	เอกนิยม
๑๕	เอมเพโดเคลส แห่งอักรากัส	early 5 th century BCE	ประมาณพ.ศ. ๔๓.	ธาตุทั้ง ๔ (four-element)	พหุนิยม
๑๖	อแนกซากอรัส แห่งคลาโซเมเน	500-428 BCE	พ.ศ. ๔๓ ถึง ๑๑๕.	แก่นแท้ตามธรรมชาติทั้งหมด	จิตรังสรรค์นิยม
๑๗	ลิวิปปูส	5 th century BCE	พ.ศ. ๔๓.	อะตอมและที่ว่าง (atom and void)	ปรมาณุนิยม
๑๘	เดโมคริตุส แห่งอับเดรา	460 BCE	พ.ศ. ๘๓.	“_____”	ปรมาณุนิยม
๑๙	โปรทาโกอรัส แห่งอับเดรา	490 -421 BCE	พ.ศ. ๕๓-๑๒๒.	-	จิตนิยมอัตวิสัย
๒๐	โสเครติส แห่งเอเธนส์	470–399 BCE	พ.ศ. ๗๓ ถึง ๑๔๔.	-	-
๒๑	พลาโต แห่งเอเธนส์	428 BCE–336 BCE	พ.ศ. ๑๑๕/๑๑๖ ถึง ๒๐๖/๒๐๗.	มโนคติหรือแบบ (forms or ideas)	รังสรรค์นิยม
๒๒	อริสโตเติล แห่งสตาگیرา	384 BCE-322 BCE	พ.ศ. ๑๕๕-๒๒๑.	องค์ปฐมกร (prime mover)	-

๒.๕ สรุปพัฒนาการแนวคิดเรื่องปฐมธาตุของโลกและชีวิต

แนวคิดเรื่องปฐมธาตุของโลกและชีวิต มีจุดเริ่มต้นตั้งแต่ยุคปรัชญาพระเวทเป็นต้นมา ผ่านปรัชญาอุปนิษัท จนมาถึงปรัชญากรีกทั้งยุคต้นและยุคหลัง ดังที่งานวิจัยนี้ได้อภิปรายมาแล้วทั้งหมด หากกล่าวถึงพัฒนาการของแนวความคิดดังกล่าวนี้ ย่อมเป็นสายพัฒนาการที่ยาวนานในระดับช่วงระยะเวลาหลายพันปี ดังนั้น เพื่อเป็นการวิเคราะห์ให้เห็นพัฒนาการที่ครบมิติ ผู้วิจัยจึงได้แบ่งการอภิปรายออกเป็น ๓ ประเด็นด้วยกัน คือ ๑) พัฒนาการในภาพรวม ๒) พัฒนาการด้านความเหมือน และ ๓) พัฒนาการด้านความแตกต่าง โดยมีรายละเอียดต่อไปนี้

๒.๕.๑ พัฒนาการในภาพรวม

พัฒนาการในภาพรวม ทำให้เราเห็นภาพกว้างที่สุดของแนวคิดเรื่องปฐมธาตุของโลกและชีวิต โดยเริ่มจากต้นสายทางความคิดอยู่ที่ยุคสมัยที่คัมภีร์พระเวทเจริญรุ่งเรืองอยู่ในช่วงระยะเวลาหนึ่งของประวัติศาสตร์ หากนับช่วงเวลาที่คัมภีร์พระเวทถูกแต่งขึ้นตั้งแต่ ๔,๐๐๐ ปี ไปจนถึง ๑,๒๐๐ ปี ก่อน คริสตศักราช นับได้ว่าเป็นเวลานับหลายพันปีที่ปรัชญาพระเวทได้เสนอแนวคิดเรื่องปฐมธาตุของโลกและชีวิตโดยแบ่งเป็น ๒ ฝ่ายคือฝ่ายนามเรียกว่า “ปุรุชะ” และฝ่ายรูปเรียกว่า “ประกฤติ” ทั้งฝ่ายนามและฝ่ายรูปนี้มี สัต หรือพรหมันเป็นสิ่งเดียวกันเช่นเดียวกับปรัชญาอุปนิษัทที่มีความเชื่อที่มีรากฐานของปรัชญาพระเวทโดยมีความเชื่อเช่นเดียวกันคือมีปฐมธาตุทั้ง ๒ ฝ่าย แต่ต่างไปตรงที่ปฐมธาตุฝ่ายนามถูกจัดให้มีความสำคัญในฐานะที่เป็นปฐมเหตุให้กับปฐมธาตุฝ่ายรูป ในขณะที่เดียวกันที่ฟากตะวันตก มีนักคิดชาวกรีก ๒ ท่านคือ โสเมอร์ และ เฮซิออด ซึ่งเชื่อว่าปฐมธาตุคือเทพเจ้าโอเคียนอส และเคออส หรือกลีภ ตามลำดับ เป็นที่น่าสังเกตว่า นักคิดและนักปรัชญาทุกท่านในก่อนยุคสมัยพระพุทธเจ้ามีแนวความคิดเชิงปรัชญาแบบจิตนิยมทั้งสิ้น

นักคิดชาวกรีก มิได้สิ้นสุดลงที่ โสเมอร์ และ เฮซิออดเท่านั้น ทว่ายังมีปรัชญาเมธีชาวกรีกรุ่นหลังจำนวนมากที่ได้เสนอแนวคิดเรื่องปฐมธาตุของโลกและชีวิตขึ้นอย่างหลากหลาย โดยเริ่มตั้งแต่สำนักไมเลตุสที่มีธาเลสเป็นผู้เริ่มต้น โดยเชื่อว่า “น้ำ” เป็นปฐมธาตุได้รับอิทธิพลมาจากความเชื่อดั้งเดิมในยุคอารยธรรมใกล้ลุ่มแม่น้ำอาณาจักรบาบิโลเนีย (Babylonians) โดยเป็นผู้แรกที่มีแนวคิดแบบเอกภาพ (monistic) คือการถือเอาสารเพียงสิ่งเดียวเท่านั้นเป็นปฐมธาตุ ต่อจากนั้นนักปรัชญากรีกท่านต่อ ๆ มาจึงพัฒนาต่อขยายเอาแนวความคิดเชิงเอกภาพของธาเลสเรื่อยมาโดยนำเสนอปฐมธาตุเป็นสารต่าง ๆ กันไปมี อนันต์ อากาศ และหน่วย เป็นต้น นักปรัชญากรีกท่านแรกที่ริเริ่มแนวคิดแบบพหุภาพ (pluralistic) คือเอมเพโดเคลสแห่งอักรากัส ผู้ซึ่งเสนอทฤษฎี “ธาตุ ๔” ว่าเป็นปฐมธาตุ นับเป็นผู้ริเริ่มแนวคิดแบบพหุภาพให้กับนักปรัชญาท่านอื่น ๆ เรื่อยมา

ถึงกระนั้น พัฒนาการในภาพรวมเหล่านี้เองที่ก่อให้เกิดทั้งความเหมือนและความแตกต่าง ซึ่งเป็นประเด็นที่เราจะทำความเข้าใจในลำดับต่อไป

๒.๕.๒ พัฒนาการด้านความเหมือน

พัฒนาการแนวคิดเรื่องปฐมธาตุของโลกและชีวิต ในด้านความเหมือน ถูกจำกัดตัวโดยเริ่มจาก ปรัชญาพระเวท ปรัชญาอุปนิษัท เรื่อยไปจนถึงนักคิดในปรัชญากรีก ๒ ท่าน คือ โฮเมอร์ และ เฮซิออด แนวคิดทั้ง ๔ ลำดับแรกนี้ เมื่อพิจารณาถึงประเด็นเรื่องระยะเวลาในประวัติศาสตร์ พบว่ามีความเก่าแก่มากกว่าแนวคิดอื่น ๆ ในภายหลังเป็นอย่างมาก กล่าวอีกนัยหนึ่ง แนวคิดเหล่านี้ได้ถูกจัดอยู่ในช่วง “ก่อนยุคสมัยพระพุทธเจ้า” อย่างเห็นได้ชัด กล่าวคือมีช่วงระยะเวลายาวนานกว่า ๔,๐๐๐ ปี ก่อนคริสตศักราชในยุคพระเวท และมีพัฒนาการอย่างต่อเนื่องเรื่อยมาจนถึง ๘๐๐ ถึง ๗๐๐ ปี ก่อนคริสตศักราช (ประมาณ ๒๕๗-๑๕๗ ปี ก่อนพุทธศักราช) ในยุคของ โฮเมอร์ และ เฮซิออด สิ่งสำคัญที่ปรัชญาเหล่านี้แบ่งปันจุดยืนร่วมกันได้แก่ การอธิบายเรื่องปฐมธาตุของโลกและชีวิต โดยตั้งอยู่บนรากฐานทางความเชื่อในเรื่อง “ความจริงแท้อันนิรันดร์ของจิต” คือจิตหรือนามธรรมเท่านั้นที่มีอยู่โดยสมบูรณ์

ปฐมธาตุของโลกและชีวิต ซึ่งเป็นความจริงแท้อันนิรันดร์ (absolute reality) ที่ในปรัชญาพระเวทกล่าวถึง ได้แก่ “พรหมัน” โดยมีลักษณะความเป็นจิตนิยมเชิงเอกเทวภาพ (Theomonic Idealism) ในขณะที่ปรัชญาอุปนิษัท ขยายเอาฐานความคิดนี้แล้วพัฒนาต่อไปอีกจนก่อเกิดเป็นลักษณะที่หลากหลายขึ้น คือเป็นจิตนิยมทั้งในเชิงเอกภาพ (monistic) พหุภาพ (pluralistic) และทวิภาพ (dualism) ซึ่งเป็นตัวอย่างของคำอธิบายที่หลากหลายขึ้น ส่วนโฮเมอร์ และเฮซิออด แห่งอาณาจักรกรีก ต่างก็ยืนยันในความเป็นจิตนิยมเชิงพหุเทวภาพ (Theopluralistic Idealism) ของตน จากความเชื่อดั้งเดิมตามตำนานเทพปกรณัมกรีกโบราณ และเชื่อว่า ปฐมธาตุของโลกและชีวิต ก็คือเทพเจ้าโอเคียนอส ผู้ยิ่งใหญ่ และ กลีฟ (Chaos) ตามลำดับ

กล่าวโดยสรุปได้ว่า พัฒนาการแนวคิดเรื่องปฐมธาตุของโลกและชีวิต ในด้านความเหมือน ที่ปรัชญาช่วง “ก่อนยุคสมัยพระพุทธเจ้า” มีจุดยืนที่สอดคล้องกัน ได้แก่ ความเป็น “จิตนิยม” ร่วมกัน จริงอยู่ ถึงแม้แนวคิดเรื่องปฐมธาตุจะมีความแตกต่างในรายละเอียดดังที่ได้อภิปรายไว้ก็ตาม แต่ก็มีพื้นฐานทางความเชื่อในเรื่องของจิตใจหรือนามธรรมที่มีธรรมชาติที่ลึกซึ้งและเร้นลับมากกว่ารูปธรรมซึ่งมีลักษณะที่ตรงกันข้ามกัน

๒.๕.๓ พัฒนาการด้านความแตกต่าง

พัฒนาการด้านความแตกต่าง ปรากฏตัวให้เห็นได้อย่างชัดเจนในปรัชญากรีกทั้งหมด โดยมีจุดเริ่มต้นที่ โฮเมอร์ แท้จริงแล้ว ตำนานความเชื่อทางศาสนาในเรื่องปฐมกำเนิดแห่งจักรวาล (cosmogony) มีมาก่อนแล้วมากมายตั้งแต่ยุคก่อนปรัชญา (pre-philosophical) ในกรีกโบราณ (ancient Greeks) ในอียิปต์ (Egyptians) และในอาณาจักรบาบิโลเนีย (Babylonians)^{๒๗๕} ต่อมาจึงเกิด ปรัชญายุคก่อนโสเครติส (Pre-Socratic philosophy) ขึ้น ซึ่งเป็นยุคของปรัชญาเมธีในช่วงระยะเวลา ประมาณ ๖๐๐ ถึง ๔๐๐ ปี ก่อนคริสตกาล^{๒๗๖} ผู้พยายามค้นหาหลักการทางจักรวาล (universal principles) ที่สามารถอธิบายธรรมชาติอย่างสมบูรณ์ (whole of nature) โดยเริ่มต้นจากกำเนิด (origin) และองค์ประกอบพื้นฐาน (ultimate constituents) ของจักรวาล (universe)^{๒๗๗} โดยมีความแตกต่างด้านรากฐานทางความเชื่อ ดังนี้

ก. ความแตกต่างด้านรากฐานทางความเชื่อ

รากฐานทางความเชื่อ มีส่วนสำคัญในการทำให้แนวคิดและทฤษฎีต่าง ๆ มีความแตกต่าง โดยเฉพาะอย่างยิ่งเมื่อนำไปเปรียบเทียบกับปรัชญาฮินดูทั้งสอง คือ ปรัชญาพระเวท และ ปรัชญาอุปนิษัท จะพบว่า มีความแตกต่างกันด้านรากฐานทางความเชื่ออย่างสิ้นเชิง กล่าวคือ ปรัชญาพระเวท และ ปรัชญาอุปนิษัท มีรากฐานทางความเชื่อที่อิงอยู่กับ “พรหมัน” ในเชิง จิตนิยม ซึ่งแตกต่างจากปรัชญากรีก ตรงที่ ปรัชญากรีกจะ ไม่มีบรรพบุรุษผู้ก่อตั้งแนวคิด (predecessors) ดังนั้นจึงมีลักษณะของการโต้แย้งหาเหตุผล (debate) กันมาอย่างต่อเนื่อง ตำนานแห่งกรีก (mythologies of Greece) และอารยธรรมใกล้เคียง มีความเชื่อว่าโลกก่อกำเนิดมาจาก ปฐมภาวะ (primitive state) ของเอกภาพ ส่วนกระบวนการของการกำเนิดแห่งจักรวาล (cosmogonic process) เป็นการแยกตัวออกจากกัน (separation) หรือ เป็นการแบ่งส่วน (division) เริ่มตั้งแต่ผู้ก่อตั้งแนวคิดแรก ๆ ชาวฮีบรู (Hebrew Creator) ในอาณาจักรบาบิโลเนีย (Babylonian) มีความเชื่อว่า ภาวะต้น

^{๒๗๕} “There were many pre-philosophical mythical and religious cosmogonies among the ancient Greeks, Egyptians, and Babylonians” - Nicholas Bunnin, Jiyuan Yu, **The Blackwell Dictionary of Western Philosophy**, (Padstow : T J International, 2004), p. 146.

^{๒๗๖} ๖๐๐ ถึง ๔๐๐ ปี ก่อนคริสตกาล ตรงกับ ๕๗ ปีก่อนพุทธศักราช ถึง พุทธศักราช ๑๔๓.

^{๒๗๗} W. K. C. Guthrie, “Pre-socratic Philosophy”, **Encyclopedia of Philosophy**, Vol. 7, ed. by Donald M. Borchert, Second Edition, 10 Vols., (Farmington Hills : Thomson Gale, 2006) : 758., ดูทฤษฎีกำเนิดจักรวาล (Cosmogony) เพิ่มเติมได้ใน Nicholas Bunnin, Jiyuan Yu, **The Blackwell Dictionary of Western Philosophy**, p. 146.

กำเนิด (original state) ของเอกภพ (universe) ได้แก่ อนิยามมวลสาร (undefined mass) ของกลุ่มควันที่มีน้ำเป็นส่วนประกอบ (watery cloud)^{๒๗๘} ซึ่งเป็นที่มาของทฤษฎี “น้ำเป็นปฐมธาตุ” ของธาลีส และแสดงให้เห็นถึงความแตกต่างด้านรากฐานทางความเชื่อระหว่าง ปรัชญาพระเวท และปรัชญาอุปนิษัท กับปรัชญากรีก ได้อย่างชัดเจน

ข. ความแตกต่างด้านทฤษฎีที่น่าเสนอ

ทฤษฎีเรื่องปฐมธาตุของโลกและชีวิตในปรัชญากรีก นับว่ามีความแตกต่างเป็นอย่างมาก หากจะกล่าววาทฤษฎีเรื่องปฐมธาตุของโลกและชีวิตในปรัชญากรีกมีสี่สรรค์และมีความหลากหลายที่สุดในบรรดาปรัชญาอื่น ๆ ก็คงไม่ผิดนัก ในความแตกต่างเหล่านั้น ไบรอัน ดูอิกนัน (Brian Duignan) ตั้งข้อสังเกตเอาไว้ว่า

นักจักรวาลวิทยาชาวกรีกคนแรก ๆ เป็นกลุ่มเอกนิยม (monists) ที่เชื่อว่าเอกภพ (universe) มาจาก หรือถูกสร้างขึ้นจาก แก่นแท้เดียว (a single substance) ภายหลังจึงพัฒนาแนวคิดเป็นทฤษฎีพหุนิยม (pluralistic theories) ที่กำหนดโดยแก่นแท้พื้นฐาน (ultimate substances) ที่เกี่ยวข้อง^{๒๗๙}

เป็นจริงอย่างนั้น นักปรัชญากลุ่มเอกนิยม เริ่มต้นที่นักปรัชญาแห่งสำนักไมเลตุสทั้ง ๓ ท่านคือ ธาลีส อแนกซิมานเดอร์ และอแนกซิเมเนส ที่นำเสนอทฤษฎีที่ว่า “น้ำ” “อนันต์” และ “อากาศ” คือ ปฐมธาตุของโลกและชีวิตตามลำดับ ซึ่งได้เปิดทางให้กับนักปรัชญาท่านต่อ ๆ มาคือพิทาโกรัส แห่งซามอส ที่นำเสนอทฤษฎี “หน่วย” เฮราคลิตุส นำเสนอทฤษฎี “ไฟ” เซโนฟาเนส นำเสนอทฤษฎี “พระเจ้าผู้เป็นเจ้าสูงสุด” ปาร์เมนิเดส นำเสนอทฤษฎี “สัจ” และซีโนแห่งอีเลีย ที่เห็นด้วยและสนับสนุนความคิดและทฤษฎีของอาจารย์ ปาร์เมนิเดสทุกประการ และถือว่าเป็นนักปรัชญากลุ่มเอกนิยมท่านสุดท้ายของกรีก หลังจากนั้น เอ็มเพโดเคลส แห่งอัครากัส นับเป็นท่านแรกที่มีแนวคิดเป็นแบบทฤษฎีเชิงพหุนิยมโดยกล่าวว่า ปฐมธาตุคือ “ธาตุทั้ง ๔” ซึ่งชี้ทางให้กับอแนกซาคอร์สแห่งคลาซิเมเน ได้นำเสนอทฤษฎี “แก่นแท้ตามธรรมชาติทั้งมวล” เช่นเดียวกับนักปรัชญาสำนักปรมาณูนิยมทั้ง ๒ ท่าน คือ ลิวชิปปัส และเดโมคลิตุสแห่งอับเดรา ที่นำเสนอทฤษฎี “อะตอมและที่ว่าง” เป็นต้น แนวคิดที่หลากหลายเหล่านี้ล้วนชี้ให้เราเห็นถึงความแตกต่างด้านทฤษฎีที่น่าเสนอได้เป็นอย่างดี

^{๒๗๘} W. K. C. Guthrie, “Pre-socratic Philosophy”, *Encyclopedia of Philosophy*, Vol. 7 : 759.

^{๒๗๙} Brian Duignan (ed.), *Ancient philosophy : from 600 BCE to 500 CE*, p. 18.

จากการศึกษาบทที่ ๒ คือ “พัฒนาการแนวคิดเรื่องปฐมธาตุของโลกและชีวิต” ในเรื่อง “**ปฐมธาตุคืออะไร ?**” พบว่า ทางพระพุทธศาสนา มิได้ให้คำจำกัดความแก่ “ปฐมธาตุ” ไว้โดยตรง ด้วยเหตุที่ว่า “ปฐมธาตุของโลกและชีวิต” ถูกจัดเข้าอยู่ในประเด็นเรื่องอภิปรัชญา (Metaphysics) อย่างไรก็ตาม ในเชิงปรัชญาแล้ว ปฐมธาตุ หมายถึง ส่วนประกอบดั้งเดิมที่สุดของจักรวาลที่ใช้สำหรับสร้างโลกและจักรวาล ซึ่งปรากฏเป็นคำศัพท์ภาษาอังกฤษหลากหลายคำแตกต่างกันไปตามรูปศัพท์ ทว่ายังคงความหมายดั้งเดิมเอาไว้ว่าเป็น “ปฐมธาตุ” มีคำว่า เฟิร์ส พรินซิเพิล (first principle) และ เฟิร์สเอลิเมนต์ (first element) เป็นต้น

“ปฐมธาตุของโลกและชีวิตในคัมภีร์พระเวท” พบว่า คัมภีร์พระเวท (Vedas) เป็นแหล่งรวมแห่งความเชื่อที่มีอิทธิพลต่อโลกทัศน์ (worldview) และ ชีวิตทัศน์ของมนุษย์ในยุคสมัยนั้นเป็นอย่างมาก ถือกำเนิดขึ้นในระหว่างช่วงที่ชาวอารยัน (Aryan) อพยพเข้าสู่อินเดียทางเหนือ (northern India) โดยมีช่วงอายุที่นักวิชาการต่างก็ได้นับนิฐานไว้ค่อนข้างกว้างมากคือตั้งแต่ ๔,๐๐๐ ปี ไปจนถึง ๑,๒๐๐ ปี ก่อน คริสตศักราช มีอยู่ ๔ เล่ม ได้แก่ ฤคเวท (Rig-Veda) สามเวท (Sāma-Veda) ยજุรเวท (Yajur-Veda) และอาถรรพเวท (Atharva-Veda) รวมถึงยังแบ่งออกได้ ๔ ส่วนคือ (๑) สंहिता (๒) พรหมณะ (๓) อารัณยกะ และ (๔) อุปนิษัต

ตามทัศนะของพระเวทแล้ว มีทั้งปฐมธาตุแห่งโลกและปฐมธาตุแห่งชีวิต ที่เป็นได้ทั้งฝ่ายนามและฝ่ายรูป “ปฐมธาตุของโลกคือ สัต หรือพรหมัน” ซึ่งเป็นปฐมธาตุฝ่ายนาม เรียกว่า “ปุรุชะ” (premundane purusha) ส่วนปฐมธาตุฝ่ายรูปปรัชญาพระเวทอธิบายผ่านหลักการเรื่อง “ไข่ของจักรวาล” ว่าในตอนต้นกำเนิดแรกที่สุดที่เป็น “พลังแห่งชีวิตที่อยู่ในเปลือก” (vital force that was enclosed in the shell) และ “เมล็ดพันธุ์ชีวิตสีทองคำ” (golden germ-hiranyagarbha)

“ปฐมธาตุของโลกและชีวิตในคัมภีร์อุปนิษัต” พบว่า คัมภีร์อุปนิษัตเป็นส่วนหนึ่งของคัมภีร์พระเวท ถือเป็นเนื้อหาส่วนที่ ๔ ในคัมภีร์พระเวทโดยมีเนื้อหาส่วนที่เป็นปรัชญา และด้วยความที่มีเนื้อหาเป็นปรัชญานี้เองทำให้เป็นแหล่งข้อมูลแห่งใหญ่ที่สามารถนำมาตีความเพื่อตอบคำถามเรื่องปฐมธาตุได้อย่างหลากหลาย

ในปรัชญาอุปนิษัตมีความเชื่อที่มีรากฐานของปรัชญาพระเวทโดยแบ่งปฐมธาตุออกเป็น ๒ ฝ่ายคือ (๑) ปฐมธาตุฝ่ายนามหรือปุรุชะ และ (๒) ปฐมธาตุฝ่ายรูป หรือประกฤติ โดยปฐมธาตุฝ่ายนามถูกจัดให้มีความสำคัญในฐานะที่เป็นปฐมเหตุให้กับปฐมธาตุฝ่ายรูป

พรหมันเป็นปฐมธาตุฝ่ายนามหรือเรียกว่า “ปุรุชะ” (premundane purusha) ซึ่งมีลักษณะที่เป็นนามธรรม มิได้มีใครสร้างขึ้น หากแต่เป็นสัตที่มีอยู่ก่อนแล้ว เป็นจิตที่มีความเป็นเอกภาพ เป็นหนึ่งเดียว ทว่าเป็นสิ่งที่สร้างจิตที่มีความหลากหลายได้ พรหมันหรืออาตมันเป็นสิ่ง

ไม่เปลี่ยนแปลง เป็นความจริงอันนิรันดร์ มีความสมบูรณ์ในตัวเอง มีความเป็นตัวตนสากลหรือ
ปรมาตมน์ เป็นมูลการณ์ของสรรพสิ่ง

ปฐมธาตุของโลกและชีวิตฝ่ายรูป หรือประกฤติ เป็นผลที่เกิดขึ้นจากการสร้างสรรค์
ของปุรุષะอีกที ซึ่งทำให้เกิดแนวคิดเรื่องจักรวาลวิทยาที่ว่าด้วยเรื่องของทฤษฎีหลัก ๓ ทฤษฎี
ด้วยกันของปรัชญาอุปนิษัท คือ (๑) ทฤษฎีกำเนิดโลก (๒) ทฤษฎีกำเนิดชีวิต และ (๓) ทฤษฎี
องค์ประกอบพื้นฐานของโลกและชีวิต ในทฤษฎีทั้ง ๓ นี้ ทฤษฎีกำเนิดโลกอธิบายถึงขั้นตอนที่
อาดัมสร้างสรรพสิ่งเอกภพทั้งมวลขึ้นมา ในขณะที่ทฤษฎีกำเนิดชีวิตกล่าวถึงปฐมชีวิตที่เกิดขึ้น
รวมถึงรายละเอียดของสรรพสัตว์ทั้งหลายมีประเภทและกำเนิดของสิ่งมีชีวิตเป็นต้น ลำดับสุดท้าย
คือทฤษฎีองค์ประกอบพื้นฐานของโลกและชีวิต กล่าวถึงสาระสำคัญของน้ำในบรรพกาล
(primeval waters) ว่าเป็นองค์ประกอบพื้นฐานให้กับโลกและชีวิต และยังได้กล่าวถึงพัฒนาการ
แนวคิดเรื่ององค์ประกอบพื้นฐานของโลกและชีวิตโดยวิวัฒนาการจากเดิมที่มีความเป็นเอกภาพ
(monistic) ไปสู่ ความเป็นพหุภาพ (pluristic) อย่างไรก็ดีตามทฤษฎีทั้ง ๓ ทฤษฎีล้วนมาจากปฐมธาตุ
ฝ่ายรูป หรือ ประกฤตินั่นเอง

“ปฐมธาตุของโลกและชีวิตของปรัชญากรีก” พบว่า มีนักคิดของกรีกในก่อนยุคสมัย
พระพุทธเจ้า ๒ ท่านด้วยกัน คือ (๑) โฮเมอร์ (Homer) และ (๒) เฮซิออด (Hesiod) สำหรับโฮเมอร์
เชื่อว่าเทพเจ้าโอเคียนอสเป็นปฐมธาตุของโลกและชีวิต ส่วนเฮซิออดเชื่อว่าเคออส หรือกลีพ
(Chaos) เป็นปฐมธาตุของโลกและชีวิต ปรัชญาทั้งสองมีจุดร่วมเดียวกันคือเป็นแบบ จิตนิยมเชิง
พหุเทวภาพ (Theopluralistic Idealism)

นักปรัชญาสำนักไมเลตุส มี ๓ ท่านด้วยกัน ดังนี้ (๑) ธาเลส แห่งไมเลตุส (Thales of
Miletus) เสนอว่า “น้ำเป็นปฐมธาตุ” (water is the archē) โดยมีอิทธิพลมาจากความเชื่อดั้งเดิมของ
มนุษย์เรื่องน้ำในบรรพกาลตั้งแต่ยุคอารยธรรมใกล้ลุ่มแม่น้ำอาณาจักรบาบิโลเนีย (Babylonians)
(๒) อแนกซิมานเดอร์ (Anaximander) เชื่อว่า ปฐมธาตุคือ “อนันต์” (Boundless as the archē) และ
เชื่อว่า “มนุษย์คนแรกถือกำเนิดจากสิ่งมีชีวิตชนิดอื่น” และ (๓) อแนกซิเมเนส (Anaximenes) เชื่อว่า
“อากาศ คือปฐมธาตุ” (air was taken to be an arche)

พิทาโกรัส แห่งซามอส (Pythagoras of Samos) เชื่อว่า สรรพสิ่งถูกสร้างขึ้นจาก ตัวเลข
(numbers) หรือ หน่วย (units) โดยเสนอว่า ปฐมธาตุคือ “หน่วย” เฮราคลิดุส แห่งเอเฟซุส
(Heraclitus of Ephesus) เชื่อว่า “ไฟ” เป็นปฐมธาตุของจักรวาล

นักปรัชญาสำนักอีเลีย ๓ ท่านดังนี้ (๑) เซโนฟานีส แห่ง โคลโฟน (Xenophanes of
Colophon) เชื่อว่าปฐมธาตุ คือ “พระผู้เป็นเจ้าสูงสุด” (supreme god) (๒) ปาร์เมนิเดส แห่งอีเลีย
(Parmenides of Elea) ปฏิเสธการเปลี่ยนแปลงของเฮราคลิดุส และเชื่อว่า “สัจ” เป็นปฐมธาตุของ

สรรพสิ่ง และ (๓) ซีโน แห่งอีเลีย (Zeno of Elea) ศิษย์ผู้ปกป้องความเห็นของอาจารย์ ปาร์เมนิเดสด้วยวิธีการพิสูจน์บทสรุปของฝ่ายค้านว่าขัดแย้งกันเองในตัว เรียกว่า “ปฏิทรรศน์ของ ซีโน” (Zeno’s Paradoxes)

เอมเพโดเคลส แห่งอักรากัส (Empedocles of Acragas) ปรัชญาเมธีคนแรกที่ประกาศ ทฤษฎีแบบพหุนิยม คือ “ธาตุทั้ง ๔” เป็นปฐมธาตุของโลก อแนกซากอรัส แห่งคลาโซเมน (Anaxagoras of Clazomenae) แสดงทัศนะว่าปฐมธาตุไม่ควรจะมีเพียงแต่ธาตุ ๔ เท่านั้น ซึ่งได้แก่ “แก่นแท้ตามธรรมชาติทั้งหมด” โดยมี อนุตรจิต (Nous) เป็นตัวจัดระเบียบของสรรพสิ่ง”

นักปรัชญาสำนักปรมาณูนิยม ๒ ท่านได้แก่ (๑) ลิวซิปปุส (Leucippus) และ (๒) เดโมคริตุส แห่งอับเดรา (Democritus of Abdera) ทั้งคู่เชื่อว่า อะตอม และที่ว่าง เป็นปฐมธาตุ ของ สรรพสิ่ง จักรวาลก่อตัวขึ้นจากอะตอม

นักปรัชญา ๒ ท่าน คือ โพรทาโกรัส แห่งอับเดรา (Protagoras of Abdera) และ โซเครติส แห่งเอเธนส์ (Socrates of Athens) มิได้แสดงทัศนะเรื่องปฐมธาตุเอาไว้แต่ประการใด พลาโต แห่งเอเธนส์ (Plato of Athens) มีความเชื่อว่า ปฐมธาตุของโลกและชีวิตคือ “มโนคติหรือ แบบ” และท้ายที่สุดคือ อริสโตเติล แห่งสตากิรา (Aristotle of Stagira) เชื่อว่า ปฐมธาตุของโลก และชีวิต คือ “องค์ปฐมกร” (prime mover) หรือพระเจ้า ซึ่งเป็นผู้ขับเคลื่อนแรก ผู้ขับเคลื่อน สรรพสิ่งด้วยความนิ่งสงบ (the Unmoved Mover)

“สรุปพัฒนาการแนวคิดเรื่องปฐมธาตุของโลกและชีวิต” พบว่า (๑) พัฒนาการใน ภาพรวม เป็นการฉายภาพกว้างที่สุดของแนวคิดทั้งหมดตั้งแต่ยุคพระเวทมาจนถึงอริสโตเติลใน ปรัชญากรีก ที่มีทั้งพัฒนาการด้านความเหมือนและความแตกต่าง (๒) พัฒนาการด้านความเหมือน ปรากฏอยู่ในช่วง “ก่อนยุคสมัยพระพุทธเจ้า” คือ แนวคิดทั้ง ๔ ลำดับแรก เริ่มตั้งแต่ปรัชญาพระเวท ปรัชญาอุปนิษัตของฮินดู ไปจนถึง โฮเมอร์ และ เฮซิออด ในปรัชญากรีกยุคต้น โดยมีความเป็นจิต นิยมเหมือนกัน (๓) พัฒนาการด้านความแตกต่าง ปรากฏอยู่ในปรัชญากรีกทั้งหมด มีธาเลส แห่ง ไมเลตุส เป็นต้น โดยพบความแตกต่างทั้งด้านรากฐานทางความเชื่อที่ไร้ซึ่งบรรพบุรุษผู้ก่อตั้ง แนวความคิด และด้านความหลากหลายทางทฤษฎีที่มีลีลาสร้างสรรค์ไม่น้อย